

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Καθηγητού του Πανεπιστημίου
Προέδρου του Φ. Σ. Παρνάσσου

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΔΙΑ ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΝ ΤΩ ΠΛΑΙΣΙΩ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ
(ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1973)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΚΕ' (1983), σσ. 236-292
(«ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΖΩΡΑ»)

ΑΘΗΝΑΙ 1983

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
Προέδρου τοῦ Φ. Σ. Παρνασσοῦ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΔΙΑ ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΝ ΤΩ ΠΛΑΙΣΙΩ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ
(ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1973)

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμ. ΚΕ' (1983), σσ. 236-292
(«ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Θ. ΖΩΡΑ»)

ΑΘΗΝΑΙ 1983

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου
Προέδρου τοῦ Φ.Σ. Παργασσοῦ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ
ΔΙΑ ΤΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
ΕΝ Τῷ ΠΛΑΙΣΙῳ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ
(ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1973)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ θάνατος τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου (1977) καὶ τοῦ ἀειμν. Πρωθυπουργοῦ Στεφ. Στεφανοπούλου (1982), ὅστις ἐχειρίσθη τὸ Κυπριακὸν ἐπὶ 6 μῆνας κατὰ τὸ 1966 (Ἵπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ ναύαρχος κ. Ι. Τούμπας), ἐπιτρέπουν νὰ συμπληρώσω τὸ βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξέδωκα ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον τὸ 1975. Πρόκειται ἐν τοῖς πράγμασι περὶ τριῶν κειμένων καὶ ἐνὸς παραρτήματος.

Τὸ πρῶτον κείμενον ἀφορᾷ κατ' οὐσίαν γνωμοδότησιν ἀπαντητικὴν εἰς τὸν Δικηγόρον τῆς Δημοκρατίας (Ἀνδρέαν Γαβριηλίδην) γράψαντα «Νομοκανονικὴν καὶ πολιτικὴν μελέτην περὶ καθαιρέσεως ἐπισκόπων ἐν Κύπρῳ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐνάσκησιν ἐθναρχικῶν Δικαιωμάτων».

Τὸ δεῦτερον κείμενον ὑπόμνημα πρὸς τὸν Α.Θ.Π. Ἀλεξανδρείας κ. Νικόλαον. Ἀπέβλεπον νὰ προλάβω τὸ κακὸν τῆς ἀνυποστάτου Συνόδου τῆς 5 Ἰουλίου 1973. Ἐγραψα εἴτα γνωμοδότησιν. Ἐπισυνάπτεται κριτικὸν σημεῖωμα τοῦ πρ. Πρωθυπουργοῦ Στεφ. Στεφανοπούλου, παραιτηθέντος τὴν 22αν Δεκεμβρίου 1966.

Ἀκολουθεῖ παράρτημα ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς τῆς 13ης Ἰανουαρίου 1967 λίαν διαφωτιστικόν, περὶ τῶν διαπραγματεύσεων Ἑλλάδος-Τουρκίας μετὰ βάσιν τὴν ἔνωσιν ἐπὶ τινὶ ἀνταλλάγματι. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει, ὅτι ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου διεξήγαγεν τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ ἄκραν μυστικότητα, δὲν ἐνημέρωσε δὲ τὸν Πρόεδρον κ. Παν. Κανελλόπουλον, ὁ ὁποῖος ἐστήριξε τὴν Κυβέρνησιν.

Τὴν ἀπότομον διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων (18 Δεκεμβρίου 1966) ἠκολούθησεν ἡ ὑπηρεσιακὴ Κυβέρνησις Παρασκευοπούλου καὶ ἦτο Στρατιωτικὸν Πραξικόπημα ποῦ ἔθαψε τὸ Κυπριακόν. Ἀκολουθεῖ δὴλωσίς μου περὶ τοῦ Κυπριακοῦ, δημοσιευθεῖσα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1973 μόνον ἐν Κύπρῳ. Τὰ κείμενα συμβάλλουν εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς ἀτυχοῦς Κύπρου.

Α'. Η ΕΘΝΑΡΧΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΑΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ
ΖΥΡΙΧΗΣ - ΛΟΝΔΙΝΟΥ

28 Αὐγούστου 1972

Ἐμπιστευτικὸν

Ἀξιότιμον Κύριον
Ἀνδρέαν Γαβριηλίδην
Δικηγόρον τῆς Δημοκρατίας

Ἀξιότιμε Κύριε,

Ἐλαβον προσφάτως τὴν «Νομοκανονικὴν καὶ πολιτικὴν μελέτην περὶ καθαιρέσεως τῶν ἐπισκόπων ἐν Κύπρῳ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐνάσκησιν τῶν ἐθναρχικῶν Δικαιωμάτων» καὶ σᾶς εὐχαριστῶ. Αἰσθάνομαι ὁμως τὴν ἀνάγκην νὰ κάμω ὠρισμένας οὐσιώδεις παρατηρήσεις, χάριν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κύπρου, ἣν ἀγαπῶ ὡς Ἑλλήν ὄντως ἐθνικῶς σκεπτόμενος:

1) Διὰ τὴν ἀντικανονικότητα τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἔχω γράψει πρὸ μηνῶν μακρὰν ἱστορικοκανονικὴν μελέτην, ἣ ὁποία εἶναι ταυτοχρόνως συγκριτικοῦ Δικαίου καὶ δεοντολογικῆ. Ταύτην κατέθεσα ἤδη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν διὰ ν' ἀνακοινωθῆ ἐν καιρῷ.

2) Ἦδη ὁμως πρότερον εἰς τὴν ἐν Κύπρῳ γενομένην ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῷ Α' Κυπρολογικῷ συνεδρίῳ ἀνακοίνωσιν (Ἀπρίλιος 1969), διέλαβον τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἀμαθοῦντος Ἰωάννου ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ οἱ Ἱεροὶ Κανόνες. Ἡ ἀνακοίνωσις εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τοῦ κ. Θ. Παπαδοπούλου, ὅστις μοὶ ἀπέστειλε καὶ τὴν πρώτην διόρθωσιν.

Ἔθεν συμφωνῶ πρὸς τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ Σύνοδος δὲν δύναται νὰ δικάσῃ ἐπίσκοπον ἢ τὸν ἀρχιεπίσκοπον (σελ. 4, 10) ἐν Κύπρῳ, ἀλλ' ἀναμφιβόλως δύναται νὰ θέσῃ ὑπὸ κατηγορίαν. Τὸ θέμα εἶναι ἐπιστημονικόν.

3) Δὲν συμφωνῶ, ὅτι ἐν Κύπρῳ «Ἡ Ἐθναρχικὴ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἐξουσία ὄχι μόνον διετηρήθη ἀνέπαφος καὶ ἰσχυρὰ ἀλλὰ καὶ μετὰ πάθους χωρεῖ πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἱστορικῶν τῆς πεπωμένων», διότι μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους, τοῦ κατὰ τύπους αὐτοτελοῦς, τῆς διεθνοῦς αὐτοῦ ἀναγνώρισεως καὶ τῆς συμμετοχῆς ὡς ἰσοτίμου μέλους τῶν Ἡν. Ἐθνῶν, ἔπαυσεν ἡ ὑπαρξίς τῆς Ἐθναρχίας, ὡς

θεσμοῦ αὐτοδιοικήσεως καὶ ἀμύνης τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου διὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἐν οἷς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως καὶ ὑφίστανται ἐν Κύπρῳ «πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς Πολιτείας πρὸς ἄσκησιν κρατικῆς ἐξουσίας» (σελ. 19), βεβαίως καθ' ἡμᾶς ἀτελοῦς καὶ ἡμιανεξαρτήτου, ἔνεκα τῶν ἀκυρωθεισῶν συμφωνιῶν Ζυρίχης-Λονδίνου ὄχι de jure ἀλλὰ de facto. Εἰς τὴν de facto κατάστασιν ὅμως ἀνήκει δυστυχῶς, ἔνεκα τῶν ἐπαράτων συμφωνιῶν Ζυρίχης-Λονδίνου καὶ ἡ κατάστασις τῶν θυλάκων τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἐπέτυχον ἀπὸ μειονότης νὰ γίνουν κοινότης ἰσότημος τῆς μεγίστης πλειοψηφίας τῶν 82%.

4) Ἡ τοιαύτη κατάσταση μετέβαλε ριζικῶς τὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, διότι ἐγκαθιδρύθη κρατικὴ ἐξουσία. Ἡ φύσις ταύτης, στηριζομένης εἰς τὸν νόμον καὶ τὴν βίαν εἶναι ριζικῶς διάφορος ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς Ἐθναρχίας. Ἡ φύσις τῆς Ἐθναρχίας μέχρι τοῦ 1959/60, ὅτε ἔλαβε χώραν ἡ ἴδρυσις τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους (καὶ ἐξελέγη ὁ Μακαριώτατος ὡς Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἥτοι ἀρχηγὸς Κράτους) ἦτο πνευματικὴ, ἐξετείνεται δὲ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ Ἀγγλοκρατίας ὄχι μόνον εἰς τὰς θρησκευτικὰς καὶ πνευματικὰς ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις¹. Ἐν τῇ ἐνασκήσει τῆς ἐξουσίας ταύτης ὁ Ἐθνάρχης ἦτο ὑπερασπιστὴς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, περὶ οὗ κατωτέρω.

5) Ἐφ' ὅσον ἔμεινε μόνον τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοδιαθέσεως, ὅπερ ἀτυχῶς ὄχι μόνον δὲν διεφυλάχθη ἀλλὰ ὑπέστη καθίζησιν ἐρήμην τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἠθικὴ σκιά τῆς Ἐθναρχίας, περιοριζομένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ νὰ ἀξιοῖ ἀπὸ τοὺς ἀσκούντας τὴν ἑλληνικὴν κρατικὴν ἐξουσίαν ἵνα τελικῶς δοθῇ καὶ τὸ ἀναφαίρετον τοῦτο δικαίωμα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαόν, ἀποτελοῦντα τὴν μεγίστην πλειοψηφίαν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου.

Ἡ Ἐθναρχία² (καὶ ὁ Ἐθνάρχης) ἔπαυσε τυπικῶς καὶ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ οὐσιαστικῶς ὑφισταμένη, ἀφ' ἧς ὁ Ἐθνάρχης ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, ἀσκῶν δυνάμει τοῦ τραγελαφικοῦ Συντάγματος, πρωτοφανῆ εἰς τὴν ἱστορίαν, ὄχι μόνον τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν κρατῶν, κρατικὴν, νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, μὲ πραγματικὴν δύναμιν καὶ εἰς τὴν αὐτοδιοίκησιν.

1. Γάμοι, διαζύγια, κληρονομίαι, σελ. 28, καὶ Παιδεία καὶ αὐτοδιοικήσις, σελ. 34.

2. Τιμῶ πάντας τοὺς ἐθνάρχας καὶ δέχομαι ὡς κατάστασιν ἀνάγκης τὴν ἀποδοχὴν τῆς βουλευτικῆς ιδιότητος ὑπὸ μητροπολιτῶν ἐν Κύπρῳ. Δὲν δέχομαι ὅμως ὅτι δημιουργεῖ προηγούμενον. Ἄλλο δὲ νομοθετικὴ ἐξουσία περιορισμένης μάλιστα σημασίας καὶ ἄλλο ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας φυλακίζονται ἄνθρωποι καὶ ἐκτελοῦνται θανατικαὶ ποιναί.

6) Ὅτι ἡ ἀνάληψις τῆς Πολιτικῆς ἐξουσίας ἐτερμάτισε τὴν Ἐθναρχίαν εἶναι βέβαιον, δι' ὃ καὶ ἡ κατ' ἀνάγκην ὑφισταμένη ἀπὸ τὸ 1959 ἀνάληψις τῆς ἐξουσίας ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου κ. Μακαρίου — τοῦ λίαν συμπαθοῦς εἰς ἐμέ, ἀλλὰ φίλος μὲν Πλάτων, φιλότατη ὁμως ἡ ἀλήθεια — διήρκεσε πέραν τοῦ δέοντος. Μόνον ὡς προσωρινὴ ὄχι κατ' οἰκονομίαν (τοῦτο εἶναι πρόβλημα ἐξεταστέον), ἀλλὰ κατ' ἐπιείκειαν, καὶ ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφρασις κατὰ τὴν κρίσιν ἀγαθοῦ ἀνδρός, ἠδύνατο νὰ μείνῃ εἰς τὴν Προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας. Ὅθεν δὲν συμφωνῶ καθόλου ὅτι ἔχει ἄμεσον σχέσιν ἡ Προεδρία τῆς Δημοκρατίας «πρὸς τὴν ἐθναρχικὴν ιδιότητα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου», μὴ ὑφισταμένην ἤδη ἀπὸ τοῦ 1960 (σελ. 21), ἀλλὰ πρὸς τὸ φυσικὸν γεγονός, ὅτι μετὰ τὴν συνθήκην Ζυρίχης - Λονδίνου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὡς προσωπικότης ἦτο τὸ μόνον πρόσωπον, ὅπερ ἠδύνατο νὰ βοηθήσῃ, ἀφοῦ μάλιστα ἦτο ἐθνάρχης μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Κράτους. Ἄν εἰς τὴν θέσιν του ἦτο ὁ Μακάριος ὁ Β', ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἐδέχετο τὴν προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας, σημαίνουσαν ἄσκησιν βίας καὶ ἐν ὀνόματι αὐτῆς ἐκτέλεσιν δικαστικῶν ἀποφάσεων καὶ φυλακίσεων καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐπιβολῆς θανατικῆς ἐκτελέσεως. Ἐπαναλαμβάνων ὅ,τι εἶπον εἰς τὸ Eneugu τῆς Νιγηρίας (Ἰαν. 1965, Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν), δώσατε εἰς τὸν λαὸν τῆς Κύπρου τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως, ἵνα ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν του, προσθέτω τώρα, ὅτι ἐφ' ὅσον διήρκεσε πέραν τοῦ δέοντος ἡ κατ' ἀνάγκην καὶ ἐπιείκειαν ἐκκλησιαστικὴ καὶ πάντως μεταβατικὴ πολιτικὴ ἐξουσία τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ἐπιβάλλεται χάριν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κύπρου νὰ τερματισθῇ ἡ ἐκθέτουσα τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ διαιροῦσα κομματικῶς τὸν λαὸν — ἡ Ἐκκλησία εἶναι κἠρυξ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος — ὄχι μόνον Προεδρία τῆς Δημοκρατίας αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἡ οὐσιαστικὴ πρωτοπουργία καὶ πανυπουργία. Ἡ δολοφονικὴ κατ' αὐτοῦ ἀπόπειρα ποῦ μᾶς συνεκίνησεν ὅλους, ἀπόρροια κομματικῶν παθῶν καὶ ἡ συνοδεία ἀστυνομικῶν δυνάμεων μετάβασις αὐτοῦ διὰ νὰ τελέσῃ τὴν θείαν εὐχαριστίαν, εἶναι γεγονότα ἀνεπίτρεπτα ἐκκλησιαστικῶς, διότι οἱ Ἐθνάρχαι δὲν εἶχον ὑλικὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν.

7) Αἰσθάνομαι ὀδύνην διὰ τὰ συμβαίνοντα καὶ διὰ τὴν διένεξιν τῶν μελῶν τῆς Συνόδου, ἅτινα, ὡς πληροφοροῦμαι, πολλάκις ἐζήτησαν ἐν τῷ παρελθόντι τὴν παραίτησιν τοῦ Μακαρίου, ἔχοντος τὴν εὐθύνην τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης Ζυρίχης-Λονδίνου, ἥτις de facto κατηργήθη μὲν μονομερῶς τὸ 1963-64, ἀλλ' ἔμειναν οὐσιώδη πράγματα διὰ νὰ ταλαιπωροῦν τὴν ἀδύναμον Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρον. Δὲν ἐπεκτείνομαι. Λέγω μόνον τοῦτο, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι εἰς τὴν πρόθεσιν τῶν Μητροπολιτῶν νὰ βλάψουν ἢ καθ' οἷονδήποτε τρόπον νὰ μειώσουν τὸν Μακαριώτατον, ἀλλὰ νὰ ἐπανα-

φέρουν με την αποτελεσματική συνδρομή αὐτοῦ τὸ Κυπριακὸν εἰς τὴν μόνην συμφέρουσαν τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐθνικὴν πολιτικὴν τῆς Αὐτοδιαθέσεως. Θὰ ἦτο τοῦτο ἡ τελευταία μεγάλη προσφορά τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ τοῦ Μακαρίου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως καὶ αὕτη εἶναι ἡ πεποίθησίς μου, ἡ ἄνευ προηγουμένου ἐμπλοκὴ ἐπιβάλλει οὐχὶ τὴν μεμονωμένην λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς παραιτήσεως τοῦ Μακαριωτάτου ἀπὸ τὴν Προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ταυτόχρονον ἐξέυρεσιν τοῦ προσώπου, ὅπερ ἀδέσμευτον ὄν ἀπὸ τὸ κακὸν παρελθὸν θ' ἀναλάβῃ — κοινῇ συναινέσει τῆς Ἐκκλησίας ὅλης, τοῦ Μακαριωτάτου καὶ τῶν μητροπολιτῶν, τοῦ ἡρωϊκοῦ Διγενῆ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως — ὄχι ἀπλῶς τὴν Προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Κυπριακοῦ εἰς τὴν γραμμὴν τῆς αὐτοδιαθέσεως, ὡς ἦτο π.χ. τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1966, ἥτις ὁδηγεῖ εἰς τὴν Ἑνωσιν. Λέγω δὲ τοῦτο διὰ τοὺς ἐπομένους σοβαροὺς λόγους, ἀφορῶντας τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἑλλάδα.

8) Ὁ Μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος Κύριος Μακάριος ἔχει τὴν εὐφυΐαν, ἱκανότητα καὶ δυνατότητα νὰ ἐπαναφέρῃ με σύνεσιν καὶ εὐστροφίαν τὸ Κυπριακὸν εἰς τὴν θέσιν ποῦ ἦτο πρὸ τῆς στροφῆς πρὸς τὴν ἀνεξαρτησιακὴν πολιτικὴν (Σεπτέμβριος 1958). Ἡ ἀνεξαρτησιακὴ πολιτικὴ ὡς ἐπικίνδυνος — βλέπε κατωτέρω — διὰ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶναι οὔτε ἐθνικὴ, οὔτε ρεαλιστικὴ. Ταῦτα λέγω ἐν πλήρει συνειδήσει τῶν ὑφισταμένων κινδύνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀδυνάτου συνεννοήσεως διὰ τοῦ διαλόγου, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λήξῃ ὑπὲρ ἡμῶν ἄνευ ἀπαραδέκτων συμβιβασμῶν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι ἰσχυρά. Εἶπον τὸν Ἰούλιον τοῦ 1965 εἰς τὸν Μακαριώτατον, εἰς τὴν θερινὴν διαμονὴν τοῦ Προέδρου, ὅτι ἡ γραμμὴ τῆς αὐτοδιαθέσεως ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν Ἑνωσιν πρέπει νὰ ἐπιβληθῇ εἴτε ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Κύπρον, εἴτε ἐκ Κύπρου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὡς Ἑλλήν ἀγαπῶν τὴν πατρίδα καὶ τὴν Κύπρον, ὡς μέρος τῆς πατρίδος, τὸ ἐπαναλαμβάνω.

9) Ὅθεν αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην ὡς πατριώτης, γνωρίζων τί σημαίνει ἐθνικὴ πολιτικὴ, ἔργῳ βεβαίως, ἀλλὰ καὶ ὡς θεράπων τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ δὴ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κύπρου καὶ ὡς μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς προπαρασκευῆς τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνος (δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ λησμονήσω τὸν ὄρκον ὃν ἐδώκαμεν ἐπὶ τοῦ Εὐαγγελίου μετ' ἄλλων φίλων ἐν τῷ οἴκῳ μου τὴν 7ην Μαρτίου 1953, ἐνώπιον τῆς Α.Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ. Μακαρίου καὶ τοῦ τότε συνταγματάρχου Γεωργ. Γρίβα, τοῦ Μακαριωτάτου δώσαντος τὴν «διαβεβαίωσιν», θέσαντες τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ ὑπογράψαντος δι' ἐρυθρᾶς μελάνης τὸ κείμενον, ὅπερ φυλάσσεται δεόντως¹⁾), ἔτι δὲ καὶ ὡς μέλος τῆς Διοικήσεως τῆς

1. Εἰς τὸ Ἐθνολογικὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν (1977 ἐξῆς).

Πανελληνίου Ἐπιτροπῆς Αὐτοδιαθέσεως Κύπρου, νὰ εἶπω, ὅτι μὲ κατέχει ὀδύνη διὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Κυπριακοῦ διὰ τὸ μέλλον, ὄχι μόνον ἕνεκα τῆς τύχης τῆς Κύπρου ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ προσέτι καὶ ἕνεκα τῆς ἐμπλοκῆς τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, εἰς τὴν ἀνεξαρτησιακὴν πολιτικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Λέγω δὲ ταῦτα, διότι ἀνεξαρτήτως τῶν ταλαιπωριῶν καὶ ταπεινώσεων Κύπρου καὶ Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἄβεβαίου μέλλοντος τῆς Κύπρου, ἡ ἀτελὴς ἀνεξαρτησία καὶ ἡ διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους, ἦτοι τοῦ 82 % μὲ τὸ 18 %, δηλαδὴ τῆς μειονότητος καὶ τῆς μεγίστης πλειοψηφίας δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς ταπεινώσιν, ἀλλὰ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν κυρίως Ἑλλάδα παιγνίδι, ἐφ' ὅσον ἐν Θράκῃ, δι' ἣν ἐκάστοτε λέγονται πολλὰ εἰς τὸν τουρκικὸν τύπον (προειδοποιούντα ἡμᾶς διὰ τὸ μέλλον), ἔχομεν κατὰ μετρίους ὑπολογισμοὺς 35 % καὶ ὄχι 18 % Μουσουλμάνους Τούρκους τὴν συνείδησιν (εἰς τὴν σελίδα 96 τοῦ Γ' τόμου τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας σημειοῦνται 336.000 πληθυσμὸς ἕναντι 92.000 Μουσουλμάνων, ἀλλὰ τὸ 1961 380.000 τῶν Μουσουλμάνων ὁ ἀριθμὸς εἶναι ἀπόρρητος). Ποῖος θὰ δυνηθῆ εἰς τὸ μέλλον ἐν περιπτώσει ὀριστικῆς συμφωνίας συνεταιρισμοῦ τοῦ 82 % μὲ τὸ 18 % ἐν Κύπρῳ, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν τυχὸν δυνατὴν — πάντοτε διπλωματικῶς — Τουρκίαν νὰ θέσῃ θέμα Δυτικῆς Θράκης, ἐφ' ὅσον μάλιστα οἱ Ἕλληνες μεταναστεύουν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἢ ἔρχονται εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα Θεσσαλονίκης καὶ Ἀθηνῶν; (Πρβλ. Ἀπόρρητον σημείωμα ἐν τέλει τοῦ παρόντος). Δὲν θέλω νὰ εἶμαι μάντις κακῶν καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον ἀπεύχομαι τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν ὡς καὶ τὴν ρῆξιν τοῦ Μακαριωτάτου κ. Μακαρίου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν, ἀλλ' ὅλος τὸν ἀντίον μὲ τὴν μικρὰν μου φωνὴν συνιστῶ συνεννόησιν ὅλων τῶν ἑλληνικῶν παραγόντων, ἵνα ἐν συνέσει καὶ μὲ εὐστροφίαν, καὶ τοιαύτην ἔχει ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος (ἀπαράδεκτον νὰ λέγεται, ὅτι ἡ Ἐνωσις δὲν εἶναι ἐφικτή, διότι δὲν τὴν θέλουν οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν νὰ σέβωνται τὴν δύναμιν καὶ τὴν σταθερότητα), ἐπανέλθῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν θέσιν του: Ὡς θέμα αὐτοδιαθέσεως ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν μὲ οἰασδῆποτε ἐγγυήσεις ὑπὲρ τῆς τουρκικῆς μειονότητος.

Ταῦτα ἐθεώρησα πρέπον νὰ γράψω πρὸς ὑμᾶς, διότι δὲν θεωρῶ χρήσιμον κατὰ τὴν παροῦσαν ὥραν τὴν μελέτην σας διὰ τὸ ἐθνικὸν θέμα, ἂν καὶ δέχομαι τὸν IB' Κανόνα τῆς Καρθαγέννης ὡς ὑποχρεωτικὸν διὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Αὕτη πρέπει νὰ γίνῃ ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ γίνῃ εἶναι ἡ ρῆξις τοῦ Μακαριωτάτου μὲ τὴν πλειοψηφίαν τῆς Συνόδου. Ἐπιβάλλεται ὅμως ἡ μέχρι τῶν ἐκλογῶν τῆς προεδρίας ἐξεύρεσις διαδόχου διὰ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Κυπριακοῦ ὑπὸ τὴν προστασίαν «τῆς ὀμβρέλλας τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν», ὡς εὐστόχως ἐδήλωσεν ὁ Μακαριώτατος.

Τοῦ παρόντος δύνανται νὰ λάβουν γινῶσιν ὁ Μακαριώτατος Ἄρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Στρατηγὸς Γρίβας-Διγενῆς.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ τῆς προσφιλοῦς εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν μεγαλονήσου πρέπει νὰ παύσουν νὰ ταλαιπωροῦνται. Ὁ Μακαριώτατος καὶ οἱ Μητροπολίται καλοῦνται νὰ προσφέρουν τὰς τελευταίας ἐθναρχικῆς προελεύσεως ὑπηρεσίας των πρὸς τὴν Κύπρον διὰ τῆς προσεκτικῆς, συνετοῦς καὶ εὐστρόφου ἐπαναφορᾶς τοῦ θέματος εἰς τὴν διεθνή αὐτοῦ τοποθέτησιν ὡς θέματος αὐτοδιαθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, διὰ νὰ μὴ κινδυνεύσῃ ἐκ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς ἀνεξαρτησιακῆς πολιτικῆς ὅχι μόνον ἡ Κύπρος ἀλλὰ καὶ ἡ εἰρήνη ἐν τῇ Μεσογείῳ, ἔτι δὲ καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ Ἐθνικὸν Κέντρον, πού πρέπει νὰ ἔχῃ ἐθνικὴν πολιτικὴν. Καὶ κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀνεξαρτησιακῆς πολιτικῆς καὶ τοῦς κινδύνους τοῦ διαλόγου, μόνη ὀρθὴ ἐθνικὴ πολιτικὴ εἶναι ἡ τῆς αὐτοδιαθέσεως, ἡ ὁποία θ' ἀνακουφίσῃ τὸν Ἑλληνισμόν, ὁ ὁποῖος θέλει εἰρήνην καὶ ἐνότητα, ἀλλ' οὐχὶ ἀντὶ πάσης θυσίας.

Μετὰ τιμῆς καὶ φιλικῶν αἰσθημάτων
Καθηγητῆς ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ
Μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Προπαρασκευῆς
τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγῶνος Ἀπελευθε-
ρώσεως (1952 - 7/8).

Συνημμένον:
Ἀπόρρητον Σημείωμα

Β'.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ Α. Θ. ΜΑΚΑΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ
 ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ κ. ΝΙΚΟΛΑΟΝ ΣΤ' ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ
 ΤΗΣ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ
 ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Π ρ ὶ ς

τὴν Α. Θ. Μακαριότητα
 τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας
 καὶ πάσης Ἀφρικῆς κ. Νικόλαον

Μακαριώτατε,

Ἐπιτελῶν καθήκον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν Μίαν καὶ ἀδιαίρετον, καὶ πρὸς τὴν Πατρίδα, ὡσαύτως μίαν καὶ ἀδιαίρετον, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην ν' ἀνταποκριθῶ πρὸς τὸ αἴτημα καὶ νὰ ἐκθέσω πρὸς Ὑμᾶς τὸ Κυπριακὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ πλευρᾶς, ἐφ' ὅσον τοῦτο μὲν ἡ πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ πλευρά, ἔνεκα τῆς Ἐθναρχίας καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, συνδέονται ἀναποσπάστως, τοῦτο δὲ ὁ γράφων συνδέεται πρὸς αὐτὸ δι' ἱστορικῶν δεσμῶν ἀκαταλύτων. Ἐπειδὴ δὲ μοῦ ἐκάματε τὴν τιμὴν νὰ μὲ ἔχετε, ἐν συνεχείᾳ τοῦ προκατόχου Σας, θεολογικὸν Σύμβουλον ἐπὶ τῶν θεμάτων τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, οὔτινος διατελῶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως ἀπὸ τοῦ 1961, τῆς Ἐπιτροπῆς Προπαρασκευῆς τῆς Μεγάλης Συνόδου, τῆς Ἐπιτροπῆς Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀντιχαλκηδονίων καὶ ἐσχάτως εἰς τὴν ἄρτι ὑφ' Ὑμῶν ἰδρυθεῖσαν Ἐπιτροπὴν Διορθοδόξων καὶ Διαχριστιανικῶν Σχέσεων, διὰ τοῦτο εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ γράψω τὸ παρόν. Θ' ἀπετέλει, λοιπόν, παράλειψιν ἀξίαν μομφῆς, ἐὰν γνωρίζων τὸ δξύτατον Κυπριακὸν πρόβλημα καὶ ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ πλευρᾶς, δὲν ἐξέθετα πρὸς Ὑμᾶς μὲ ἀντικειμενικότητα, οἷαν ὀφείλω νὰ ἔχω ὡς ἐπιστήμων θεράπων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ διὴ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς τέως ἐντεταλμένος καθηγητῆς τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποιμαντικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Ἐκθέτων πρὸς Ὑμᾶς τὰς ἀπόψεις μου ἐπὶ τῆς σημερινῆς φάσεως, ἐφ' ἧς ἐκλήθητε νὰ παρασχητε τὴν συνδρομὴν σας, ὀρίζοντες ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Προέδρου Μακαρίου κληθεῖσαν «Μεῖζονα Σύνοδον», ἧς ἡ συγκρότησις καὶ αἱ ἀποφάσεις θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἔχουν ἐπακόλουθα δυσάρεστα ἢ εὐχάριστα διὰ τὸν Κυπριακὸν Ἑλληνισμόν, ὀφείλω ν' ἀρχίσω ἀπὸ ἓν σημαντικὸν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θεολογίαν γεγονός.

Α. Τὸ Κυπριακὸν καὶ ἡ Ἐθναρχία

1. Τὸ ἑσπέρας τῆς 7ης Μαρτίου 1953 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Ἐθνάρχης Κύπρου Μακάριος Γ' ὄρκισεν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις οἶκόν μου (Ἀσκληπιοῦ 36β) τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγῶνος Ἀπελευθερώσεως ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ προετοιμασθῇ ὁ ἀγὼν διὰ νὰ συντελεσθῇ ἡ ἔνωσις τῆς Ἑλληνικῆς Μεγαλονήσου μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον ἡ κατέχουσα δύναμις ἠρνήθη εἰς τὸν Στρατάρχην Παπάγον νὰ ἐκπληρώσῃ ὑποχρεώσεις προελθούσας ἀπὸ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον. Τῆς Ἐπιτροπῆς μετέσχον ὁ τότε Συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας, ὁ ἐπονομασθεὶς Διγενῆς, ὁ μετ' ὀλίγον γενόμενος Ἀρχηγὸς τῆς Ε.Ο.Κ.Α. καὶ ἄλλοι (ἴδε Γ. Γρίβα-Διγενῆ, Χρονικὸν ΕΟΚΑ).

Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν ὄρκον ἐν φωτοτυπία ἔχω εἰς χεῖράς μου ὑπογεγραμμένα. (Πρβλ. ἀνωτ. σελ. 240 ὑποσημείωσις).

2. Ἐπὶ πλεόν ἡ Α.Θ.Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ὄρκισθη δημοσίᾳ ἐν τῷ ναῷ τῆς Φανερωμένης ἐν Λευκωσίᾳ ὅλως αὐθορμήτως εἰς τὴν Ἐνωσιν (22 Αὐγούστου τοῦ 1955).

3. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις ἦτο πλήρως ἠτιολογημένη, διότι ἡ Ἐθναρχία τῆς Κύπρου, ὑφισταμένη κατ' οὐσίαν ἀπὸ τοῦ 1660, εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τῆς Κύπρου ν' ἀποκτήσῃ τὸ ἀναφαίρετον δικαίωμα τῆς Αὐτοδιαθέσεως, κατοχυρούμενον ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ Καταστατικοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ κατέχουσα δύναμις ἠρνήθη μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον καὶ παρὰ τὰς ὑποσχέσεις της νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τοῦ Δικαίου καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Δημοψηφίσματος, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου (1950), ὡς Ἐθναρχοῦσα, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀδιάφορος πρὸ τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου νὰ ἐνθαρρύνῃ, συμφώνως πρὸς τὰς παραδόσεις της, τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου.

4. Ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτὸς ἦτο καὶ εἶναι δίκαιος καὶ ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀναφαίρετον δικαίωμα τῆς Αὐτοδιαθέσεως, δὲν γεννᾶται οὐδεμία ἀμφιβολία. Ἡ οὐσία τοῦ Κυπριακοῦ θέματος, ὡς θέματος Αὐτοδιαθέσεως, ἔγκειται εἰς τὴν ἀδιάσειστον ἀλήθειαν, καθ' ἣν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κύπρου ἀποτελεῖ τὸ 82% τοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου δικαιουδαὶ γὰ καθορίσῃ τὸ μέλλον του. Οὐδεμία πολιτικὴ καὶ δὴ καὶ ἑλληνικὴ ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῇ ὅτι τὸ 18% τῶν Τούρκων δύναται νὰ καθορίσῃ τὴν τύχην τοῦ 82%. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ζυρίχης-Λονδίνου ἦτο ἀντιρεαλιστικὴ, ὡς ἀντιϊστορικὴ καὶ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ πείραμα τῆς Ἀνεξαρτησίας ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Πιστεύων, ὅτι Ἕλληνες καὶ Τούρ-

κοι δύνανται νὰ ζήσωσιν ἄρμονικῶς μεθ' ἑαυτῶν διὰ τὴν τουρκικὴν μειονότητα, θεωρῶ ὡς ἐθνικῶς ἐπικίνδυνον τὸ νὰ στηριχθῇ τὸ μικρὸν Κυπριακὸν Κράτος εἰς τὸν ἀποδεδειγμένως ἀφύσικον συνεταιρισμὸν τοῦ 82% πρὸς τὸ 18%, ὅπου ἡ μειονότης καθορίζει τὴν τύχην ἑνὸς λαοῦ πεπολιτισμένου, παρὰ τὸν Καταστατικὸν Χάρτην τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν. Τὸ λεγόμενον δέ, ὅτι δὲν εἶναι ρεαλιστικὸν τὸ νὰ ζητῆται σήμερον ἡ Ἑνωσις, ἦν δὲν εὐνοοῦν οἱ Τοῦρκοι καὶ αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ νὰ λέγωμεν εἰς τὰς εἰρημένας δυνάμεις νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις ἐντόνους, ὥστε τὸ ζήτημα νὰ διαιωνίζεται. Φαντασθῆτε ποία θὰ ἦτο ἡ τύχη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐὰν οἱ ἄνδρες τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας (1814 ἐξῆς) καὶ οἱ ἐξεγερθέντες ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Παπαφλέσσα περὶ μεγάλης ἀρχῆς, ἦσαν ρεαλισταὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν.

5. Ἡ σημερινὴ τοποθέτησις τοῦ ζητήματος, συνυφασμένη μετὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν θέμα ἀναποσπάτως, δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐξῆς: Ἐπειδὴ α) διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κυπριακοῦ Κράτους, ἔστω καὶ ἀτελοῦς, ἡ Ἐθναρχία ἔπαυσε νὰ ὑπάρχη, ἡ δὲ ἀνάληψις τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῆς Δημοκρατίας ἐκ μέρους τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ἐξουσίας διαφόρου ριζικῶς τῆς ἐθναρχικῆς — ἡ μὲν στηρίζεται εἰς τὴν βίαν, ἡ δὲ εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἐλευθερίαν συγκατάθεσιν τῶν πιστῶν· β) ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἐξουσία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὄχι μόνον ἀντίκειται πρὸς τοὺς Ἱ. Κανόνας ἀλλὰ καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, διότι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τμήματος τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, τοῦ ἀγωνισθέντος διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἔνωσιν τῆς ἑλληνικωτάτης μεγαλονήσου, πιθανῶς ὀδηγεῖ αὐτόν, ὁ ὀρκισθεὶς εἰς τὴν Ἑνωσιν καὶ ἀρνηθεὶς ταύτην εἰς τὴν Συνθήκην Ζυρίχης-Λονδίνου (1959), εἰς νέαν δέσμευσιν τοῦ ἀναφαιρέτου δικαίωματος τῆς αὐτοδιαθέσεως τοῦ λαοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ μόνον εἶχεν ὁ τέως Ἐθναρχὴς ὑποχρέωσιν, ὡς ὑπόλοιπον ὑποχρέωσιν εἰρηρικὴν τῆς Ἐθναρχίας, ν' ἀγωνισθῇ δι' εἰρηρικῶν μέσων ἐπὶ τι ὅλως μεταβατικὸν διάστημα, δι' ὅπερ ἠνέχθησαν τοῦτον ὡς ἐξουσιαστὴν καὶ τῆς Πολιτείας, παρὰ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τοὺς Ἱ. Κανόνας· γ) ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κατὰ τὴν γνώμην καὶ ὁμοφωνίαν τῆς Διαρκοῦς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἐκδηλωθεῖσαν ἐν ἐγγράφοις, ἡ εἰς τὰ πολιτικὰ ἀφιέρωσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διήρκεσε πέραν τοῦ δέοντος· δ) ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη ἐνασχόλησις ὀδηγεῖ εἰς διχοστασίαν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν καλὸν ποιμένα, τὰ δὲ ἀναπτυχθέντα μίσση ὠδήγησαν ὄχι μόνον εἰς καίριον τραυματισμὸν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, ὡς μὴ ὄφελε, καὶ μείωσιν τοῦ κύρους τῆς

Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ εἰς δολοφονικὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόπειραν, ἀπότοκον τοῦ (ἀνεπιτρέπτου βεβαίως ἠθικῶς) μίσους, ὅπερ εἶναι εὐεξήγητον εἰς τὰς πολιτικὰς διαμάχας, εἰς ἃς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐμπλέκεται ἡ Ἐκκλησία, ἔπεται, ὅτι ἡ περαιτέρω παρουσία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου εἰς τὴν προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας δὲν ἐξυπηρετεῖ τὸν χριστιανικὸν καὶ ὀρθόδοξον λαὸν τῆς Κύπρου καὶ ἐνδείκνυται ν' ἀπομακρυνθῆ ταύτης, ἀφοῦ μάλιστα ὠδήγησε τοῦτον εἰς ὀξυτάτην διάστασιν πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἧς ἡ ὑπομονὴ ἐξηντλήθη, ἐφ' ὅσον ὁ εἰρημένος ἐπὶ ἕν ἔτος δὲν συμμορφώθη πρὸς ρητὰς διατάξεις τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ 1914 ὑφισταμένου Κανονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, συνταγέντος πιθανῶς ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Κιτίου Μελετίου Μεταξάκη, τοῦ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτου Ἀθηνῶν (1918-1920), Οἴκου-μενικοῦ Πατριάρχου (1921-1923) καὶ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ 1927 μέχρι τοῦ θανάτου του.

Β. Πῶς τίθεται τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα τῆς Κύπρου ἀντικειμενικῶς ἐνώπιον τῆς Μείζονος Συνόδου

Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου.

α) Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1972 καὶ ἐν ὄψει α/ τῆς καταστάσεως, ἧτις ἔχει δημιουργηθῆ εἰς τὴν νῆσον (περὶ ἧς ἀνωτέρω), ἔνθα ὁ λαὸς διχάζεται· β/ ὅτι ἡ τουρκικὴ μειονότης, ἥτοι τὸ 18%, τείνει ν' ἀποτελέσῃ κράτος ἐν κράτει καὶ φαλκιδεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν πραγματικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Νήσου. γ) ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ ὑφίσταται πλήγματα ἐκ τῆς ἐμπλοκῆς εἰς τὰς πολιτικὰς διαμάχας· δ/ ὅτι τὸ κῦρος τῆς Ἐκκλησίας ἐκπίπτει, μάλιστα ἐκ τῆς συνεργασίας μὲ τὸ ὑποστηρίζον τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον Κομμουνιστικὸν κόμμα, ἐζήτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἀπὸ τὴν ποιτικὴν ἐξουσίαν, συμφώνως πρὸς τὰς Εὐαγγελικὰς ἐπιταγὰς, τοὺς Ἱ. Κανόνες καὶ τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κ. Μακάριος ἠρνήθη ἐπιμόνως νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν ρητὴν ἐπιταγὴν τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, καθ' ὃ «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου κυβερνᾶται καὶ διέπεται ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Κανόνων», ὡς καὶ πρὸς ἑτέραν ἐπιταγὴν τοῦ ἄρθρ... «, καθ' ὃ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καλέσῃ τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ 2 ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς, ἐν προκειμένῳ τριῶν, ἥτοι τῶν 3/4, ἐφ' ὅσον ἡ νῆσος ἔχει 3 ἐπισκόπους καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, συνῆλθεν ἡ Ἱ. Σύνοδος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κατὰ τὸν Κανονισμὸν πρώτου τῆ τάξει Σεβ. Πάφου κ. Γενναδίου.

β) Πρόκειται περὶ νέας παραβάσεως ὄχι μόνον τοῦ Κανονισμοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ λδ' Κανόνος τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων διακελεύοντος, ὅτι τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἠγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδέν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκεῖνου γνώμης... Ἄλλὰ μὴ δὲ ἐκείνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου κλπ.» (πρβλ. ἑρμηνευτὰς Ἱερῶν Κανόνων παρὰ Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων).

Ὅτι, λοιπόν, εἰς τὴν παράβασιν τῶν Ἱ. Κανόνων, εἰς ἣν μάλιστα ἐν μέλος τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἦτο ἀνέκαθεν εὐαίσθητον καὶ ὀλιγώτερον τῶν ἄλλων ἐπεικές, χάριν τῆς αὐτοδιαθέσεως τοῦ λαοῦ, προστίθεται — τὸ λέγω μὲ πόνον ψυχῆς — ἐν ἐπιπέλοιστοιχεῖον, σοβαρὸν κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Προέδρου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τ. ἔ. ἡ ἄρνησις νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν κανονικὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρητὴν ἐπιταγὴν τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, εἶναι φανερόν.

γ) Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπαυδήσασα νὰ καλῆ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κ. Μακάριον, διαθέτοντα καὶ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, νὰ προσκαλέσῃ εἰς συνεδρίαν τὴν Ἱ. Σύνοδον πρὸς συζήτησιν τοῦ θέματος τῆς εἰρηνικῆς ἀπομακρύνσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, διὰ τῆς ἐκλογῆς λαϊκοῦ Προέδρου μὴ δεσμευομένου μάλιστα ἀπὸ τὴν ὑπογραφὴν τῶν συνθηκῶν Ζυρίχης - Λονδίνου (αὕτη δὲν θὰ συνετάσσετο ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ τότε ἑθνάρχου οὐδὲ θὰ ὑπεγράφετο ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἐκ τῶν προτέρων συγκατάθεσις αὐτοῦ, ἀναλαβόντος τὴν εὐθύνην τῆς παραβιάσεως τῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἐθναρχίας καὶ τοῦ ὄρκου του), ἐζήτησε τὴν γνώμην τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν περὶ τοῦ θέματος, διότι ὑπάρχει ἐν τῷ Κανονισμῷ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου τὸ ἄρθρον 14, καθ' ὃ ἡ Ἱ. Σύνοδος εἶναι ἀρμόδιον δικαστήριον διὰ νὰ δικάζῃ καὶ ἐπισκόπους καὶ εἰς περίπτωσιν καθαιρέσεως νὰ καλῆ ἐκ τῶν ὁμόρων Ἐκκλησιῶν — κατὰ τὸ ἀρχαιότατον ἔθος - κανόνα δικαίου — Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἑλλάδος (ἀνὰ 1 ἢτοι 5) ἱεράρχας πρὸς συγκρότησιν Ἐφετείου, εἰς ὅπερ, ἀτυχῶς, θὰ μετέχουν καὶ οἱ τρεῖς δικάσαντες! Ἐπειδὴ ἐκ τῶν διατάξεων τῶν Ἱ. Κανόνων ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἦτο ἀληθῆς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῆς τοῦ Αὐτοκεφάλου, ὁ καθηγητὴς τοῦ Καν. Δικαίου ἐγνωμοδότησεν, ὅτι ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἠδύναται νὰ δικάσῃ καὶ νὰ καιαδικάσῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ἀρνούμενον ὄχι μόνον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον. Τὸ γεγονός ὅτι ἐνεθαρρύνθη ἐξ Ἀθηνῶν, κατὰ τὴν πρὸς με

δήλωσιν τοῦ Σεβ. Κιτίου κ. Ἀνθίμου, ἀπετέλει δευτερευόντα παράγοντα διὰ τε τὰ μέλη τῆς Ἱ. Συνόδου καὶ τὸν Καθηγητὴν. Ἐγὼ φυσικῶς διεφώνησα, δι' οὓς λόγους θὰ ἐκθέσω κατωτέρω.

Οἱ Σεβ. Μητροπολίται, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἔχοντες τὸν Κανονισμόν καὶ τὴν γνωμοδότησιν προέβησαν τὴν 7ην Μαρτίου 1973 (7 Μαρτίου 1953 ἢ ὀρκωμοσία ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐν Ἀθήναις) εἰς καθαιρέσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ὁ ὁποῖος προέβη ἀμέσως εἰς τὴν δήλωσιν.

δ) Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου εἰς τὴν δήλωσιν τοῦ Προέδρου Μακαρίου μὴ χρησιμοποίησαντος τὴν 30ήμερον προθεσίαν διὰ νὰ ἐφειβάλλῃ τὴν ἀπόφασιν, κατέστησε τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς, πάντοτε ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρώτου τῆ τάξει Σεβ. Πάφου κ. Γενναδίου, ὀριστικὴν καὶ μετήγαγε τὸν ἀρχιεπίσκοπον εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν.

ε) Ἐθεώρησε τὴν πράξιν ταύτην ὡς ὀριστικὴν, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἐζήτησε νὰ κάμῃ ἔφεσιν. Κατὰ τὴν γνώμην τῆς ἡ ἀπόφασις κατέστη οὕτω τελεσιδίκος.

στ) Ὅταν ὁ Πρόεδρος Μακάριος (κ. Μιχαὴλ Μοῦσκος κατὰ τὴν Σύνοδον) ἐδήλωσεν ὅτι καλεῖ Μείζονα Σύνοδον, ἡ Ἱ. Σύνοδος ἀπήντησεν, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζει τὴν Σύνοδον, διότι θεωρεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου καὶ ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν ὁ κατηγορούμενος νὰ ζητήσῃ τὴν σύγκλησιν Μείζονος Συνόδου κατὰ τὸ 30ήμερον διάστημα, ὅπερ παρεσχέθῃ αὐτῷ ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου. Ἐπὶ τούτοις προσέθεσεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ Πατριάρχαι εἰς τὴν Αὐτοκέφαλον καὶ νὰ θεωρήσουν ὡς ἄκυρον ἀπόφασιν σύμφωνον πρὸς τὸ κατηγορητήριον, τὸ ἐρειδόμενον ἐπὶ τῶν Ἱ. Κανόνων, τοῦ Κανονισμοῦ καὶ τῆς γνωμοδοτήσεως.

Ἔνεκα τῶν λόγων τούτων οἱ Σεβ. Ἐπίσκοποι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι κατηγορούμενοι καὶ ἂν ἐτέλουν ἐν πλάνῃ ὡς πρὸς τὸ δικαίωμά των νὰ καθαιρέσουν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ Κανονισμὸς καὶ ἡ γνωμοδότησις.

Ἄλλὰ εἰς τὸ κατηγορητήριον πρέπει, ἀτυχῶς, νὰ προσιεθῶσιν αἱ ἐπόμεναι πράξεις τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, τοῦ θεωροῦντος ἑαυτὸν ὡς ἀκύρως καθαιρεθέντα.

ζ) Ἡ αὐθαίρετος θεώρησις ὡς κενοῦ τοῦ Θρόνου τῆς Πάφου, ἐπειδὴ ὁ Σεβ. κ. Γεννάδιος ἐκ λόγων ἀντικειμενικῶν δὲν δύναται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἔδραν του.

Ἡ εὐθύνη διὰ τὴν μὴ ὑποστήριξιν τοῦ Μητροπολίτου Πάφου κ. Γενναδίου ἀνήκει ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον, ὄντα ἀρχηγὸν τοῦ Κράτους, Ἀρχηγὸν τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας — ἔνεκα τοῦ

Προεδρικοῦ Συστήματος κατὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1960 — καὶ ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς διαθέτοντα ἄρα τὴν πολιτικὴν δύναμιν καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν κῦρος διὰ τὴν βοήθησιν τὸν Μητροπολίτην νὰ μὴ γίνῃ θῦμα ἐκ διασσελεύσεως τῆς Δημοσίας Τάξεως, ἐφ' ὅσον ἡ τήρησις τῆς Δημοσίας Τάξεως εἶναι ἔργον τοῦ Κράτους. Ποῦ ἠκούσθη, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ καταλάβωσιν τὴν ἔδραν τοῦ ἐπισκόπου κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ τῆ ἀνοχῆ τοῦ Κράτους καὶ νὰ παραβιάζωσιν τοὺς Ἱ. Κανόνας (ΛΘ', ΝΕ' Ἀγ. Ἀποστόλων) καὶ νὰ ἐπωφεληθῶσιν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας, κατηγορούμενος μάλιστα ὡς παραβάτης τοῦ 81ου Κανόνος καὶ ὀρκισθεὶς νὰ τηρῆ τοὺς Ἱ. Κανόνας, ὁ καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους, διὰ τὴν κηρύξιν τὸν θρόνον κενὸν ἐνῶ κενὸς θρόνος κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἀντίληψιν καθίσταται: 1) διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπισκόπου, 2/ διὰ τῆς καταδίκης αὐτοῦ εἰς καθαίρεσιν καὶ ἔκπτωσιν ὀριστικὴν καὶ 3/ διὰ παραιτήσεως διὰ λόγους ὑγείας πραγματικούς, κρινουμένους μὲ τὴν ἀστηρότητα σχετικῶς, διὰ τῆς περὶ τοῦ Εὐσταθίου ἐπιστολῆς τῆς Γ' Οἰκουμένηκῆς Συνόδου.

Ὁ Μητροπολίτης Πάφου δὲν δύναται νὰ μεταβῆ εἰς τὸν Θρόνον τῆς Πάφου ἐκ λόγων ἀντικειμενικῶν, διὰ τὴν ἀληθῆ ἀναρχίαν, ἣτις ἐπικρατεῖ ἐκεῖ, τῆ ἀνοχῆ τῆς Πολιτείας καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον κληρικοὶ τοῦ κατέχουν τὸν θρόνον!! Ὅθεν εἶναι ἀπαράδεκτον ἐκκλησιαστικῶς νὰ κηρύσσεται ὄχι μόνον κενὸς ὁ θρόνος ἀλλὰ καὶ ἄνευ τῆς Συνόδου ὑπὸ μόνου τοῦ κατηγορουμένου ἀρχιεπισκόπου καὶ νὰ γίνωνται ἐκκλησιαστικαὶ πράξεις καὶ ὁ ἴδιος νὰ λειτουργῇ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ (πράξεις παρ' ἐνορίαν), πρὶν νὰ ὑπάρξῃ, ἐὰν ὑπάρχουν κανονικοὶ λόγοι, ἡ Κανονικὴ κένωσις τοῦ θρόνου, περὶ ἧς ἀνωτέρω, καὶ ἀποφασίση ἡ Σύνοδος.

Ὅθεν ὁ θρόνος τῆς Πάφου δὲν εἶναι κενός, ἀλλὰ κατέχεται ὑπὸ τοῦ κανονικοῦ ἐπισκόπου Πάφου κ. Γενναδίου, αἱ δὲ ἀυθαίρετοι πράξεις τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν εἶναι τιμωρητέαι (Κανὼν ΛΔ' τῆς Πενθέκτης καὶ συναφεῖς).

Τὰ συμβαίνοντα ἐν Πάφῳ μαρτυροῦν νῦν, ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀπαρεσκείας τοῦ ποιμνίου, εἰ καὶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅταν δὲν ἀποκατεστάθῃ ἡ τάξις, τὸ δὲ μητροπολιτικὸν μέγαρον κατέχεται ὑπὸ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἀντικανονικῶς καὶ παρανόμως.

η) Ἡ ἐπίτασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ὀφείλεται καὶ εἰς περαιτέρω, ἀτυχῶς ἄθεσμον πρᾶξιν τοῦ Προέδρου Μακαρίου, χρησιμοποιοῦντος τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ καὶ καλέσαντος πρᾶγματι παρασυναγωγῆν 1/ ἐκ τοῦ βοηθοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ Κωνσταντίου Χρυσοστόμου, ὑβρίζοντος τὰ μέλη τῆς Συνόδου καὶ ὄντος ὑπολόγου κατὰ τοὺς Ἱ. Κανόνας καὶ 2/ ἐκ τῶν ἡγουμένων τῶν Ἱ. Μονῶν, οἵτινες ἀπετόλμησαν νὰ κατηγορήσωσιν τὴν Ἱ. Σύνοδον καὶ νὰ ὑποβάλωσι μάλιστα κατηγορητήριον κατ' αὐτῆς.

θ) Ἄλλ' ὁ Πρόεδρος Μακάριος ἐθεώρησεν ἐπιτετραμμένον νὰ προβῆ καὶ εἰς ἑτέραν πρᾶξιν, παρ' ἑνορίαν, διότι μετέβη εἰς Μονὴν τοῦ Μητροπολίτου Κιτίου κ. Ἀνθίμου καὶ ἐλειτούργησεν, ἐνῶ οὐδεὶς λόγος ἐπέβαλλεν τοῦτο, μάλιστα ἐφ' ὅσον ἦτο κατηγορούμενος.

Γ. Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα τῆς Κύπρου ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου πρὸ τῆς καθαιρέσεως καὶ μετ' αὐτήν, ὡς φαίνεται εἰς τὸν εἰδικὸν παρατηρητήν.

Οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς (Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ρωσσίας) χωρὶς νὰ κληθοῦν ἐπισήμως διὰ γραμμάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ χωρὶς νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν ὅτι θὰ ἐκαλοῦντο ἐνδεχομένως νὰ ἀποφανθῶσιν, ἐν Συνόδῳ, περὶ τοῦ διχάζοντος τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν λαὸν τῆς Κύπρου θέματος, προέβησαν εἰς δῆλωσιν ὅτι θεωροῦσιν ἄκυρον τὴν καθαίρεσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, διὰ λόγους τυπικούς, ἦτοι διότι δὲν ἐτηρήθη ὁ 12ος Κανὼν τῆς Καρθαγίνης, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Βαλσαμῶν, διαπρεπῆς ἐρμηνευτής, παραθέτει ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Κύπρου, διότι πατριαρχεύοντος Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη περὶ τὰ μέσα τοῦ ἰβ' αἰῶνος, ὁ Κύπρου Ἰωάννης μεθ' ἑνδεκα ἐπισκόπων τῆς νήσου, ἄγνωστον διὰ ποῖον λόγον, καθήρσε τὸν Ἀμαθοῦντος Ἰωάννην. Εἰς τὴν ἐρμηνεῖαν προστίθεται μὲν, ὅπερ εἶναι καὶ ἀληθές, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ὁ 12ος, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἢ ἀκύρωσις ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου — παρούσης τῆς Συγκλήτου τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους (τὸ θέμα ἤχθη πρὸ «τοῦ βασιλικοῦ βήματος», ὅπερ τινὲς χαρακτηρίζουσιν ὡς ἀνώτατον Δικαστήριον) — ἐγένετο διὰ λόγους τυπικούς, διότι ὁ Πρόεδρος τοῦ Δικαστηρίου δεόν νὰ εἶναι ἐπέκεινα τῶν 12. Ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θέματος δὲν ἐγένετο φαίνεται συζήτησις.

Ἡ ἄποψις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ὅτι ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὡς Δικαστηρίου εἶναι ἄκυρος, εἶναι ὁρθή, διὰ τὸν ἀνωτέρω ἀποφασιστικὸν λόγον, ὃν ἐξετάζω εἰς εἰδικὴν ἐπιστημονικὴν ἀνακοίνωσιν, ἐνθα ἐξετάζω τὸ πρῶτον καὶ τὸ θέμα τοῦ συμβολισμοῦ, ὅστις ὑποκρύπτεται εἰς τὴν σύστασιν Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου ἐκ δώδεκα ἀρχιερέων, τοῦ Προέδρου ὄντος 13ου.

1. Ἀναμφιβόλως, λοιπόν, ἡ καθαιρέσις εἶναι ἄκυρος, ἂν καὶ συμφῶνως πρὸς τὸ Καταστατικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὑπάρχει ἀντίφασις μεταξὺ τῶν ἄρθρων 1, καθ' ὃ «ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου κυβερνᾶται καὶ διέπεται ὑπὸ τῶν Ἱ. Κανόνων», ἐνῶ εἰς τὸ ἄρθρον 14 ἀγνοοῦνται καὶ ὑπάρχει ἡ τερατώδης καὶ ἐξ ἐπόψεως κοσμικοῦ ἔτι δικαίου διάταξις, καθ' ἣν τοῦ ἐφετείου μετέχουσι καὶ οἱ τρεῖς δικάσαντες.

2. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι μετὰ τὸ 1914, ὅτε ἐξεδόθη ὁ Καταστατικὸς

Νόμος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τόσον ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ἴσχυεν ὁ Νόμος ΣΑ' ἀπὸ τοῦ 1852 μέχρι τοῦ 1917, ὅσον καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπῆλθεν διόρθωσις τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος καὶ καθωρίσθη, ὅτι τοῦ Πρωτοβαθμίου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου μετέχουσιν δώδεκα καὶ ὁ Πρόεδρος (Νόμος 729/1917). Ὅμως εἰς τὸν νόμον 5383/1933 καὶ εἰς τὸ ἄρθρον 30 Κανονισμοῦ Ἀλεξανδρείας, δέον νὰ ἐπέλθῃ τροποποιήσις, διότι ἐν μὲν τῷ Ἀλεξανδρινῷ Κανονισμῷ γίνεται λόγος περὶ τελεσιδικίας ἐν ὁμοφωνίᾳ τῆς πρωτοβαθμίου δίκης, ὅταν αὕτη ἢ Σύνοδος εἶναι τελεία (πράγμα ἄτοπον), ἐν δὲ τῷ ἄρθρῳ 20 τοῦ Νόμου 5383 καθορίζεται ἡ σύνθεσις εἰς 12, ὧν ὁ εἷς εἶναι ἀντιπρόεδρος. Ἡ ὀριστικὴ λύσις πρέπει νὰ εἶναι ἢ τοῦ 12ου Κανόνος τῆς Καρθαγένης, μεθ' οὗ δέον νὰ συναφθῇ διάταξις περὶ Ἐφετείου ἐκ 15 καὶ περὶ ἐκκλητίου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, ὡς οἰοεὶ Ἀρειον Πάγον, ἐφ' ὅσον τὸ ἐκκλητικὸν στηρίζεται εἰς τοὺς Κανόνας Θ' καὶ ΙΖ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἔνθα ὑπὸ τοὺς ἐξάρχους νοοῦνται τότε καὶ οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ Ἐξαρχοὶ ὄλων τῶν Διοικήσεων Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Καισαρείας, Ἐφέσου, Ἡρακλείας Β. Ἀφρικῆς κλπ.

Εἶναι λυπηρὸν, ὅτι ἡ γνωμάτευσις ὠδήγησεν εἰς τὴν καθαιρέσιν, ἔνεκα τῆς περιφρονήσεως τῆς Ἱ. Συνόδου ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ἐπὶ ἐν ἔτος καὶ τῶν συστάσεων τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ Κυρηνείας ἀντιτιθεμένου ἀπὸ ἐτῶν πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Μακαριωτάτου Προέδρου τῆς Κύπρου.

Βασικὴ δὲ πάντως εἶναι ἡ ἀρχή, καθ' ἣν οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ὑπέρκεινται τοῦ Ἀυτοκεφάλου τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀλλοίμονον ἂν δὲν ἴσχυεν ἡ ἀρχὴ αὕτη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅθεν εἶναι φυσικόν, ὅτι οἱ Καταστατικοὶ Χάρται, ἐν οἷς π. χ. τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Κύπρου, τὴν ἀρχὴν ταύτην τονίζουσιν, ἡ δὲ ἐρμηνεία τοῦ ΙΒ' Κανόνος τῆς Καρθαγένης ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος διὰ τῆς προσαγωγῆς τοῦ παραδείγματος ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Κύπρου κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα, τὸ αὐτὸ διδάσκει.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου στηριχθεῖσα ἀπόφασις τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου περὶ καθαιρέσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου εἶναι ἄκυρος διὰ λόγους τυπικούς, ἐφ' ὅσον δῆλον ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο καὶ ἡ γνωμάτευσις τοῦ καθηγητοῦ ἀντίκεινται ὁπωσδήποτε εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν, ἣν τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ Καταστατικοῦ καθορίζει καὶ καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου κυβερνᾶται καὶ διέπεται ὑπὸ τῶν Ἱ. Κανόνων, ὧν ὁ ΙΒ' τῆς Καρθαγένης εὔρεν ἐν καιρῷ ἐφαρμογὴν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἀπόφασις δὲ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ληφθεῖσα διὰ τῆς συμπράξεως 11 ἐπισκόπων ἐκηρύχθη ἄκυρος, ὅτε ἤχθη ἡ ὑπόθεσις ἐνώπιον τοῦ Βασιλικοῦ βήματος τῆς Βασιλευούσης, τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Λουκά τοῦ Χρυσο-

βέργη, θεωρήσαντος μετά τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου τὴν ἀπόφασιν τῆς Κυπριακῆς Συνόδου ἄκυρον ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ μὴ εἰσελθόντος εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς οὐσίας τῆς κατηγορίας.

Δ. Ἡ θέσις τῆς Μείζονος Συνόδου

I

α) Εἶναι λυπηρόν, ὅτι αὕτη δὲν συνεκλήθη ἐνωρίτερον, ἦτοι ὅτε προέκυπεν ἡ διαφωνία ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατὰ Μάρτιον τοῦ 1972, εἴτε ὅτε ἐκλήθη εἰς ἀπολογία ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ἀτυχῶς παραβιάσας ὄχι μόνον τοὺς Ἱ. Κανόνας, ἀλλὰ καὶ τὸν Κανονισμόν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὀρίζοντα τὰ δικαιώματα τῶν μελῶν τῆς Ἱ. Συνόδου, οὔτε ὅτε, μετὰ τὴν κανονικῶς ἄκυρον καθάρσειν του, τῷ παρεσχέθη 30ῆμερος προθεσμία. Τότε ἀποκρούων, ὀρθῶς, τὴν ἀπόφασιν καὶ κρίνων ὡσαύτως ἠτιολογημένην τὴν μὴ προσφυγὴν εἰς τὸ Ἐφετεῖον μόνον ἔνεκα τῆς ἀπαραδέκτου ἐξ ἐπόψεως δικαίου καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης ἀμεροληψίας συνθέσεως αὐτοῦ, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν τριῶν Μητροπολιτῶν τῆς Συνόδου, οἵτινες τὸν ἐδίκασαν καὶ ἀνεξαρτήτως τοῦ γεγονότος τῆς συμμετοχῆς 5 ἱεραρχῶν ἐκ τῶν ὁμόρων Ἐκκλησιῶν, ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ ἐκκαλέσῃ τὴν ἀπόφασιν ἐνώπιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, διὰ νὰ καλέσῃ οὗτος τὴν μείζονα Σύνοδον (ΙΒ' Κανὼν Ἀντιοχείας καὶ ΣΤ' τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου κλπ.), ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ τὸ χειρότερον.

β) Πρὸ τῆς εἰσόδου ὅμως εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ τυπικοῦ μέρους καὶ τῆς οὐσίας τῆς ὑποθέσεως, δεόν νὰ σημειωθῶσι τὰ πρέποντα διὰ τὸ θέμα τῆς συνθέσεως καὶ προεδρίας τῆς Ἱ. Συνόδου, διότι τοῦτο εἶναι βασικόν, ἐφ' ὅσον ἡ σύνθεσις δεόν νὰ εἶναι κατ' ἀδιαβλήτους ἀρχὰς συντεθειμένη, δεδομένου ὄντος μάλιστα ὅτι οἱ Προκαθημένοι τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξέφερον γνώμην πρὶν ἢ κληθῶσιν ἐπισήμως καὶ γραπτῶς, καὶ εἰ ὀρθότερον βεβαίως θὰ ἦτο νὰ καλέσωσιν τὰς ἑαυτῶν Συνόδους, αἵτινες κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ἀποφασιστικὰ καὶ οὐχὶ συμβουλευτικὰ, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ Δύσει, ὄργανα.

Ἡ σύνθεσις τῆς Μείζονος Συνόδου, ὡς ἀνωτέρου Διοικητικοῦ καὶ Δικαστικοῦ Ὁργάνου τῆς Ἐκκλησίας, δεόν νὰ γίνῃ κατ' ἀδιαβλήτους ἀρχὰς, ἦτοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τὰς κρατούσας εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ τὰς Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας (ἴδε Βαρνάβα Τζωρτζάτου, Ἡ Καταστατικὴ νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, Ἀθῆναι 1967. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων, μεθ' ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Ἀθῆναι 1972).

γ) Δὲν δύνανται, λοιπόν, οἱ Πατριάρχαι καὶ οἱ Ἀρχιεπίσκοποι τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ν' ἀποστείλωσιν, οὓς θέλουσιν ὡς ἐκπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ μόνον αἱ Σύνοδοι ὑπὸ τὴν προεδρίαν κατὰ τὰς ἐν ἐκάστη Ἐκκλησίᾳ κρατούσας ἀρχὰς δεόν νὰ καθορίσωσιν καὶ ν' ἀποστείλωσιν δύο ἢ περισσοτέρους ἀντιπροσώπους, ὅσοι χρειάζονται διὰ ν' ἀποτελεσθῇ 13μελὴς Σύνοδος.

δ) Εἰς ἣν περίπτωσιν μία Ἐκκλησία ἀρνηθῇ ν' ἀποστείλῃ, τότε οἱ 13 ἀντιπρόσωποι δεόν νὰ προέλθουν κατ' ἰσομοιρίαν ἐξ ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν.

ε) Τῆς Συνόδου δὲν δύνανται νὰ μετάσχωσιν ὁ Πρόεδρος Μακάριος, ὡς τελῶν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς Συνόδου καὶ οἱ τρεῖς Μητροπολίται, ὡς κατήγοροι καὶ δικασταί, δικάσαντες ἤδη τὸν Μακάριον.

στ) Τὴν Προεδρίαν τῆς Μείζονος Συνόδου δεόν νὰ ἔχῃ ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς ἣν δὲ περίπτωσιν δὲν μετάσχῃ, τότε θὰ τὴν ἀναλάβῃ ὁ πρῶτος τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὴν τάξιν τὴν ἄρχουσαν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν.

ζ) Ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Μακαρίου ἢ ὁ ἴδιος προσωπικῶς θὰ κληθῶσι νὰ ἐκθέσωσι γραπτῶς καὶ προφορικῶς τὰς ἀπόψεις των καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς δευτέραν συνεδρίαν νὰ διευκρινήσωσι τὰ τυχὸν πρὸς διευκρίνησιν ὑπάρχοντα θέματα.

II

Κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς Μείζονος Συνόδου, καθ' ἣν θὰ καθορισθῶσι τὰ ἀνωτέρω θέματα καὶ διαδικαστικὰ ζητήματα, ὅτε καὶ θὰ ἐγκριθῇ καὶ ὁ Κανονισμὸς τῶν ἐργασιῶν, θὰ διατυπωθῇ ἡ Ἡμερησία Διάταξις, εἰς ἣν δεόν νὰ περιληφθῶσιν τὰ κατωτέρω θέματα, ἀφοῦ ὀρίσῃ Πρόεδρον καὶ Γραμματεῖαν.

Ἀναμφιβόλως ὡς π ρ ὠ τ ο ν θ έ μ α δεόν νὰ ἐξετασθῇ τὸ τῆς ἐγκυρότητος τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, τὸ ὅποιον δεόν νὰ κριθῇ τυπικῶς κατὰ τὸν Κανόνα IB' τῆς Καρθαγένης καὶ τὴν προφανῶς ὀρθὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ, ὡς ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰς τὸν Γ' τόμον (σελ. 324) τῆς συλλογῆς τῶν Ράλλη καὶ Ποτλῆ. Ἡ κρίσις τῆς Μείζονος Συνόδου θὰ στηριχθῇ κατ' ἀνάγκην ἐπὶ μόνον τῶν Ἱ. Κανόνων, οὓς κηρύσσει κατὰ λόγον φυσικὸν ὡς θεμελιώδεις τὸ Ἴον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Ἡ Μείζων Σύνοδος βλέπουσα τὰ συγκεκριμένα θέματα ἀπὸ ἀμφοτέρων τῶν σκοπιῶν, ἦτοι τῶν κατηγορῶν καὶ τοῦ κατηγορουμένου ὑπὸ τὸ πρίσμα τῶν Ἱ. Κανόνων, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ κηρύξῃ ὡς ἐξ ὑπαρχῆς ἄκυρον τὴν καθαιρέσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ἕνεκα τοῦ IB' Κανόνος τῆς Καρθαγένης (ὀρθότερον Καρχηδόνας) καὶ τῆς ὀρθῆς

ἐρμηνείας ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος περὶ ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐν Κύπρῳ κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα.

III

Ἡ ἀπόφανσις αὕτη — οὕσα ἔνεκα τῶν περιστατικῶν ἐκ τῶν προτέρων γνωστῆ καὶ φυσικῆ καὶ κανονικῆ διὰ νὰ εἶναι ἀμερόληπτος καὶ μὴ διαβλητὴ εἰς τὴν δημοσίαν γνώμην — δεόν νὰ ὀδηγήσῃ εἴτα εὐθέως εἰς τὴν μελέτην τοῦ Κατηγορητηρίου τῶν τριῶν Μητροπολιτῶν, οἵτινες ὀφείλουσιν ὡς καὶ ἡ Γραμματεία τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου νὰ θέσωσιν ὑπ' ὄψιν τῆς Ἱ. Συνόδου ἅπαντα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα καὶ στοιχεῖα.

Θὰ ἦτο, βεβαίως, ὀλέθριον διὰ τὸ κῦρος τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν μετεχουσῶν τῆς Συνόδου καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καθόλου ὡς καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου, τὸ τραυματισθὲν ἐκ τῆς διενέξεως ἐπὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ, ἐὰν ἡ Μείζων Σύνοδος συνερχομένη δὲν διεδήλου ἀμέσως καὶ ἐπισήμως ὅτι ἴσταται εἰς τὸ μέσον τῶν δύο παρατάξεων, διὰ νὰ κρίνῃ μὲ ἀκρίβειαν ἀλλὰ καὶ στοργὴν τὰς μερίδας καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν.

Περιοριζομένη τυχὸν ἡ Μείζων Σύνοδος μόνον εἰς τὴν ἀκύρωσιν τῆς ὄντως ἀκύρου ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Κύπρου, ὡς δικαστηρίου συνελθόντος κατὰ τὸν Κανονισμὸν αὐτῆς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Α' τῆ τάξει Σεβ. Πάφου καὶ μὴ εἰσερχομένη δὲ εἰς τὸ Κατηγορητήριον, θὰ ἐξέθετεν ἑαυτὴν ἀνεπανορθῶτως καὶ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

1) Ὁφείλει, λοιπόν, νὰ εἰσέλθῃ ἀμέσως εἰς τὸ κατηγορητήριον τῶν τριῶν μητροπολιτῶν, διότι ἀτυχῶς οἱ Ἱεροὶ Κανόνες διακηρύττουν τὸ ἀσυμβίβαστον τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος καὶ κοσμικῆς τινοῦς ἐξουσίας ἢ φροντίδος (πρβλ. πρόσφατον γνωμοδότησίν μου εἰς τὸ συνημμένον τῷ παρόντι ἔγγραφον πρὸς τὸν δικηγόρον τῆς Δημοκρατίας κ. Γαβριηλίδην. Γνωμοδότησιν κ. Μουρατίδου καὶ τὰς γνώμας συγχρόνων θεολόγων εἰς τὸ φυλλάδιον τῆς Ε.Σ.Ε.Α. «Τὸ Ἀσυμβίβαστον τῆς συνυπάρξεως ἀρχιερατικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας», Λευκωσία 1972 ὡς καὶ Π. Μπούμη, ὑποψ. ὑφηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, «Περὶ τοῦ ἀσυμβίβαστου τῆς Ἱερατικῆς καὶ Κοσμικῆς ἐξουσίας. Ὁμοφωνία τῶν Ἱ. Κανόνων (Συμβολὴ εἰς τὴν Κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ «Ἀρχείου Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Δικαίου», Ἀθήναι 1971).

IV

Ἡ ἐξέτασις τοῦ κατηγορητηρίου εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ ὀδυνηρὰ διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον, διὰ τοὺς ἐξῆς σοβαροὺς λόγους :

α/ διότι οἱ Ἱεροὶ Κανόνες ὁμοφώνως διδάσκουσιν τὸ ἀσυμβίβαστον τῆς Ἱερατικῆς καὶ Κοσμικῆς ἐξουσίας.

β/ διότι ἡ Ἐθναρχία ἐξέλιπεν ἤδη, διὰ τῆς δημιουργίας κρατικῆς ἐξουσίας ἀτελοῦς μὲν ἐξωτερικῶς, τελείας ὅμως ἐσωτερικῶς, ἐφ' ὅσον αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Νόμου καὶ τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.

γ/ διότι ἡ Προεδρία τῆς Δημοκρατίας, ὡς ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, συνενουσα ἀμφοτέρω τὰ ἀξιώματα τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, διήρκεσε πέραν τοῦ δέοντος καὶ δὲν ἀπέβλεπεν ἀτυχῶς καθόλου εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ ἀναφαιρέτου δικαιώματος τῆς Αὐτοδιαθέσεως, δι' ὃ εἶχεν ὑποχρέωσιν ὁ Ἐθνάρχης νὰ ἐργασθῆ, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν στερέωσιν ἐνιαίου καὶ ἀνεξαρτήτου Κράτους μὲ συνεταιρισμὸν τῶν δύο Κοινοτήτων, ἦτοι τοῦ 82 % καὶ τοῦ 18 %. Καὶ τοῦτο βεβαίως τὸ τελευταῖον σημεῖον δὲν δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ ἀμέσως τὴν Σύνοδον, ἀλλ' αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀδιαφορήσῃ διὰ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὡς Ἐθνάρχης, ἐνῶ ἔδωκεν ἐλευθέρως καὶ χωρὶς νὰ δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἐπιέσθη, διότι τοῦτο θὰ τὸν ὑπεβίβαζεν ἀπὸ τὴν διπλῆν θέσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Ἐθνάρχου, ὄρκον νὰ ὑπερασπισθῆ τὸ δικαίωμα τῆς Αὐτοδιαθέσεως, παρεβίασε τοῦτον διὰ τῆς ὑπογραφῆς συνθήκης ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ λαοῦ. Ἡ Ἐκκλησία, λοιπόν, οὐδεμίαν ἔχει θέσιν πλέον εἰς τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν, ἢ ὅποια ἐφαρμόζει τὴν βίαν τοῦ νόμου καὶ κάμνει πολιτικὴν τοῦ ἐφικτοῦ ἢ μὴ ἐφικτοῦ.

δ/ διότι ἔνεκα τῆς ἐμπλοκῆς, ἣτις ἐδημιουργήθη ἐκ τῆς Συνθήκης Ζυρίχης - Λονδίνου ἐτέθη εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν μερίδων, ὡς οἰοεὶ κομματάρχης, δι' ὃ καὶ τὰ μίση ὠδήγησαν εἰς ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ.

ε/ διότι εἶναι ὑποχρεωμένος μεταβαίνων νὰ τελέσῃ τὴν θεῖαν λειτουργίαν νὰ φρουρηθῆ κατὰ τρόπον ἀνεπίτρεπτον δι' ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος βλέπει μίαν μερίδα νὰ τὸν μισῆ θανασίμως ἔνεκα τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ.

στ/ διότι εἰς τὴν παραβίασιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τὴν ἐπιορκίαν, ἢ ὅποια ὠδήγησεν εἰς τὴν ἄνευ προηγουμένου ἐπίθεσιν τοῦ τύπου ἐναντίον του, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τοῦ λαοῦ, προσετέθη ἡ ἔλλειψις ψυχραιμίας, ἢ ὅποια θὰ τὸν ὠδήγει, εἴτε εἰς τὴν ἐξεύρεσιν συμβιβαστικῆς λύσεως, ὥστε ν' ἀναλάβῃ ἄλλος τὰς εὐθύνas τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς μετ' αὐτῆς συνδεομένης ἐκτελεστικῆς Ἐξουσίας — ἢ ὑπογραφῆ τῆς Συνθήκης Ζυρίχης - Λονδίνου καὶ ἡ ἀπεμπόλησις τῆς Ἐνώσεως δὲν δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ ἀμέσως τὴν Σύνοδον, ὡς καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἄλλος μὴ ἔχων διεθνῶς ὑπογράψῃ εἶναι προτιμότερος — εἴτε εἰς τὴν αἴτησιν διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Μείζονος Συνόδου, ἐγκαίρως.

ζ/ διότι ἔπραξεν πράξεις παρ' ἐνορίαν καὶ ἔφθασε νὰ κηρύξη καὶ θρόνον κενόν (Πάφου), ἐνῶ ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας ὄφειλε καὶ ἠδύνατο νὰ παράσχη τὴν ἀποτελεσματικὴν συνδρομὴν του, ὥστε ὁ Πάφου νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν θέσιν του, ἀνεξαρτήτως τῆς διαφορᾶς, ἣτις τοὺς χωρίζει.

Θὰ ἠδύνατό τις μάλιστα νὰ φθάσῃ εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι θὰ ἔδει νὰ ἀποσυρθῆ ἀπὸ ἀμφοτέρα τὰ ἀξιώματα.

V

Ἐκ τῶν δεδομένων τούτων προκύπτει ὅτι ἀκυρομένης τῆς καθαιρέσεως, ἢ ἐκ μέρους τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀξίωσις, ὅπως κριθῆ ἐκ νέου ὁ Ἀρχιεπίσκοπος θὰ ἦτο ἡ μόνη, ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ εὐσταθήσῃ, διότι τὰ περὶ μὴ ἐπεμβάσεως εἰς τὸ αὐτοκέφαλον δὲν ἔχουν θέσιν. Ἀλλοίμονον δὲ ἐὰν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐγένετο δεκτόν, ὅτι δὲν ὑπέρκεινται τοῦ Αὐτοκεφάλου οἱ Ἱ. Κανόνες.

Ἄλλ' ἡ ἐξέτασις τοῦ κατηγορητηρίου θὰ ὠδήγηι ἀφεύκτως, μετὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διαδικαστικῶν προϋποθέσεων εἰς τὴν εἰσαγωγὴν εἰς κανονικὴν δίκην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ὀδυνηρὸν καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δι' αὐτόν, δι' ὃ καὶ ἐπιβάλλεται νὰ ἐξευρεθῆ λύσις, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν Ἱ. Κανόνων χωρὶς ν' ἀσχοληθῆ ἡ Σύνοδος παρὰ μόνον ὅταν εὐρεθῆ ἡ λύσις νὰ τὴν δεχθῆ (Περὶ ταύτης ἴδε παράρτημα τοῦ παρόντος).

Βεβαίως εἶναι ὑποχρεωμένοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἱ. Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ν' ἀποδεχθῶσιν οὐ μόνον τὴν ἄρσιν τῆς καθαιρέσεως ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκην ἐξευρέσεως λύσεως, διότι ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἢ ἀπὸ τοῦ 1660 μέχρι τοῦ 1960, ἦτοι ἐπὶ 300 ἔτη, ἐθναρχήσασα εἶχε καὶ ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἐνδιαφερθῆ μόνον διὰ τὸ ὑπόλειμμα τῶν παλαιῶν ὑποχρεώσεων αὐτῆς περὶ εἰρηνικῆς διεκδικήσεως τοῦ δικαίωματος τῆς Αὐτοδιοθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ.

VI

Εἰς τὰ ἔργα τῆς Μείζονος Συνόδου πιθανῶς νὰ προστεθῆ καὶ τὸ κατηγορητήριον τῶν ἠγουμένων καὶ τοῦ χωροεπισκόπου Κωνσταντίας κ. Χρυσοστόμου μετὰ τῶν Μελῶν τῆς Ἱ. Συνόδου. Τοῦτο ἐγένετο ὡς ἐγένετο καὶ ἀφορᾷ θέμα ἐφ' οὗ οὐδὲν εἶχον δικαίωμα, διότι καὶ ἂν συνήρχοντο αὐθορμήτως ἄνευ τοῦ προϊσταμένου τῶν Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, πάλιν θὰ ἦτο διαβλητόν.

Τοῦτο τὸ κατηγορητήριον εἶναι τύποις ἀπαράδεκτον καὶ διὰ λόγους ἠθικῆς τάξεως.

VII

Βεβαίως ἡ Σύνοδος δύναται νὰ ἐξετάσῃ τὴν εὐθύνην τῶν 3 μητροπολιτῶν, οἱ ὅποιοι στηριζόμενοι:

1ον) εἰς τὸ ἄρθρον 14 τοῦ Ὁργανισμοῦ - Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου,

2ον) εἰς τὴν γνωμοδότησιν τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου περὶ Αὐτοκεφάλου, ἐτέλουν ἐν πλάνῃ περὶ τοῦ θέματος. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τοῦτο τὸ γεγονός, ὅτι ὅταν προέτεινον αὐτοῖς νὰ τροποποιήσωσιν τὸ Καταστατικόν, ὥστε νὰ προσαρμόσωσι τοῦτο πρὸς τὸν IB' Κανόνα τῆς Καρθαγένης κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἑλλάδος (1917-1931 ἐξῆς καὶ μέχρι σήμερον) ἐδίστασαν, διότι ἐφρόνουν, πεπλανημένως βεβαίως, ὅτι ἦτο δυσχερέστερον νὰ τροποποιήσωσι τὸ Καταστατικόν, πρᾶγμα ποῦ δὲν ἀπαιτεῖ ἠὺξημένη σύνθεσιν τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας — φθάνουν ὅσοι εἶναι — παρὰ νὰ ἐφαρμόσωσιν τὴν εὕρισκομένην εἰς ὄξυτάτην καὶ ἀγεφύρωτον ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἱ. Κανόνας διάταξιν τοῦ ἄρθρου 14 τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ 1914 καὶ εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὸ 1ον ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ Καταστατικοῦ.

Ὅθεν δεόν νὰ κριθῶσιν ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ κατηγορηθῶσιν, ἀλλ' ὀφείλουσι νὰ ἀναγνωρίσωσιν τὴν ἄρσιν τῆς καθαιρέσεως. Ὅμως τόσον αὐτοὶ ὅσον καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ὀφείλουσιν ἐξ ὑποχρέσεως πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἀποδεχθῶσι τὴν λύσιν δι' ἧς θ' ἀναστηλωθῶσιν οἱ Ἱ. Κανόνες καὶ δὲν θὰ θιγῇ, διὰ πράξεώς τινος ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανου, τὸ ἀναφαιρέτον δικαίωμα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ περὶ αὐτοδιαθέσεως, τὸ ὁποῖον ἐστοχάσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσιν οἱ τρεῖς μητροπολίται, ὡς μέλη τῆς Παλαιᾶς Ἐθναρχίας.

22 Ἰουνίου 1973

Καθηγητῆς ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Συνημμένα:

- 1) Γνωμοδότησις ἀπὸ 28 Αὐγούστου 1972
- 2) Γνωμοδότησις ἀπὸ 7 Ἰουνίου 1973
- 3) Σχέδιον ἐγγράφου τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Πρόεδρον Μακάριον (22 Ἰουνίου)

ΑΠΟΡΡΗΤΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

εις την ἔκθεσιν περὶ τοῦ Κυπριακοῦ, ἐν ᾧσει τῆς συγκλήσεως τῆς Μείζονος Συνόδου διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν του πλευράν. Ἀναφέρεται εἰς τὸ πολιτικὸν ζήτημα καὶ τὴν μὴ ἐκπληρωθεῖσαν ἐθναρχικὴν ὑποχρέωσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὀρκισθέντος τὴν 7ην Μαρτίου 1953 κατὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Ἀγῶνος πρὸς Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ σημασία τοῦ ἀγνώστου Πρακτικοῦ τοῦ ὑπογραφέντος τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1966 ἐν Παρισίοις μεταξὺ τῶν Ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας πρὸς ἔναρξιν διαπραγματεύσεων μὲ βάσιν τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ οὐσία τοῦ Κυπριακοῦ ἔγκειται εἰς τοῦτο: ὅτι ἕνεκα ἐσφαλμένης πολιτικῆς ἀρξαιμένης τὸν Σεπτέμβριον - Ὀκτώβριον 1958 ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον πρωτοβουλίαν τοῦ Ἐθνάρχου Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου μὴ συμβουλευθέντος τὴν Ἐθναρχίαν οὐδὲ τὸν Ἀρχηγὸν τοῦ Ἀγῶνος Ἀπέλευθερώσεως καὶ Ἐνώσεως, μεθ' οὗ συνωρκίσθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1953 (πρβλ. Πρακτ. εἰς Γ. Γρίβα: Τὸ Χρονικὸν τῆς ΕΟΚΑ, σελ. 1) ἐφθάσαμεν ὥστε νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ Ἐνωσις καὶ διὰ τῆς Συνθήκης Ζυρίχης - Λόνδίνου (1959) ἡ Τουρκικὴ μειονότης τοῦ 18% νὰ γίνεταί ἑναρξιν καὶ νὰ καθορίζῃ τὴν τύχην τοῦ 82% τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου.

Α. Εἰσαγωγή

1. Ἡ πολιτικὴ πρὸς ἀνεξαρτησίαν εἶναι πράγματι ἀπαράδεκτος καὶ ἐγένετο ἐρήμην τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, δεχθέντος ταύτην ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς μεταβατικὸν στάδιον πρὸς τὴν Αὐτοδιάθεσιν, πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν Ἐνωσιν, ἣν ἐψήφισαν τὰ 92% τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου εἰς τὸ Δημοψήφισμα κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1950.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς Τουρκικῆς πολιτικῆς — ὑποβοηθηθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ εἶτα τῆς Ἀμερικῆς, διὰ λόγους στρατηγικοῦς — ὅτι ἐπέτυχε τὸ μὲν 1939 νὰ προσαρτήσῃ τὴν Ἀλεξανδρέτταν μὲ ἀπλήν συμφωνίαν μετὰ τῆς κατεχούσης δυνάμεως (Δημοκρατία Χατάι μέχρι τοῦ 1939 μὲ πλειοψηφίαν Σύρων 55%), καίτοι ἀπώλεσε τὸ δημοψήφισμα, τῷ δὲ 1959 νὰ γίνῃ συνεταῖρος εἰς τὴν ἐλληνοκυπριακὴν Κύπρον. Τὴν εὐθύνην φέρει

κατὰ κύριον λόγον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος δώσας τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ συνάψῃ τὰς συμφωνίας, ἀποκλειούσας τὴν Ἔνωσιν, ἀφοῦ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ 1956 (εἰς τὰς Σευχέλλας;) προσεχώρησεν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Ἀνεξαρτησίας. Ἡ ἀνεξαρτησία μὲ τὰ ἠϋξημένα δικαιώματα τῆς Τουρκικῆς μειονότητος ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ταλαιπωρεῖ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρον. Ἡ Ἑλλάς ὑπέστη ταπείνωσιν ἰδίως τῷ 1967, διότι ἐγκατέλειψε τὴν πολιτικὴν τῆς Αὐτοδιαθέσεως καὶ τὸ Πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966.

2. Ὑπάρχουν τρομεραὶ εὐθύναι, ἐξεταστέαι ὑπὸ τῆς ἱστορίας, καὶ τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ ὄχι σήμερον.

3. Τὸ ὕλικόν ὅπερ παρέχω κατωτέρω ἐπιβεβαιώνει τὴν γνώμην, ἣν ἐσημάτισα ἐκ τῶν κειμένων, ὅτι τὸ Πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966 ἀποτελεῖ πρᾶγματι τὴν ἴσως σπουδαιότητα, ἀλλ' ἀπολεσθεῖσαν εὐκαιρίαν λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἀτλαντικῆς Συμμαχίας.

Β. Ἡ σημασία τοῦ Πρακτικοῦ τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966 διὰ τὴν ὑπὸ τῶν τριῶν μητροπολιτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γρίβα ἐπαναποθετήσιν τοῦ Κυπριακοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Αὐτοδιαθέσεως, ἣτις ὀδηγεῖ εἰς τὴν Ἔνωσιν, μὲ διεθνῆ ἐγγύησιν τῶν δικαιωμάτων τῆς Τουρκικῆς μειονότητος. Ἡ εἰρηνικὴ τοποθέτησις ἔργον δυνατὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διπλωματίαν ὡς ὄργανον Ἐθνικῆς πολιτικῆς τῶν Πανελλήνων.

Ὁ ἀναγνώστης τοῦ παρόντος πρέπει προηγουμένως νὰ διαβάσῃ τὸ ἀπὸ 3 Μαΐου 1972 ἄρθρον μου «Τὸ Κυπριακὸν καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ του πλευρά» (Ἀκρόπολις Ἀθηνῶν) καὶ τὸ συνημμένον ἐν φωτοτυπία ἀπὸ 28 Αὐγούστου 1972 ἐμπιστευτικὸν γράμμα μου πρὸς τὸν δικηγόρον τῆς Δημοκρατίας τῆς Κύπρου κ. Ἀνδρ. Γαβριηλίδην, γράμμα περιέχον κριτικὴν «Νομοκανονικῆς καὶ πολιτικῆς μελέτης του περὶ καθαιρέσεως ἐπισκόπου ἐν Κύπρῳ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐνάσκησιν ἐθναρχικῶν δικαιωμάτων», ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον.

Ἡ κριτικὴ μου προωρίζετο καὶ διὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον καὶ τὸν στρατηγὸν Γεώργιον Γρίβαν Διγενῆν καὶ ἐδόθη καὶ εἰς τοὺς τρεῖς Μητροπολίτας τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν πλειοψηφίαν τῆς Ἱεραρχίας-Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἐφ' ὅσον οὗτοι διεκήρυξαν τὴν ἀνάγκην τῆς

διαφυλάξεως ἐφεξῆς τοῦ δικαιώματος τῆς Αὐτοδιαθέσεως τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ. Εἰς ἐρώτησιν μέλους τῆς Ἐπιτροπῆς Συντονισμοῦ Ἐνωτικοῦ Ἀγῶνος κατὰ τὴν διαμονήν μου ἐν Κύπρῳ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1972 (ὅτε ἐγενόμην δεκτὸς εἰς 45λεπτον ἀκρόασιν ὑπὸ τοῦ Προέδρου Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου), εἰς δύνανται νὰ δοθῇ καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀπήντησα προθύμως καταφατικῶς.

Δύο εἶναι τὰ βαρυσήμαντα σημεῖα αὐτοῦ τοῦ κειμένου:

Πρῶτον, ἡ σαφὴς διάκρισις τῆς οὐσίας τῆς Ἐθναρχίας ὡς ἔργου ἐκκλησιαστικοῦ καὶ εἰρηνικοῦ, διαφόρου ἐκείνου τῆς οὐσίας τοῦ ἀξιώματος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκτελεστικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, τῆς στηριζομένης εἰς τὸν νόμον καὶ τὴν βίαν, καὶ

Δεύτερον, ἡ διαπίστωσις τῆς ἀνάγκης — ἐπείγουσης πάντοτε — τοῦ σχηματισμοῦ Ἐνιαίου Ἑλληνικοῦ Μετώπου μὲ βάσιν τὴν Κύπρον, μὲ τὸν ὀρισμένον στόχον: τὴν εἰρηνικὴν καὶ μὲ σταθερότητα ἐπανατοποθέτησιν ἐθνικὴν καὶ διεθνῆ καὶ ἐπιδίωξιν τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ ἀναφαιρέτου δικαιώματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ — τοῦ 82 % τοῦ πληθυσδοῦ — πρὸς Αὐτοδιάθεσιν. Αὕτη εἶναι ἡ μόνη ὀρθὴ καὶ ἐθνικὴ ἀπὸ ἑλληνοκυπριακῆς καὶ διεθνοῦς πλευρᾶς πολιτικὴ ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ, μετὰ τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τοὺς ἐγκυμονοῦντας ἐθνικοὺς κινδύνους — ἴδε ἀπόρρητον σημεῖωμα εἰς τὴν ἐπιστολὴν-κριτικὴν μελέτην περὶ Θράκης — ἐνδοκυπριακὰς διαπραγματεύσεις (διὰ τὸ ἐφικτόν), εἰς ἃς οἱ Τοῦρκοι — ἡ μικρὰ μειονότης τοῦ 18 % — ἐπιδιώκουν νὰ ρυθμίσουν τὴν τύχην τοῦ 82 %. Πρόκειται περὶ ἠθικῶς, πραγματικῶς καὶ διεθνῶς ἀπαράδεκτων καὶ ἔνεκα ἐθνικοῦ κινδύνου, διαπραγματεύσεων, διὰ νὰ καταστοῦν οἱ Τοῦρκοι συνεταῖροι ὀριστικῶς καὶ ἀφοῦ κληθοῦν ὑπὸ τοῦ Προέδρου Μακαρίου, τοῦ ὀρκισθέντος δις εἰς τὴν Ἐνωσιν, οἱ Κύπριοι, μὲ δημοψήφισμα — ὁ κ. Γεώργιος Μαῦρος τὸ ὀνομάζει ἀτιμίαν — νὰ κυρώσουν τὴν συμφωνίαν Κυπρίων, Ἑλλαδικῶν καὶ ξένων ἐπὶ ἐθνικῶς ἀπαράδεκτου βάσεως.

Ἡ ἐθνικὴ αὕτη ἀπειλὴ δύναται νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἀπὸ Ἑλληνοκυπριακῆς πλευρᾶς, διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐνιαίου μετώπου πρῶτον ἐν Κύπρῳ καὶ εἶτα μὲ τὰς Ἀθήνας — κατ' ἀνάγκην — διὰ τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ θέματος ἐκεῖ ὅπου ἦτο τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1966. Εἶναι δὲ φυσικόν, ὅτι εἰς ἐσχηματίζετο ἐσωτερικὸν Ἐνωτικὸν μέτωπον, θὰ ἐπήρχετο αὐτόματος λύσις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος.

Παραπέμπων εἰς τὸ συνημμένον κείμενον ἐπιθυμῶ ἐνταῦθα νὰ προσθέσω, ὅτι καίτοι αἱ προϋποθέσεις καὶ ἡ ἀποφασιστικότης τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου — ἥτις ἀτυχῶς μετ' ὀλίγον ἀνετράπη — καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις διαπραγματευθέντος τὸ Κυ-

πριακὸν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ναυάρχου Ι. Τούμπα (ἀνήκοντος εἰς τοὺς νικητὰς τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου) δὲν ὑπάρχουσι ἄρα, ἐφ' ὅσον ὁ Στρατὸς ὁ Ἑλληνικὸς, ὁ ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου ἀπεσύρθη τῷ 1967 — ὁ ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας τὸ 1967 στρατηγὸς Γρίβας ἐπέστρεψεν εἰς Κύπρον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1971 κρύφα καὶ εἶναι ἐκεῖ ὠργανωμένος — ὅμως ἡ ὀρθὴ γραμμὴ, ἡ μόνη ἐθνικὴ, πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ἐκ νέου μὲ σύνεσιν καὶ ἰκανότητα, διότι νέος τυχὸν συνεταιρισμὸς τοῦ 82 % πρὸς τὸ 18 % τῶν Τούρκων, ἐγκυμονεῖ, πρέπει νὰ τὸ ἐπαναλάβω, κινδύνους διὰ τὴν Θράκην (ἐνθα οἱ Τούρκοι εἶναι 35 %).

Ἡ πεποιθήσις μου εἶναι ὅτι μόνον ἐνότης τῶν Κυπρίων θὰ ἐξαναγκάσῃ τὰς Ἀθήνας νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐθνικῶς γραμμὴν, ἐφ' ὅσον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἠθελεν ἀποδεχθῆ ὀρισμένα σημεῖα, τὰ ὅποια εἰσηγοῦμαι νῦν τὸ δεύτερον — τὰ εἶχον ἐκθέσει εἰς τοὺς 3 μητροπολίτας — ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ λείψῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα τῆς Κύπρου, τὸ προκληθὲν ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου νὰ παραμένῃ ταυτοχρόνως Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ἀρχηγὸς τῆς κρατικῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, παρὰ τοὺς Ἰ. Κανόνας, τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐν Κύπρῳ καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ταλαιπωρεῖται μὲ τὴν ψευδῆ καὶ ἀποτυχοῦσαν (δῆθεν) ἀνεξαρτησίαν. Λέγων ὅτι τὸ Κυπριακὸν πρέπει, χάριν τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ὃ σημεῖον ἀφῆκε τοῦτο ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1966, ἐννοῶ τὸ ἐξῆς συγκεκριμένον καὶ ἄγνωστον γεγονός τῆς ὑπογραφῆς πρωτοκόλλου τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966, τὸ ὁποῖον ἀνέγνωσα.

Ι. Γνωρίζων ἐκ πληροφοριῶν τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ τοῦ βαρυσημάντου γεγονότος ὑπὸ τὴν μορφήν: συμφωνία Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1966, ἀπετάθην πρό τινος χρόνου πρὸς τὸν τότε ὑπεύθυνον Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου Ναυάρχον κ. Ἰωάννην Τούμπαν, ὁ ὁποῖος μοὶ ἐβεβεβαίωσε τὴν ὑπαρξίν πρακτικοῦ μὲ ἡμερομηνίαν 17 Δεκεμβρίου 1966, ἐνώπιον τοῦ τέως Πρωθυπουργοῦ κ. Στεφ. Στεφανοπούλου.

Πρώτη δημοσίαια γινῶσις τῆς σχετικῆς πληροφορίας κατ' Ἰανουάριον 1967. Περί τίνος συμφωνίας ἐγένετο προσεκτικὴ ἀνακοίνωσις εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 13ης Ἰανουαρίου 1967 (πρβλ. κατωτέρω κείμενον).

Δευτέρα σαφεστέρα ἐγένετο εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος κατὰ τὴν 17ην Φεβρουαρίου 1967 (Ποῖος ἔχει τὰ πρακτικά:).

Τρίτον, πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν συμφωνίαν ὁ Ὑπουργὸς τῶν

Ἐξωτερικῶν τῶν Κυβερνήσεων Ἰωάννου Παρασκευοπούλου (ὕπηρεσιακῆς), ἡ ὁποία ὠρκίσθη τὴν 22αν Δεκεμβρίου 1966, ὁ δὲ διορισμὸς τῆς ἀνεκοινώθη εἰς τὴν Βουλὴν τὴν Πέμπτην 5 Ἰανουαρίου, ὑπάρχει εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης (Πρακτικὰ 1966-67 σελ. 235), ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου-Γκούρας.

Τέταρτον, ὁ Πρωθυπουργὸς Κόλλιας τῆς Κυβερνήσεως τῆς στρατιωτικῆς κινήσεως τῆς 21-4-1967 καὶ ὁ ἴδιος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Παῦλος Οἰκονόμου-Γκούρας, πρέσβυς ἐπὶ τιμῆ¹.

II. Ἡ ἀνακοίνωσις εἰς τὴν Βουλὴν τῆς 13ης Ἰανουαρίου 1967 (περίληψις εὐθὺς ἀμέσως). Σελίδες Πρακτικῶν 336-339. Ταῦτα ἀνέγνωσα καὶ ἔχω ἐν φωτοτυπίᾳ εἰς χεῖράς μου.

α) Ὁ Ἰ. Τοῦμπας, πρ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου 1965/6, ὁμιλῶν εἰς τὴν Βουλὴν, ἐδήλωσε μεταξύ ἄλλων τὰ ἐξῆς β α ρ υ σ ῆ μ α ν τ α, ἀναφερόμενα εἰς τὸ Κυπριακόν:

1. "Ὅτι παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἦτο «εὐνοϊκὴ ἢ κατάστασις» τῶν σχέσεων πρὸς τὴν Τουρκίαν, μάλιστα εἶχεν ἐπέλθῃ ὄξυνσις, ἔνεκα ἀπειλῶν ἐπεμβάσεων καὶ ἀπαντήσεως δι' ἡμετέρας ἀντικινητοποιήσεως, ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις Στεφ. Στεφανοπούλου ἐπέτυχεν νὰ παραδώσῃ τὴν Ἑλλάδα «εἰς πλήρως ὀμαλὰς σχέσεις» μετὰ τῆς Τουρκίας. Μετὰ ταῦτα, προσέθεσεν, ὅτι «δὲν γίνεται ἴσως ἀντιληπτὸν ἓνα ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον ἔχομεν».

2. Ἡ ὀμαλοποίησις τῶν σχέσεων εἶχεν ὡς συνέπειαν τὸν ἄμεσον διάλογον διὰ τὴν Κύπρον, τὸν ὁποῖον συνέστησεν «ἡ ἔκθεσις Πλάζα» καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1965 τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν.

3. Ὁ διάλογος ἀφῆρα εἰς τὸ σύνολον τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν θεμάτων, μὲ μείζον τὸ τῆς Κύπρου (Ἀπόφασις Ὑπ. Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας τοῦ Ἰουνίου 1966, σελ. 337, εἰς Βρυξέλλας, ἐπὶ ἐπιπέδου πρεσβευτῶν).

4. Ἐτηρήθη ἀπόλυτος μυστικότης τῶν διεξαγομένων διαπραγματεύσεων καὶ μόνον ἐνημέρωσις γενικῆ τῆς Λευκωσίας εἰς ἀποφασιστικὰς φάσεις καὶ τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας ἐγένετο.

5. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις Μακαρίου εἰς Ἀθήνας ὑπῆρξαν συσκέψεις καὶ δημοσίᾳ συμφωνία τοῦ Μακαρίου πρὸς τὴν πορείαν τοῦ ἐθνικοῦ θέματος. Τὸ ἐθνικὸν κέντρον ἔχει τὸν πρῶτον λόγον, αὐτὴ ἦτο ἡ γραμμὴ (σημ. γράφοντος: τὸ ἐθνικὸν κέντρον ὑπάρχει ὅταν ἔχη ἐθνικὴν γραμμὴν καὶ στόχον, ἀνεξαρτήτως τῆς στρατηγικῆς, ἥτις ἐφαρμόζεται).

1. Ἀντικαταστήσας με εἰς τὴν Προεδρίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Συμδέσμου Ἠνωμένων Ἐθνῶν ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1971.

6. Ἡ ἐθνικὴ αὐτὴ γραμμὴ, ἥτις ἐτηρήθη μέχρι τῆς 22 Δεκεμβρίου 1966, ἐπέβαλε μὲν κατὰ τὴν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ἀνακοίνωσιν νὰ μὴ προβῆ ὁ κ. Τούμπας εἰς πλήρεις ἀνακοινώσεις περὶ τοῦ διαλόγου, ἵνα μὴ βλάβῃ τὸ ἐθνικὸν θέμα, οὐχ ἦττον ὅμως ἐξέθεσεν οὗτος ἀρκετὰ σαφῶς καὶ εἰλικρινῶς τὴν σταθερὰν θέσιν τῆς Ἑλλάδος, «τὴν μίαν καὶ μόνην». Ὁ διάλογος, εἶπεν ὁ πρῶν ὑπουργὸς εἰς τὴν Βουλὴν, κατὰ τὸ ἀνακοινωθὲν τῶν δύο Κυβερνήσεων (Ἰουν. 1966) ἀνελήφθη ἄνευ ἐκατέρωθεν ὄρων, ἢ Ἑλλάς ὅμως ἐδήλωσε πάντοτε κατὰ τὰς συνομιλίας ὅτι ὡς γραμμὴν ἔχει τὴν Ἐνωσιν καὶ ὅτι «δὲ οἶανδ ἠποτε ἄλλην περίπτωσιν, ἐάνδη λαδ ἠδὲν ὑπῆρχε περίπτωσις νὰ συμπέσωμεν εἰς αὐτὸ τὸ θέμα» (ἐννοεῖ σύμπτωσιν γνωμῶν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας) «τότε δὲν θὰ εἴμεθα ἡμεῖς συζητηταί, ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε οἱ διαλέκται ν' ἀπευθυνθοῦν ἀλλαχοῦ εἰς τοὺς Κυπρίους, εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον». Δεύτερον προσέθεσεν ὁ πρ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ι. Τούμπας, ὅτι «δὲν ἐθεώρησεν ἢ Ἑλλάς, ὅτι ἔπρεπε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλόγου νὰ προβῆ εἰς οἶανδ ἠποτε παραχώρησιν πρὸς τὸ ἄλλο μέρος» (ἐξέθεσε τὴν στάσιν τῆς Κυβερνήσεως εἰς θέμα διωγμοῦ Κωνσταντινοπολιτῶν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων διὰ τῆς ἀπειλῆς διωγμοῦ Τούρκων ἐκ Δωδεκανήσου).

β) Κατὰ τὸν μακρὸν διάλογον, ὅστις ἠκολούθησε τὰς ἀνακοινώσεις τοῦ κ. Τούμπα μεταξὺ τῶν πολιτικῶν, ἀνεγνωρίσθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄνευ ἐθνικῆς βλάβης περαιτέρω ἀνακοινώσεις ἐπὶ τοῦ θέματος.

III. Ἡ ἀνακοίνωσις εἰς τὸ Πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τοῦ Στέμματος ἀφεώρα τὸ Πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966. Κατὰ τὰς βεβαιώσεις τῶν δύο ὑπευθύνων προσωπικοτήτων, ἦτοι τοῦ πρ. Πρωθυπουργοῦ κ. Στεφ. Στεφανοπούλου καὶ τοῦ πρ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ι. Τούμπα, ὁ ἀείμνηστος Γεώργιος Παπανδρέου ἀνεγνώρισε τὸν ὀρθὸν χειρισμὸν τοῦ Κυπριακοῦ ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως τοῦ κ. Στεφανοπούλου.

IV. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος δὲν ἐπρόφθασε νὰ κατατοπισθῆ, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον πρακτικὸν τῆς 17ης Δεκεμβρίου, διότι τὴν 22αν Δεκεμβρίου (ἦτοι μετὰ 4 ἡμέρας) ἔπεσεν ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶχε δηλώσει, ὅτι ἠθελεν ἀκεραίαν τὴν Ἐνωσιν, ἐνῶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης Ζυρίχης-Λονδίνου εἶχεν ἐπαναφέρει τοὺς Τούρκους μετὰ πάροδον 80 ἐτῶν (1878-1960) εἰς Κύπρον μὲ ἀντιπρόεδρον ἔχοντα βέτο καὶ στρατὸν Τουρκικὸν καὶ δικαίωματα σημαντικά. Σημειοῦμεν τὸ βαρυσήμαντον ὅτι ἡ Τουρκία εἶχε παραιτηθῆ τῆς Κύπρου διὰ τῆς συνθήκης τῆς

Λωζάννης ὀριστικῶς ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας (προσάρτησις 1924)! Τοὺς ἐπανεφέρε, λοιπόν, μὲ ἠδξημένα δικαιώματα καὶ δὲν ἦτο δυνατόν φυσικὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἄνευ ἀνταλλαγμάτων. (Ἀπετέλει ἡ δῆλωσις τορπίλλην τῆς Ἐνώσεως; Ἐξεταστέον ἱστορικὸν ζήτημα).

V. Ὁ στρατηγὸς Γεώργιος Γρίβας-Διγενῆς, ὁ τότε Ἀρχηγὸς Στρατοῦ ἐν Κύπρῳ, λαβὼν τυχαίως γνῶσιν συνεφώνει φυσικὰ πρὸς τὴν γραμμὴν ταύτην καὶ τὴν ἐπικειμένην συνάντησιν τῶν δύο Ὑπουργῶν (15 Ἰανουαρίου 1967).

VI. Αἰὼς ἄνω ἀνακοινώσεις εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων περὶ τοῦ βαρυσήμαντου μὴ γνωστοῦ ὅμως εἰς τὸ πολὺ κοινὸν καὶ τοὺς πολιτικούς κύκλους² (νῦν) τοῦ γεγονότος τῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Τουρκίας, καίτοι προσεκτικαὶ καὶ διπλωματικαί, εἶναι κατηγορηματικαὶ ὡς πρὸς ἕν σημεῖον τὸ καὶ καίριον, ὅτι ἀφεώρων εἰς τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου, βεβαίως ἐπὶ ὄροις δυναμένους νὰ γίνωσι δεκτοὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου.

Ἡ ἀκρίβεια περὶ τοῦ γεγονότος τούτου μείζων εἰς πείραν ἔρχεται, διότι ἡ συνάντησις ἐγένετο ἐν Παρισίοις ἐπὶ ἐπιπέδου Ὑπουργῶν, ἀφοῦ προπαρεσκευάσθη αὕτη ἐπὶ ἐπιπέδου Πρεσβευτῶν.

Οὕτω τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1966 οἱ Ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἑλλάδος Ἰωάννης Τούμπας καὶ Τουρκίας Τσαγλαγιανγκίλ, μετὰ 18ωρον συνεδρίαν, ἀληθῶς θυελλώδη, ἀλλὰ μὲ μίαν διακοπὴν, συνεφώνησαν, ἀφοῦ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ναύαρχος Ἰ. Τούμπας ἐπέμεινεν, ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Βουλὴν ἀρκετὰ σαφῶς ἐξέθετο, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τὴν Τουρκίαν, μόνον μὲ βάσιν τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔχων παρ' αὐτῷ ἐπιτελεῖον καὶ τὸν Ἐπιτελάρχην τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων Στρατηγὸν Κ. Τσολάκαν, εἰς τὴν σταθερὰν στάσιν του, περὶ ἧς ὠμίλησε μετὰ 27 ἡμέρας εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων, ἐβασίζετο εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν μυστικῶν διαπραγματεύσεων καὶ εἰς τὰ στοιχεῖα προπαρεσκευῆς τῶν ὄρων τῆς κατ' ἀρχὴν συμφωνίας, περὶ τοῦ στόχου τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν Ἐνωσιν. Ἐν προκειμένῳ δὲ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του καὶ τὴν σημαντικὴν καὶ θετικὴν συμβολὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, παρακληθέντος ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ προβῇ εἰς ὀρισμένα διαβήματα ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.

1. Ἀναφέρομαι εἰς τοὺς πολιτικούς κ. κ. Ζίγδην, Ἀποσκίτην καὶ εἰς τὴν μὴ ἐνημέρωσιν τοῦ Παν. Κανελλοπούλου, Ἀρχηγοῦ τῆς ΕΡΕ, καὶ ἄλλων σημαινόντων στελεχῶν.

Οὕτω ἡ ἐν Παρισίοις κατὰ τὴν 17ην Δεκεμβρίου 1966 ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τῶν δύο Ὑπουργῶν Ἐξωτερικῶν κατ' ἀρχὴν συμφωνία — ὀνομάζεται Πρωτοκόλλον ἄκρως ἀπόρρητον — περιέχει, κατ' ἔγκυρον πηγὴν, ἣν γνωρίζω καλῶς, ἀπόφασιν περὶ τοῦ σαφῶς τεθέντος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος στόχου τῶν διαπραγματεύσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, διὰ τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ὑπελείπετο δὲ ἡ συμφωνία τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν ἐν λόγῳ συμφωνίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς μετὰ τοῦ Ἑλληνοῦ Ὑπουργοῦ, περὶ τοῦ στόχου τῶν διαπραγματεύσεων, ἐν γνώσει κατ' ἀρχὴν τῶν ὄρων οὓς ἔθετεν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ ἐφάνη διατεθειμένος νὰ δεχθῆ τελικῶς ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας κ. Τσαγλαγιανγκίλ.

Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἐν λόγῳ συμφωνίας καθίστατο δυνατὴ καὶ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, λόγῳ τῆς σχετικῆς προόδου, ἣτις εἶχεν ἐπιτευχθῆ εἰς τὸ θέμα τῶν ὄρων, περὶ ὧν διαλαμβάνουν τὰ Πρακτικὰ-μνημόνια τῶν συζητήσεων, τόσον τῶν ἐπὶ ἐπιπέδου πρεσβευτῶν, ὅσον καὶ τῶν συζητήσεων ἐν Παρισίοις, αἵτινες προηγήθησαν (18ωροι) τῆς ὑπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου. Αἱ συζητήσεις ἔφθασαν πρὸς στιγμὴν εἰς κρίσιμον σημεῖον ὀδηγοῦν εἰς ρῆξιν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἔληξαν αἰσιῶς. Οὕτω κατέστη διὰ πρώτην φοράν δυνατὴ, χάρις εἰς τὴν διπλωματικὴν προπαρασκευὴν καὶ τὴν σαφῆ καὶ σταθερὰν ἔθνικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Κυπριακόν, ἡ Ἐνωσις τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου μετ' ὀλίγας ἡμέρας, 22 Δεκεμβρίου, ὑπῆρξεν ἀσφαλῶς ἀτύχημα διὰ τὴν Κύπρον.

Τὸ πρωτόκολλον δὲν ἀνεφέρθη πλέον παρὰ μόνον εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος τὸν Φεβρουάριον 1967.

ΔΙΑΤΙ Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΑΡΧΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1959/60 ΠΕΡΙ ΑΥΤΑΔΙΑΘΕΣΕΩΣ ΕΙΝΑΙ ΟΡΘΗ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΝ ΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΗ ΒΑΣΙΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΠΛΕΟΝ ΑΠΟ ΤΟ ΕΝΙΑΙΟΝ ΜΕΤΩΠΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

«Καὶ γνῶσεσθε τὴν ἀλήθειαν
καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»
(Ἰωάν.)

Φίλος μὲν Πλάτων
φιλιτάτη ὁμως ἡ ἀλήθεια

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ παρὸν ἐγράφη μὲ ὀδύνην, λόγῳ τοῦ ἐν ὄρκοις συνδέσμου πρὸς τὴν Α. Μακαριότητα τὸν Κύπρου κ. Μακάριον, τὸν Γρίβαν καὶ τὴν Κυπριακὴν Ἐκκλησίαν. Εἶναι τοιαύτη ὁμως ἡ συνύφανσις τοῦ Κυπριακοῦ πολιτικοῦ ζητήματος καὶ τοῦ Κυπριακοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ, ὥστε ὁ χωρισμὸς νὰ εἶναι ἀδύνατος. Βεβαίως ἡ Μείζων Σύνοδος δὲν δύναται νὰ συζητήσῃ καθόλου τὸ Κυπριακὸν πολιτικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον πρέπει ὁμως νὰ γνωρίζουν τινὲς ἐκ τῶν ἰθυόνων εἰς τὴν Μείζονα Σύνοδον.

Τὰ γεγονότα τοῦ 1967 (καὶ τὰ προηγηθέντα) καὶ ἡ τύχη καὶ ἀνατροπὴ τοῦ Πρωτοκόλλου περὶ ἐνάρξεως διαπραγματεύσεων πρὸς Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς Ἑλλάδος τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966, μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Κυβερνήσεως Στ. Στεφανοπούλου (22 Δεκεμβρίου 1966).

Τὸ ἔτος 1967 εἶναι τὸ κρίσιμον διὰ τὴν τύχην τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἕνεκα τῆς ἀλλαγῆς πολιτικῆς ὑπὸ τῆς ἐγκαθιδρυθείσης Δικτατορίας τῆς Στρ. Κινήσεως τῆς 21 Ἀπριλίου 1967. Τὰ παρασκήνια ταύτης εἶναι ἄγνωστα καὶ μάλιστα αἱ σχέσεις πρὸς τὴν Ἀμερικὴν.

Καίτοι δὲ δὲν γνωρίζομεν πῶς ἀνετράπη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς τὸ πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966, διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίζωμεν τὸν φάκελλον τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, ὁμως πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα εἶναι κοινῶς γνωστὰ καὶ ἐκ τινῶν ἀγνώστων πληροφοριῶν τὰς ὁποίας ἔχομεν, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν μίαν γενικὴν μὲν, σχετικῶς ὁμως ἀσφαλῆ κρίσιν περὶ τῆς τύχης τοῦ Κυπριακοῦ κατὰ τὸ 1967, διὰ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐνώσεως*.

* Πρβλ. Γ. Κονιδάρη: Τὸ Κυπριακὸν σήμερον καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀγνώστων στοιχείων. Ἀνάτυπον ἐπ. Παρνασσός, τόμ. ΚΒ (1980) σ. 481-505.

1. Πρὸ τῆς ἐκθέσεως ὁμως τῶν γνωστῶν κοινῶς καὶ ἀγνώστων εἰς τοὺς πολλοὺς στοιχείων, εἶναι πρέπον νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1959-1972 καὶ νὰ ἐξάρωμεν τὰ καίρια καὶ εὐχάριστα διὰ τὴν Ἑλλάδα γεγονότα, μετὰ τὴν ἀντιρραλιστικὴν, ὡς ἀντιιστορικὴν Συνθήκην Ζυρίχης-Λονδίνου (1959) καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἡμιανεξαρτησίας τῆς «Προεδρικῆς Δημοκρατίας» τῆς Κύπρου (1959-60), ὡς καὶ τὰ θλιβερὰ γεγονότα τοῦ 1963, ἅτινα ὑπῆρξαν τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἐπανόδου τῆς Τουρκίας εἰς Κύπρον, μετὰ τὸ 1878 καὶ τὴν ὀριστικὴν παραίτησίν της ἀπὸ τῆς Κύπρου ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τῆς συνάψεως τῆς συνθήκης τῆς Λωζάννης (1923). Οἱ Τοῦρκοι, ἐπανελθόντες εἰς Κύπρον μετὰ 38 ἔτη ἰσχυροί, ἰδίᾳ μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ βέτο τοῦ Προέδρου καὶ τὰ ἄλλα προνόμια τῆς Συνθήκης, ἔχουν πάντοτε συνειδησιν τῆς σημασίας τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀντιπάλων των καὶ εἶναι ἀρκετὰ ἱκανοὶ εἰς τὴν διπλωματίαν, ὥστε νὰ γνωρίζουν πότε ἀπὸ θέσεως ἰσχύος ἠδύναντο νὰ ὑπαναχωρήσουν ἀπὸ τὰ συμπεφωνημένα, ἀνατρέψαντες τῷ 1967 τὴν συμφωνίαν τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966.

Τὰ εὐχάριστα, λοιπόν, γεγονότα τῶν ἐτῶν 1964-1966, ἦσαν δύο μετὰ τὸ 1959/63.

Πρῶτον, ἡ ἀποστολὴ Στρατοῦ ἐκ 15.000 ἀνδρῶν εἰς Κύπρον, ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Γεωργίου Παπανδρέου, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Γρίβα-Διγενῆ, μεθ' ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀξιωματικῶν διὰ νὰ ἐπανδρώσῃ καὶ ἀσκήσῃ τὸν τοπικὸν στρατὸν τῆς Ἐθνοφρουρᾶς καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν νῆσον. Ἐπρεπε νὰ καταστῇ ἱκανὴ νὰ ἀμυνθῇ εἰς περίπτωσιν εἰσβολῆς. Τοῦτο ἐσήμαινε ἰσχυροποίησιν τῆς Κύπρου καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν Κύπρῳ καὶ ὡς διαπραγματευτοῦ μετὰ τῆς Τουρκίας, τῆς Ἑλλάδος δυναμένης νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν Τουρκίαν γενικώτερον.

Δεύτερον, ἐπὶ τῆς θεμελιώδους ταύτης βάσεως κατέστη δυνατόν εἰς μίαν Κυβέρνησιν ὄχι κοινοβουλευτικῶς ἰσχυράν, οἷα ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου, ἀλλὰ μὲ καθαρὰν καὶ σταθερὰν πολιτικὴν ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ καὶ μὲ ἱκανότητα χειρισμοῦ, συνδυάζοντος τόλμην-μετὰ συνέσεως καὶ μυστικότητος, νὰ ρυμουλκήσῃ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν πρὸς μίαν ὀριστικὴν λύσιν, οἷα ἦτο ἡ τῆς Ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἐπὶ ὄροις ἀποδεκτοῖς ὑπὸ τε τῆς Τουρκίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας Ἑλλάδος καὶ Κύπρου καὶ φυσικὰ τοῦ Κυπριακοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν ρητὴν δήλωσιν τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων (βλ. κατωτέρω) κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1967 (ἴδε Πρακτικά).

Ἐνταῦθα ὁμως πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καίτοι ἐπηρεαζομένης ἀπὸ τὰς διεθνεῖς αὐτῆς τοποθετήσεις καὶ σχέσεις καὶ ἰδίως τὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ἀγγλίαν, κυβερνωμένην ὑπὸ τῶν Ἐργατικῶν (1966), ἐνεφανίσθη κατὰ τὸ βραχὺ διά-

στημα χρόνου τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου (1965-1966) πλέον ανεξάρτητος καὶ μὲ πρωτοβουλία, προσανατολιζομένην, πρὸς τὴν μόνην ἐθνικὴν λύσιν — λύσιν δυναμένην νὰ ἐπιφέρει εἰρήνην καὶ καλὰς σχέσεις πρὸς τὴν Τουρκίαν — ἐνῶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἠκολούθει σταθερὰν ανεξαρτησιακὴν πολιτικὴν — ἡ Κύπρος ἐνιαῖον καὶ ανεξάρτητον κράτος — μὴ ἐνδιαφερόμενος ἐν τοῖς πράγμασι διὰ τὴν Ἑνωσιν, καίτοι βεβαίως ὠμίλει περὶ ταύτης. Τὴν πεποιθήσιν ταύτην δύναται τις ἐκ τῆς ὅλης πολιτικῆς του νὰ σχηματίσῃ καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῶν περὶ ἐφικτοῦ ἐκάστοτε λεγομένων καὶ μάλιστα ἐκ τῆς δηλώσεως, ὅτι ἡ Τουρκία ἀντιτίθεται εἰς τὴν Ἑνωσιν, πῶς ποῦ ἐσήμαινε δημοσίᾳ προτροπὴν πρὸς τὴν διαθέτουσαν τοὺς θυλάκους καὶ στρατὸν καὶ διπλωματίαν ἱκανὴν Τουρκίαν νὰ ἀνθίσταται εἰς τὴν Ἑνωσιν!! Ἐπιζητῶν δὲ τότε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Στρατηγοῦ Γρίβα καὶ τὴν ὑπαγωγὴν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τῆς Ἐθνοφρουρᾶς, ἐπίεζεν ἰσχυρῶς τὰ πράγματα πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ανεξαρτησίας. Αἱ δαπάναι τῆς Ἑλλάδος ἦσαν τότε μεγάλαι καὶ τὸ ἀνοικτὸν ζήτημα ἀπετέλει διαρκῆ πονοκέφαλον διὰ τὰς Ἑλληνικὰς Κυβερνήσεις. Κατὰ τὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἀντιθέσεως τῆς ανεξαρτησιακῆς πολιτικῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ Προέδρου Μακαρίου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Προεδρικοῦ συστήματος καὶ τοῦ Συντάγματος ἐξησφάλισε τὴν κυριαρχικὴν του θέσιν, ὁ Κύπριος Σάββας Λοϊζίδης ὑπέβαλεν εἰς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν σχέδιον μεθοδεύσεως τῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν Ἑνωσιν. Περὶ τοῦ σχεδίου τούτου συνώμιλησα μὲ τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Στεφανόπουλον καὶ εἰσηγήθη τὴν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως ἀποστολὴν ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον καὶ Πρόεδρον Κύπρου κ. Μακάριον, ἵνα καλέσῃ τὸν κ. Λοϊζίδην πρὸς συζήτησιν τοῦ ὑπομνήματός του. Βέβαια δὲν θὰ ἐφαίνετο, ὅτι ὑπῆρχεν ἄμεσος σχέσις μου πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν. Καίρια φράσις εἰς τὴν ἀπὸ 7 Ὀκτωβρίου 1965 ἐπιστολήν μου πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον ἦτο ὅτι «δὲν δύναται τις νὰ εἶναι πράγματι ὑπὲρ τῆς διὰ τῆς Ἀὐτοδιαθέσεως Ἑνώσεως, ἐὰν δὲν υἱοθετήσῃ ὀρθὴν μέθοδον, ἀκίνδυνον διὰ τὴν Ἑλλάδα, μὴ προκαλοῦσαν δηλαδὴ ρῆξιν μετὰ τῆς Τουρκίας, ὡς θὰ προῦκάλει π.χ. ἡ ἀθθαίρετος κήρυξις τῆς Ἑνώσεως (τῆς Κύπρου) ἢ δημοψήφισμα ἄνευ ἐντολῆς τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν».

Εἰς τὴν ἐπιστολήν δὲν ἀπήντησεν ἡ Α. Μ. ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Πρόεδρος Κύπρου, διὸ καὶ ἀποσυμψώνου μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, τῷ ἀπηύθυνα τὴν 2αν Νοεμβρίου 1965 νέαν ἐπιστολήν ἔχουσαν οὕτω:

«Μακαριώτατε Πρόεδρε,

Ἐπιτελῶν καθῆκον πρὸς τὴν προσφιλῆ Κύπρον καὶ πρὸς ὑμᾶς ἐπανέρχομαι ἐπὶ ἐπιστολῆς, ἣν σᾶς ἀπέστειλα τὴν 7ην Ὀκτωβρίου ἔ. ἔ.

Ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ἐλήφθη αὕτη ὑφ' ὑμῶν ἀποστέλλω τὸ συνημμένον ἀντίγραφον, σὺν τῇ πληροφορίᾳ, ὅτι εὐχαρίστως ἔλαβε γνῶσιν ταύτης, ἐν ἀντιγράφῳ, ἡ Α. Ε. ὁ κ. Στεφ. Στεφανόπουλος Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅστις μοι ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὸν εἰδοποιήσω εὐθὺς ὡς ληφθῆ ἢ ἀπάντησίς σας.

Ἡ σύζυγός μου, ἡ θυγάτηρ μου καὶ ἐγὼ ὑποβάλλομεν τὰ σέβη μας¹.

Μετὰ σεβασμοῦ

Καθηγητῆς ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Τὸ κείμενον ἐνεκρίθη αὐθημερὸν ὑπὸ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ.

Οὐδεμία ἀπάντησις Ἰαν. 1966 - Μάρτιος 1967.

Ἡ πρόσκλησις τοῦ ἀειμν. Τσιριμώκου, μὴ θελήσαντος νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐρωτήματά μου κατὰ τὴν συνάντησιν μὲ τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς ΠΕΑΚ (θέλει ὁ Μακάριος τὴν Ἐνωσιν καὶ πόθεν θὰ ἐκπορεύεται ἡ Ἐθνικὴ πολιτικὴ, ἐξ Ἀθηνῶν ἢ ἐκ Κύπρου), πιθανῶς ἀπετέλει ἐλιγμὸν τοῦ Μακαριωτάτου.

Πάντως μετὰ τὴν ἔλλειψιν ἀπαντήσεως τοῦ Προέδρου Μακαρίου συνήγαγον μετὰ τοῦ κ. Στεφανοπούλου τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος δὲν θέλει τὴν Ἐνωσιν. Ἄλλως τε καὶ εἰς τὸ Ὑπουργικὸν του Συμβούλιον δὲν εἶχεν ἐνωτικούς, τοῦλάχιστον τοὺς πλείστους. Ἐπισκεφθεὶς τότε καὶ τὸν κ. Π. Κανελλόπουλον εἰς τὸ γραφεῖόν του εἰς τὴν ὁδὸν Βουκουρεστίου, ἐπέδειξα τὰς ἐπιστολάς καὶ εἶπον τὸ συμπέρασμα μου. Ἐφάνη ὅτι ὁ κ. Κανελλόπουλος κατενόει ὡς ὀρθὴν τὴν θέσιν μου, ὅτι ὁ Μακάριος δὲν ἐφαίνετο νὰ θέλῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου, ὡς ἐθνικὴν πολιτικὴν, διότι δὲν ἀποτελεῖ ἐθνικὴν πολιτικὴν τῆς Ἐνώσεως, ὅταν λέγῃ δημοσίᾳ, ὅτι εἶναι ἔτοιμος νὰ κηρύξῃ τὴν Ἐνωσιν ἂν ἦτο ἡ Ἑλλάς διατεθειμένη νὰ τὴν δεχθῆ καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν τουρκικὴν ἄρνησιν, ἢ ὅτι ἡ Τουρκία ἀντιτίθεται. Τοῦναντίον ἐθνικὴν πολιτικὴν διὰ τὴν Αὐτοδιάθεσιν - Ἐνωσιν θ' ἀπετέλει ἐὰν σχηματίζων ἐσωτερικὸν μέτωπον ἐνιαῖον, διὰ τῆς παραιτήσεώς του καὶ τῆς ἐκλογῆς νέου Προέδρου, ἐδημιουργεῖ μίαν Κύπρον ἠνωμένην (Ὁ Πρόεδρος θὰ περιεβάλλετο ὑφ' ὄλων καὶ δὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτοῦ καὶ μὲ Ὑπουργοὺς Ἐνωτικούς) καὶ ζητοῦσαν ἀ π ὅ τ ε τ ἣ ν Ἑ λ λ ᾶ δ α καὶ τ ᾶ Ἡ ν ω μ ἔ ν α Ἐ θ ν η τ ἣ ν ἐ φ α ρ μ ο γ ῆ ν

1. Εἶχομεν φιλοξενηθῆ οἱ δύο θαυμασίως τὸν Ἰούλιον τοῦ 1965 ἐν Κύπρῳ, ἔνθα ἐπὶ ὄψον συνεζητήσαμεν τὸ Κυπριακὸν εἰς τὴν ἐξοχικὴν κατοικίαν τοῦ Προέδρου.

τῆς Αὐτοδιαθέσεως, ὡς ἐγένετο τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1966 ὑπὸ μόνῃς τῆς Ἑλλάδος ὀρθότατα. Δὲν εἶναι δυνατόν οὐδὲ ἐθνικῶς παραδεκτὸν νὰ ἐπιτραπῇ τελικῶς τὸ 18 % τῶν Τούρκων νὰ καθορίσῃ τὴν τύχην τοῦ 82 % τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου, διότι ἡ τοιαύτη πολιτικὴ δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ὀδηγήσῃ μίαν ἡμέραν, ἀργὰ ἢ γρήγορα εἰς τὸ νὰ θέσουσιν οἱ Τούρκοι ζήτημα Θράκης, ἔνθα οἱ Τούρκοι εἶναι 35 % καὶ ἀυξάνονται ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἐλαττοῦνται, συνεπεία τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ἀστυφιλίας. Πρέπει νὰ εἶναι τις μωρὸς ἢ τυφλὸς καὶ νὰ μὴ βλέπῃ τὸν κίνδυνον τοῦτον.

Πάντως ἡ ὑπουργία Ἰω. Τούμπα, ἀρξαμένη τὸ 1965 καὶ λήξασα τὴν 22 Δεκεμβρίου 1966, ὑπῆρξεν ἡ πλέον γόνιμος διὰ τὸ Κυπριακόν, ἀλλ' ὑπῆρξεν ἀτυχῶς βραχεῖα καὶ διεκόπη ἀποτόμως εἰς τὸ σημεῖον κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ συνέχεια καὶ συνέπεια καὶ σταθερότης ἦτο ἀναγκαία, ἐφ' ὅσον ὑπελείπετο ἡ συγκατάθεσις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑπουργοῦ τῆς γενομένην κατ' ἀρχὴν δεκτὴν βάσιν τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου ἐπὶ τισιν ὄροις, οἵτινες εἶχον κατ' ἀρχὴν συζητηθῆ, ὡς ἀσφαλῶς θὰ ἔχουν διατυπωθῆ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῶν μυστικῶν διαπραγματεύσεων καὶ εἰς τὰ τελικὰ τῆς συναντήσεως τῶν δύο Ἑπουργῶν Ἐξωτερικῶν εἰς Παρισίους καὶ τὸ ὑπογραφὲν ἐν τέλει πρωτόκολλον ἐκ μέρους τῶν τῆς 17ης Δεκεμβρίου τοῦ 1966.

Ἄλλ' ἡ δημιουργία τῆς κυβερνητικῆς κρίσεως τὴν 22αν Δεκεμβρίου 1966 καὶ ὁ σχηματισμὸς ὑπηρεσιακῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν ἀδιάφορον (;) διὰ τὸ Κυπριακὸν κ. Ι. Παρασκευόπουλον καὶ μὲ ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τὸν κ. Π. Οἰκονόμου Γκούραν, ἐματαιώσε τὴν νέαν συνάντησιν κατὰ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1967 καὶ δὲν προσεφέρετο ὡς παράγων διὰ τὴν συνέχισιν τῶν διαπραγματεύσεων, αἵτινες ἐὰν ἔμενον ἢ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου ἀσφαλῶς θὰ συνεχίζοντο, πιθανώτατα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1967. Οἱ Τούρκοι, γνωρίζοντες τὴν σημασίαν τῆς υπάρξεως τοῦ Κοινοβουλίου, ἦτο φυσικὸν νὰ εἶναι ἐφεκτικοί, οἱ δὲ Ἕλληνες δὲν εἶχαν τὸ κῦρος διὰ τὴν συνέχισιν τῶν βαρυσημάντων διαπραγματεύσεων, καθ' ἃς πιθανώτατα τὸ βάρος διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς Ἐνώσεως τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος (γενομένης τῆς ἀρχῆς δεκτῆς ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Τουρκίας, ἐφ' ὅσον εἶχε κατ' ἀρχὴν πεισθῆ περὶ τοῦ συμφέροντος τῶν δύο Συμμάχων ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας κ. Τσαγλαγιανγκιλ) θὰ ἐπιπτεν εἰς τοὺς ὄρους τῆς Ἐνώσεως, δι' οὓς εἶχον ἤδη τεθῆ σοβαραὶ αἱ προϋποθέσεις.

Μετὰ τὴν πῶσιν τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου, τὸ δεύτερον γεγονός, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποδυνάμωσιν τῆς σημασίας τοῦ Πρωτοκόλλου, ἦτο πιθανῶς ἡ στάσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος, διότι ὁ Πρόεδρος τῆς Κύπρου δὲν ἠνόει

ἄλλην πολιτικὴν, ἣ δὲ Κυβέρνησις ἦτο προσωρινή. Πρέπει νὰ ἴδωμεν τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Στέμματος. Ἡ πιθανότης ὅτι ἐκεῖ ὅλοι εὐρέθησαν σύμφωνοι πλὴν τοῦ Μακαρίου εἶναι μεγάλη.

Τρίτον σοβαρὸν γεγονός, ὅπερ καθίστα ἐπιφυλακτικούς τοὺς Τούρκους, ἀναμένοντας Ἑλληνικὴν πρωτοβουλίαν, ἀπὸ Κυβερνήσιν διαθέτουσαν βεβαίως κῦρος καὶ στηριζομένην εἰς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐπικαλουμένην τὸ πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966, ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα τὰ πράγματα ἐβάδιζαν πρὸς ἐκλογάς. Ἡ κυβέρνησις τοῦ τέως Διοικητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κ. Ἰω. Παρασκευοπούλου, ἐὰν εἶχε τὴν θέλησιν, μόνον ρητῶς καὶ δημοσίως ἐξουσιοδοτουμένη ὑφ' ὧν τῶν ἐθνικῶν κομμάτων, θὰ ἠδύνατο ἐνδεχομένως νὰ συνεχίσῃ τὰς διαπραγματεύσεις καὶ νὰ ἀξιοποιήσῃ τὸ πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966, ἐφ' ὅσον ἐστηρίζετο εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν ὑποστήριξιν τῶν κομμάτων, ἔστω καὶ ἂν ὁ Μακάριος θὰ ἐσύρετο ἄκων πρὸς τὴν πολιτικὴν ταύτην. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐγνώριζε τὰ πράγματα ἐπακριβῶς.

Εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος πάντως ὁ Παπανδρέου ἀνεγνώρισε τὴν ὀρθότητα τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου (19 (;) Φεβρ.). Κατὰ τὸ διάστημα, λοιπόν, τῆς ἀναμονῆς τῶν ἐκλογῶν τῆς 28ης Μαΐου 1967, ἡ προώθησις τοῦ ζητήματος τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966 ἐφαίνετο ἀδύνατος, ἀφοῦ ἐν Ἑλλάδι μὲν ἡ κατάστασις ἦτο ρευστή, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἐνέμενεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησιακὴν πολιτικὴν του, παρὰ τὰ ἐν τῷ Συμβουλίῳ τοῦ Στέμματος λεχθέντα. Ἡ πρωτοβουλία διὰ τὴν συνέχειαν τῆς λαμπρᾶς ἀπαρχῆς διὰ τὴν Ἐνωσιν θὰ ἔδει νὰ προέλθῃ ἐξ Ἑλλάδος.

Ἡ πῶσις τῆς Κυβερνήσεως Παρασκευοπούλου ἐν ὄψει τῶν ἐκλογῶν καὶ τῆς συμφωνίας τῶν δύο μεγάλων Κομμάτων διὰ τὴν συνεργασίαν μετὰ τὰς ἐκλογάς τῆς 28ης Μαΐου καὶ ἡ ὀρκωμοσία τῆς Κυβερνήσεως Π. Κανελλοπούλου (3 Ἀπριλίου 1967) δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὰ πράγματα, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχε ὁμοφωνία Κομμάτων καὶ Μακαρίου διὰ τὴν συνέχισιν τῆς πολιτικῆς τῆς χαραχθείσης διὰ τῶν μακρῶν καὶ ἐπιτυχῶν μυστικῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας καὶ τῆς ἐπισφραγίσεως αὐτῶν διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966.

Ἡ βραχυτάτη Κυβέρνησις Κανελλοπούλου (3 - 21/4/67), ἡ ὁποία διαλύσατο τὸ Κοινοβούλιον παρεσκεύαζε τὰς ἐκλογάς, κατελύθη τὴν 21-4-67 ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς κινήσεως ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ὁποίας μετεβλήθη ἡ πολιτικὴ διὰ τῆς τελικῆς ἀποδοχῆς τῆς Ἀνεξαρτησιακῆς πολιτικῆς τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Μακαρίου, Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, μὴ θέσαντος σχεδὸν ποτὲ μετὰ τὸ 1958 ὡς στόχον τὴν διὰ τῆς Αὐτοδιαθέσεως ἐπίτευξιν τῆς Ἐνώσεως (πρβλ. Σ. Λοιζίδου: Διὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Κυπριακοῦ. Ἐκδοσις Ἐπιτροπῆς Αὐτοδιαθέσεως, 1973), τοῦναντίον δὲ ἐποφελή-

θέντος τῶν περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Γρίβα (συνεργάτης ὁ Κληρίδης, Πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων, ἔχων σύζυγον ξένην καὶ παιδιά ἀβάπτιστα, ἀντικαταστάτης ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Μακαρίου ὡς προσωρινὸς Πρόεδρος).

Πρὸς τὴν πολιτικὴν ταύτην ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ παρασύρη τὰς Κυβερνήσεις τῶν Ἀθηνῶν (1967 ἐξῆς). Ἡ ἔλλειψις γνώσεως τοῦ ὕλικου τῶν διαπραγματεύσεων, αἰτινες ὠδήγησαν εἰς τὰς ἐπὶ ἔτη ἀτέρμονας διαπραγματεύσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, δὲν ἐπιτρέπει τὴν μετ' ἀσφαλείας κρίσιν περὶ τῶν φάσεων τὰς ὁποίας διήλθεν ἡ πολιτικὴ ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ μέχρι τῆς κατ' οὐσίαν ἀποδοχῆς τοῦ Τουρκικοῦ τελεσιγράφου μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Κοφίνου (Νοέμβριος 1967).

Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Ἀπὸ τοῦ 1967 ἔχομεν στρατιωτικὸν Νόμον καὶ Λογοκρισίαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν τόσον ὁ Κυπριακὸς λαὸς ὅσον καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στεροῦνται αὐθεντικῶν εἰδήσεων. Ὅμως πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας μετὰ τὴν στρατιωτικὴν κίνησιν τῆς 21-4-67 τὸ ραδιόφωνον τῶν Ἀθηνῶν κατεκραύνασε τοὺς ἀθηνωτικούς, ἀργότερον τὰ πράγματα μετεβλήθησαν.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9ην Αὐγούστου ὁ Ἐπισημασθέντος ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966 μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1967 ἦτο ὁ κ. Παῦλος Οἰκονόμου Γκούρας, ὅστις καὶ ἀνέλαβε καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Κόλλια τῆς 21-4-67 μέχρι τοῦ Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Κατὰ πόσον ἐγνώριζεν ὁ Μακάριος τὸ πρωτόκολλον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω. Γνωρίζομεν, ὅμως, ὅτι οἱ Τούρκοι, οὐς συνήνητησεν ὁ κ. Γεώργιος Χριστόπουλος, ὑπηρεσιακὸς ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως Κόλλια εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ Adenauer τὴν 24ην Ἀπριλίου 1967, ἦσαν ἐπιφυλακτικοί. Φυσικὰ ἀνεμνον πρωτοβουλίαν Ἑλληνικὴν καὶ κατὰ λόγον φυσικὸν ἐπωφελήθησαν τῶν περιστάσεων.

Τὴν 9/10 Σεπτεμβρίου 1967 ἐγένετο ἡ ὅλως ἀπροπαράσκευος συνάντησις Πρωθυπουργῶν Ἑλλάδος Κόλλια καὶ Τουρκίας Ντεμιρέλ εἰς Κεσάν καὶ Ἀλεξανδρούπολιν, τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Παύλου Οἰκονόμου Γκούρα κληθέντος ἵνα παραστῆ ἐπειγόντως ἐκ τῶν λουτρῶν. Τὸ φιάσκο ἦτο πλῆρες, διότι οἱ ἡμέτεροι προσῆλθον μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐμφανίσουν τὴν Ἐνωσιν ὡς ἐπιτυχίαν. Οἱ Τούρκοι φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρξε συνέχεια εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 17-12-66 καὶ δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον στηρίζον τὴν Κυβέρνησιν, ὑπανε-

χώρησαν. Ἐπηκολούθησεν ἡ ὄξυνσις εἰς τὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐν Κύπρῳ καὶ τὰ γεγονότα τῆς Κοφίνου κατὰ Νοέμβριον. Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Σπαντιδάκης ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Γρίβαν ὡς ἀρχηγὸν τοῦ Στρατοῦ νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὴν περιοχὴν, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ Μακάριος ἦτο σύμφωνος. Ὁ Γρίβας καίτοι εἶχεν ἀντιρρήσεις, προέβη εἰς τὸ ἐγχεῖρημα. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος εἰς συνομιλίαν μετ' ἐμοῦ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1972 μοὶ εἶπεν, ὅτι αἱ Ἀθῆναι ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ προχωρήσουν, διότι ἐφρόνουν ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν θὰ ἀνθίσταντο! Τὸ Τουρκικὸν Τελεσίγραφον ἐγίνε δεκτὸν καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη, ὁ δὲ Γρίβας ἐκλήθη διὰ νὰ λάβῃ ὁδηγίαις, πράγματι δὲ διὰ νὰ τεθῆ ὑπὸ ἐπιτήρησιν εἰς τὴν ἐν Χαλανδρίῳ οἰκίαν του. Οὕτω ἡ Ἑλλὰς ἀντιμετώπιζεν ἔκτοτε τὴν Τουρκίαν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν Ἀμερικανῶν καὶ ὁμιλοῦσαν ἀπὸ θέσεως ἰσχύος. Τὸ ὄνειρον μοῦ Μακαρίου ν' ἀπαλλαγῇ τῆς στρατιωτικῆς κηδεμονίας τοῦ Γρίβα ἐξεπληρώθη. Αἱ ἐνδοκυπριακαὶ συνομιλίαι αἱ συνεχιζόμεναι ἀπὸ τριῶν καὶ πλέον ἐτῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ἅτινα πρὸ πολλοῦ ἐγκατέλειψαν τὰς ἀρχάς των, σημαίνουν θανάσιμον κίνδυνον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον τὸ 18 % θὰ καθορίσῃ τὴν τύχην τοῦ 82 %. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι εἶναι 35 % εἰς τὴν Θράκην.

Τὸ συμπέρασμα τῆς ἐκθέσεως ταύτης εἶναι τοῦτο: ὅτι ἐνῶ μία κυβέρνησις οὐχὶ ἰσχυρὰ ἔχουσα τὸν στρατὸν εἰς Κύπρον ἔφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν Ἐνωσιν, ἐπὶ τισιν ὄροις, ἐν τούτοις τὰ πράγματα μετεβλήθησαν, διότι ἡ Ἑλλὰς ἔπαυσε νὰ ἔχῃ Βουλὴν. Ἐὰν ἐπὶ ἤρξετο ἐνότης ἐν Κύπρῳ Μακαρίου - Γρίβα μετὰ βᾶσιν τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν συμφωνίαν τῆς 17-12-66, τότε ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐτίθετο πρὸ τῶν εὐθυνῶν τῆς.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΣΗΜΕΙΩΝ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ
ΤΩΝ ΔΥΟ ΜΕΡΙΔΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἐπειδὴ ἡ Μείζων Σύνοδος, ἐὰν συγκληθῆ κανονικῶς ὑφ' ἐνὸς τῶν δύο Πατριαρχῶν (Κωνσταντινουπόλεως ἢ Ἀλεξανδρείας) θὰ εὐρεθῆ πρὸ τῆς ἀναποδράστου ἀνάγκης νὰ μὴ περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν ἄρσιν τῆς καθαιρέσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', ὡς γενομένης παρὰ τὸν ΙΒ' Κανόνα τῆς Καρθαγένης, ἀλλὰ καὶ ἀφεύκτως νὰ ἐξετάσῃ διὰ λόγους δικαιοσύνης καὶ γοήτρου τῆς Ἐκκλησίας καὶ φιλελευθέρας ἐθνικῆς παραδόσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔνεκα τοῦ κύρους τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τῆς ἱστορικῆς θέσεως αὐτῆς καὶ διὴ καὶ ὡς πρώτης Μείζονος Συνόδου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου, ἐν ὧρα κρίσεως τοῦ Κυπριακοῦ, τὸ κατὰ τοῦ Προέδρου Μακαρίου κατηγορητήριον τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τοῦτον εἰς δίκην, ἐὰν ἐμμείνη εἰς τὴν γνώμην του, ὡς παραβάτην τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν Κανονικῶν ἀποφάσεων τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, πρᾶγμα ἄκρως δι' αὐτὸν δυσάρεστον, ὀρθὸν εἶναι νὰ γίνῃ παρῆμβασις ἐν τοῖς παρασκευαίῳ, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τοῦ σεβασμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, ὅστις δέον ν' ἀνακτήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς Ἀυτοδιαθέσεως, δι' ὅπερ καὶ μόνον ὑπάρχει ὑποχρέωσις τῆς Ἐκκλησίας. Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ μάλιστα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ ἀρνηθῆ εἰς τὸ 82 % τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλονήσου τὸ δικαίωμα τῆς Ἀυτοδιαθέσεως καὶ θὰ ἦτο εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας, ἐὰν ἡ Μείζων Σύνοδος ἤρχειτο ἀπλῶς διὰ νὰ στηρίξῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Μακάριον ἐπὶ τῇ βάσει σκοπιμοτήτων πολιτικῶν, αἵτινες θὰ βλάψουν καιρῶς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἔχουσαν μακρὰν φιλελευθέραν παράδοσιν καὶ ἀγῶνας ὑπερασπίσεως τοῦ λαοῦ.

Θὰ ἡδύνατο, λοιπόν, διὰ τρίτου ἐπιλέκτου προσώπου νὰ ἀχθῶσιν αἱ δύο μερίδες εἰς συμφωνίαν ἐπὶ τῶν ἐξῆς σημείων:

1. Ἡ Μείζων Σύνοδος θὰ ἄρῃ τὴν καθαιρέσιν, ὡς ἀντικειμένην εὐθέως εἰς τὸν ΙΒ' Κανόνα τῆς Καρθαγένης, ἰσχύοντα φυσικὰ καὶ ἐν τῇ Ἀυτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου καὶ κατὰ τὸ Ἴον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ αὐτῆς Χάρτου τοῦ 1914, ἅτε ἰσχύοντα ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1917.

2. Οἱ Μητροπολῖται οἱ ἀποτελοῦντες τὴν Ἱ. Σύνοδον θέλουσιν ἀναγνωρίσει τὴν ἄρσιν ταύτην, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι

3. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος θέλει ἀναλάβει γραπτῶς ἵνα ἐντὸς τριῶν μηνῶν, τὸ πολὺ, ἀπὸ τῆς ἄρσεως τῆς καθαιρέσεώς του, παραιτηθῇ τῆς Προεδρίας τῆς Δημοκρατίας.

4. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῶν 3 μητροπολιτῶν καὶ μελῶν τῆς Παλαιᾶς Ἐθναρχίας καὶ τῶν Ἀρχηγῶν τῶν ἐν τῇ Βουλῇ Κομμάτων, θέλουσιν ἐξεύρει κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, π ρ ὁ σ ω π ο ν κ ο ι ν ῆ ς ἐ μ π ι σ τ π σ ὺ ν η ς, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν Προεδρίαν τῆς Δημοκρατίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς προωθήσεως καὶ διαφυλάξεως τοῦ δικαιώματος τῆς Αὐτοδιαθέσεως κατὰ τὰς ἐνδοκυπριακὰς συνομιλίας, ἂν πρέπει νὰ συνεχισθῶσι καὶ ἐὰν δύνανται νὰ μὴ συνεχισθῶσι.

5. Ὁ νέος Πρόεδρος καὶ ἡ Ἐκκλησία θέλουσιν ἀναλάβει τὴν προώθησιν τοῦ ζητήματος τῆς διαφυλάξεως τοῦ δικαιώματος Αὐτοδιαθέσεως τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τούτου ἐντὸς εὐλόγου χρόνου (τὸ ζήτημα τῆς διεθνoῦς ἐξασφαλίσεως τῆς Τουρκικῆς Μειονότητος εἶναι θέμα τοῦ Νέου Προέδρου καὶ τῆς Βουλῆς τῶν Ἀντιπροσώπων).

Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα, ἐφ' ὧν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ συμφωνία, ἀλλὰ θὰ πρέπει ὁ Πρόεδρος Μακάριος νὰ εὕρῃ μετὰ τῶν ἀρμοδίων παραγόντων τὴν λύσιν τοῦ θέματος τῶν ἐνδοκυπριακῶν συνομιλιῶν, διότι τυχὸν συμφωνία, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἦθελεν ὑποτεθῆ ὡς δυναμένη νὰ καταλήξῃ ὑπὲρ ἡμῶν εἶναι ἐπικίνδυνος, διότι ὑπάρχει Τουρκικὴ μειονότης ἐν Θράκῃ 35 %. Ἡ ἀνένδοτος πολιτικὴ τῶν Τούρκων (τὸ Θρακικὸν περὶ οὗ ἡ ἀπὸ 28 Αὐγούστου ἐμπιστευτικὴ ἔκθεσίς μου, ἐγεννήθη ἤδη) βασιζέται ἐπὶ τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἑλλάδος ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν Τουρκίαν, ὡς τὴν ἀντιμετώπισεν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1966, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος εἰς τε τὰ Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς τῆς 13ης Ἰαν. 1967 καὶ τὸ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος καὶ τὴν συμπλήρωσιν ἀμφοτέρων ἀπὸ τὸ πρῶτον ἀποκαλυπτόμενον ἐν τῷ παρόντι πρωτόκολλον τῆς 17ης Δεκεμβρίου 1966, δι' οὗ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη, ὑπὸ τῆς ἰσχυρᾶς ἰδία ἐν Κύπρῳ Ἑλλάδος, τὴν ἔναρξιν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν Ἐνωσιν τῆς Κύπρου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20/22-6-1973

Ὁ εἰσηγητὴς
Καθηγητὴς ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ
Σύμβουλος τοῦ Πατριαρχικοῦ
Θρόνου Ἀλεξανδρείας

Ἀναχωρήσαντος εἰς Μόσχαν τοῦ Ἀλεξανδρείας τὸ παρὸν ἐστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὰ ἐν Κύπρῳ γενόμενα, ἀλλ' ὅταν συνεδρίαζεν ἡ «Μεΐζων Σύνοδος» ἐν Κύπρῳ ἦσαν εἰς χεῖρας τοῦ Πατριάρχου α) ἢ ἀπὸ 7 Ἰουνίου σύντομος γνωμοδότησις, β) δηλώσεις καὶ γ) τὸ φέρον ἡμερομηνίαν 22 Ἰουνίου σχέδιον ἐγγράφου τοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς Μακάριον, χαράσσον τὴν ὀρθὴν κανονικὴν πορείαν, ἐφ' ἧς συνεφωνήσαμεν μὲ τὸν Καρθαγένης Παρθένιον. Δὲν ὑπεγράφη, δὲν ἐστάλη καὶ ἐγίναν τ' ἀντίθετα τῶν συμφωνηθέντων.

Πρβλ. ὁμώνυμον ἔργον, Ἀθῆναι 1975, ἐνθα καὶ ἡ γνωμοδότησις.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Μασσαλίας 20. Ἀθήναι

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ πρ. ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ
ΣΤΕΦ. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ († 1982)

Ἡ ἔκθεσίς σας ἐπὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ Κυπριακοῦ ἀκριβής. Ἐν τούτοις ἔλλιπής. Διότι δὲν ἔχετε τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τοῦ Στέμματος* τοῦ 1967 — οὔτε γνῶσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀγγλοῦ Πρωθυπουργοῦ Wilson πρὸς τὸν Βασιλέα, διὰ τῆς ὁποίας τοῦ ἐγνώριζεν ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶναι διατεθειμένη νὰ προβῆ εἰς ὀρισμένας παραχωρήσεις ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ διευκολυνθῆ ἡ ἑλληνοτουρκικὴ συνεννόησις ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ. Ὅρθως διαπιστώνεται ὅτι ἡ Ἐργατικὴ Κυβέρνησις ἐτήρει διαφοροτικὴν στάσιν ἀπὸ τὴν Συντηρητικὴν!

Ἀπὸ τὰ Πρακτικὰ 17-2-67, θὰ μπορούσατε νὰ συναγάγετε τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, ὅστις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν ἔδιδε προθύμως ἀνταλλάγματα — διὰ τὴν Ἐνωσιν, ἠρνεῖτο οἰοῦνδήποτε ἀντάλλαγμα διότι ὑπεστήριξε ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ αὕτη βάσει τῶν ἀρχῶν τῶν ἠνωμένων Ἐθνῶν.

Ἐπίσης θὰ ἐβλέπατε, ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ἐνῶ εἶχεν ὀρκισθῆ ὅτι θὰ ἀγωνισθῆ διὰ τὴν Ἐνωσιν καὶ μόνον διὰ τὴν Ἐνωσιν — κατόπιν ἀντέστρεψε τοὺς ὅρους! Καὶ διὰ μὲν τὴν Ἐνωσιν ἐθεώρει ἀρμόδιον διαπραγματευτὴν τὸ Ἐθνικὸν Κέντρον — τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν — ἐνῶ διὰ τὴν λύσιν τῆς ἀνεξαρτησίας ἐθεώρει μόνον τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς ἀρμόδιον. Τὸ βλέπετε καὶ ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Ναυάρχου Τούμπα, ὅστις διεπραγματεύετο τὴν Ἐνωσιν μὲ τοὺς Τούρκους. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως ποῦ ἐγκατελείφθη ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἡ Ἐνωσις — διὰ τῆς προσχωρήσεώς των εἰς τὴν ἰδέαν τῆς Ἀνεξαρτησίας — τὰς διαπραγματεύσεις ἔχει ἀναλάβει πλέον ὑπευθύνως ἡ Κυβέρνησις τῆς Κύπρου.

Σφάλμα μέγα νομίζω ὅτι ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1967, ἐπεδείχθη ἀσύγγνωστος ἀδιαφορία διὰ τὸ Κυπριακόν, διότι ὄχι μόνον δὲν ἐδώσαμεν συνέχειαν εἰς τὰς διαπραγματεύσεις Τούμπα - Τσαγλαγιανγκιλ, ἀλλὰ οὔτε κἂν κατεδέχθημεν νὰ εἰδοποιήσωμεν τοὺς Τούρκους διὰ τὴν συμπεφωνημένην συνάντησιν τῆς 15 Ἰανουαρίου. Ἐτσι οἱ Τούρκοι εὔρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑπαναχωρήσουν. Καὶ μετὰ τὴν ὑπουργοποίησιν Πιπινέλη, ὅστις ἀνεκάλεσε τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Τουρκικοῦ τελεσιγράφου κλπ., οἱ Τούρκοι πλέον ὀμιλοῦν ἀπὸ θέσεως ἰσχύος!

* Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ τὰ εὑρωμεν (1975-1983).

Δι' αυτό, καίτοι τιμῶ τὴν πατριωτικὴν Σας αἰσιοδοξίαν, δὲν νομίζω πλέον ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑνώσεως σύμφωνα μὲ τὸ πρωτόκολλον Τούμπα - Τσαγλαγιανγκίλ. Ἡ εὐκαιρία παρήλθε — κατ' ἐμὲ — ὀριστικῶς. Ἄδίκως, λοιπόν, χύνεται σήμερον ἀδελφικὸν αἷμα εἰς τὴν Κύπρον; Ἄς ὄσονται οἱ ὑπεύθυνοι ἐν Ἀθήναις καὶ Λευκωσίᾳ. Θὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα τῶν εὐθυνῶν. Σήμερον δὲν νομίζω ὅτι ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλήσωμεν διότι τὸ Κυπριακὸν εὐρίσκεται εἰς ὀξυτάτην κρίσιν. Πρέπει, ἀπλῶς, νὰ συλλέξωμεν τὰ σχετικὰ στοιχεῖα.

Στ. Στεφ.

ΔΗΛΩΣΙΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Παρακολουθοῦντες ἀπὸ 23 ἐτῶν (1950) ἀδιαπτῶτως τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν κακὴν τροπὴν τοῦ Κυπριακοῦ (ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1958) τοῦ μεγάλου Ἐθνικοῦ θέματος, γνωρίζοντες πολλά, ὡς καὶ τὴν ἔννοιαν ἐθνικῆς πολιτικῆς, αἰσθανόμεθα ὡς ἐθνικὴν ἐπιταγὴν νὰ δηλώσωμεν σήμερον τὰ ἑξῆς:

Ἐν ὄψει τῶν σημερινῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Στρατηγοῦ Γρίβα-Διγενῆ, τῶν ἀσφαλῶν ἄτε ἀκριβῶν, ἐπανερχόμεθα ἐπὶ τῆς δηλώσεως τῆς περιεχομένης εἰς μακρὰν ἐμπιστευτικὴν ἐπιστολὴν (ἀπὸ 28 Αὐγούστου 1972), εὐρισκομένης δὲ εἰς χεῖρας τῶν δύο ἡγετῶν τῆς Κύπρου, καθ' ἣν θεωροῦμεν ἐθνικῶς καὶ ἔνεκα τούτου ἀπίθανον, καὶ διεθνῶς ἀπαράδεκτον καὶ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν Κύπρον καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εἰρήνην, τὸν συνεταιρισμὸν — ἀφύσικον, ἀντιϊστορικὸν καὶ διὰ τοῦτο ἀντιρεαλιστικὸν — τοῦ 82 % τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλονήσου μὲ τὴν μειονότητα 18 %, ἀφοῦ μάλιστα τὸ πείραμα τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ δηλητηριάζει τὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος, τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ν.Α.Τ.Ο. Ὅτι δὲν εἶναι λογικὸν καὶ ἠθικῶς ἐπιτρεπτόν οὐδὲ ἀνεκτὸν νὰ καθορίσῃ μέσφ τῶν ἀτερμόνων ἐνδοκυπριακῶν συνομιλιῶν — πού ἐπιχειροῦν νὰ συμβιβάσουν τὰ ἀσυμβίβαστα, ὡς εἶναι π.χ. ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου — τὸ 18 % τοῦ πληθυσμοῦ (τὸ ἐπαναλαμβάνομεν, διότι ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀλύτου κυπριακοῦ προβλήματος, μὲ τὴν μέθοδον πού ἐπιχειρεῖται νὰ λυθῇ ἀπὸ τοῦ 1958-1965 καὶ ἀπὸ τοῦ 1967 μέχρι σήμερον) τὴν τύχην τοῦ 82 %, εἶναι πλέον ἢ φανερόν. Ἡ πολιτικὴ, πού ἔχει διαρκῶς τὸν συμβιβασμὸν ὡς μέσον ἐπιτεύξεως ἀμέσων σκοπῶν, εἶναι πολλακίς τυφλή, χωρὶς προοπτικὴν καὶ διὰ τοῦτο διαιωνίζει τὰ προβλήματα καὶ βλάπτει τὴν εἰρηνικὴν συμβίωσιν τῶν λαῶν. Σημειοῦμεν ἐδῶ διὰ τὴν στάσιν καὶ ἰκανότητα τῆς Τουρκίας, ὅτι δὲν ἐδέχθη νὰ ἰσχύσῃ ἡ Αὐτοδιάθεσις διὰ τὴν Κύπρον (δημοψήφισμα 1950, 95,7%), ἐπέτυχε πρότερον μὲ μίαν ἀπλὴν συμφωνίαν μὲ τὴν κατέχουσαν δύναμιν (τὴν Γαλλίαν) τὴν ἐν μειοψηφίᾳ (εἰς δημοψήφισμα) νὰ προσαρτήσῃ τὸ Σαντζάκιον τῆς Ἀλεξανδρέττας, διότι ἔχει ἰκανὴν καὶ σταθερὰν διπλωματίαν. Δὲν ἐπιδέχεται βεβαίως καμμίαν σύγκρισιν τὸ δίκαιον

τῆς Ἑλλάδος ἐν Κύπρῳ πρὸς ἐκεῖνο τῶν Σύρων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπλὴν πλειοψηφίαν ἐν Ἀλεξανδρέτῃ.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν παρατηρήσεων τούτων, ποῦ δεικνύουν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἐπίμονοι καὶ ἱκανοὶ διπλωμάται καὶ ὅταν ἔχουν ἄδικον, πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι εἶναι ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ τερματισθῇ καὶ ἡ διαφορὰ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, διὰ τῆς ταχίστης ἐπανόδου εἰς τὴν βασικὴν συμφωνίαν ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1966, μὲ θεμέλιον τὴν αὐτοδιάθεσιν, ποῦ ὀδηγεῖ εἰς τὴν Ἐνωσιν, μὲ τὴν ταυτόχρονον ὁμως ἐξασφάλισιν τῆς Τουρκικῆς μειονότητος, ὄχι μόνον διότι εἶναι ἀναφαίρετον τὸ δικαίωμα αὐτοδιαθέσεως τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ (τὰ Ἠνωμένα Ἔθνη παρουσιάζουν παρακμὴν, διότι λησμονοῦν συχνὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χάρτου των καὶ ἐπιδίδονται εἰς ἐμβαλωματικὰς λύσεις, ποῦ δὲν εἶναι λύσεις καίτοι ἔγιναν δύο παγκόσμιοι πόλεμοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτοδιάθεσιν), ἀλλὰ καὶ διότι ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ ἀληθῆ καὶ κοινὰ συμφέροντα Ἑλλάδος - Κύπρου - Τουρκίας τῆς Μ. Ἀνατολῆς καὶ μειωπικῆς ἐτι Ἀμερικανικῆς πολιτικῆς.

Ὁ Πρόεδρος Μακάριος δύναται νὰ πράξῃ τὸ κακὸν καὶ τὸ καλόν, ἀφοῦ μάλιστα τὸ ἐφικτὸν φαίνεται, ἤδη 13 ἔτη ἀνέφικτον! Δὲν λέγω τίποτε διὰ τὰ γεγονότα 1966-67, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ ἐφικτοῦ ἰσοδυναμοῦν πρὸς δημοσίαν πρόσκλησιν, πρὸς τοὺς ἀντιτιθεμένους: «βοηθήσατέ με μὲ τὴν ἄρνησίν σας νὰ μὴν ἀγωνισθῶ διὰ τὴν αὐτοδιάθεσιν». Ἐὰν πράξῃ τὸ καλόν (σχέδιον συμφωνίας ἐκ 4-5 σημείων ὑπάρχει καὶ ἐπίσημον διὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα κείμενον), θὰ λυθῇ αὐτομάτως τὸ κανονικὸν καὶ ὀξύτατον Ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα τῆς Κύπρου, ἔνεκα ἀντικανονικῶν χειρισμῶν, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν.

Ἴσταμαι εἰς τὸ μέσον τῶν δύο μερίδων, λέγων τὰ ἀληθῆ, ἐκκλησιαστικῶς, καὶ συμφέροντα τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἑλλάδα. Βασικὸν στοιχεῖον θὰ ἀπετέλει ἡ συμφωνία Μακαρίου - Γρίβα, τοῦ τελευταίου μὴ ἔχοντος φιλοδοξίαν ἄλλην ἐκτὸς τῆς δικαιώσεως τοῦ ἀγῶνος τῆς Ε.Ο.Κ.Α., ἐπὶ τῷ ἀμέσῳ σκοπῷ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἔστω καὶ κατὰ τὴν ἐσχάτην ὥραν τῆς 14ετοῦς κρίσεως — ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Κύπρος τοῦ 1966-1967, ἦσαν διαφορετικαὶ καὶ διέθετον ἄλλα στηρίγματα — τὸ δικαίωμα τῆς ἀσκήσεως τῆς αὐτοδιαθέσεως ἐν τὸς εὐλόγου χρόνου, ἐφ' ὅσον ἐπῆλθεν (1967) ὑπαναχώρησις, ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πολιτικὴν τοποθέτησιν τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου μὲ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν πραγματικῶς γενναῖον στρατιωτικόν, Ναύαρχον κ. Ἰωάννην Τούμπαν, οἱ δὲ κακοὶ χειρισμοὶ τοῦ 1967, ὠδήγησαν κατὰ τρόπον ἀσφαλῆ εἰς τὸ σημερινὸν ἀδιέξοδον. Ἡ παράτασις τῆς κρίσεως τοῦ Κυπριακοῦ, βλάπτει τὸν Ἑλληνικὸν Κυπριακὸν λαόν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ τὰ ἀληθῆ καὶ ἐπιτα-

κτικὰ συμφέροντα συνεργασίας αὐτῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15ῃ Σεπτεμβρίου 1973

Ἐδημοσιεύθη ἐν Κύπρῳ

Καθηγητῆς ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

Μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Προπαρασκευῆς τοῦ Ἀγῶνος Ἀπελευθερώσεως τῆς Κύπρου (1952-58) τῆς ὀρισθείσης μετὰ τοῦ συνορκισθέντος Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου καὶ Γ. Γρίβα τὴν 7ην Μαρτίου 1953

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

(Συνεδρίασις ΚΒ', 13 'Ιανουαρίου 1967)

Ε. Ἀβέρωφ... Ἐλέχθη — καὶ μάλιστα ἀπὸ σοβαροῦς παράγοντας — ὅτι ἡ κρίσις δὲν ἔπρεπε νὰ προκληθῆ καὶ ὅτι προκληθεῖσα ἔπρεπε νὰ ἔχη ἄλλην ἐξέλιξιν, ἰδίως λόγῳ τοῦ Κυπριακοῦ. Διαφωνῶ ριζικῶς μὲ αὐτὴν τὴν ἄποψιν. Θὰ ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ εἶπω ἐν συνεχείᾳ, ὅτι θεωρῶ ὅτι σῶφρονα ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἡσκήσεν ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μέχρι τοῦ σημείου νὰ λέγεται, ὅτι ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὸ Κυπριακόν, ὑπάρχει μία τεραστία ἀπόστασις, τὴν ὁποίαν μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ διανύσω. Διότι, διερωτῶμαι: Μία Κυβέρνησις μὲ τόσον μικρὰν πολιτικὴν δύναμιν, μὲ τόσον μικρὸν κύρος, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ συμφωνήσῃ λύσιν, νὰ προχωρήσῃ ἔστω πρὸς λύσιν, νὰ ἀντιμετώπισῃ ὀξείας ἐξελίξεις, νὰ ἀντιμετώπισῃ ἐνδεχομένως πολεμικὰς περιπετείας; Ἐλέχθη, μὲ συνεννόησιν τῶν κομμάτων, μὲ Συμβούλιον τοῦ Στέμματος. Ἀλλὰ αἱ σχέσεις τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου, μὲ τὸ ἕτερον τῶν μεγάλων ἐν τῇ Βουλῇ κομμάτων, ἦσαν τοιαῦται, ὥστε οὔτε καλημέραν ἀντήλλασαν. Πῶς θὰ διεξήγον καλόπιστον καὶ ἐποικοδομητικὴν συνεννόησιν ἐπὶ φλεγόντων καὶ δυσχερῶν θεμάτων; Δὲν θὰ ἰσχυρισθῶ δι' αὐτό, ὅτι ἡ Κυβέρνησις Παρασκευοπούλου εἶναι ἢ καλυτέρα, διὰ νὰ χειρισθῆ τὸ Κυπριακόν. Χρειάζεται πολιτικὴ Κυβέρνησις καὶ πολιτικὴ Κυβέρνησις ἰσχυρά.

Ἀλλὰ πολιτικὴ κυβέρνησις ἰσχυρὰ ἐκ τῆς παρουσίας Βουλῆς ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατος, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς τοῦλάχιστον φρίττομεν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ συνεργασθῶμεν μὲ τὴν Ἐνωσιν Κέντρου. Συνεπῶς, ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως εἶναι ἀσυγκρίτως προτιμότερα μία μεταβατικὴ Κυβέρνησις σοβαρῶν προσώπων, ἢ ὁποία ἂν μὴ τι ἄλλο, ἔχει τὴν εὐχέρειαν διαλόγου μὲ τὰ 2/3 τῆς Βουλῆς καὶ ἢ ὁποία ἐπὶ πλέον μᾶς ὀδηγεῖ μετ' ὀλίγους μῆνας εἰς ἐκλογάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ προκύψῃ ἰσχυρὰ πολιτικὴ Κυβέρνησις. Εἰς τοὺς ὀλίγους αὐτοὺς μῆνας, κύριοι, μὴ ἀυταπατάμεθα, οὔτε λύσεις πρόκειται νὰ ὑπάρξουν, οὔτε προώθησις τοῦ θέματος, οὔτε κἂν αἰσθηταὶ βελτιώσεις. Τὸ ἀποκλείουν τὰ ἀντικειμενικὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα εἴτε παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ἔθνοκτόνον δημαγωγίαν, εἴτε παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν θέρμην τῶν ἐπιθυμιῶν μας, ἐννοοῦμεν ἐπιμόνως νὰ ἀγνοῶμεν. Τὰ ἀντικειμενικὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα προσφάτως κατέστησαν ἀκόμη δυσχερέστερα, ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ ἑτέρα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τοῦ κόσμου, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις, ἔλαβε σαφῆ θέσιν ἐναντίον τοῦ πανελληνίου πόθου τῆς ἐνώσεως. Θέσιν σαφῆ, ἐνισχυθεῖσαν προσφάτως διὰ τοῦ ταξιδίου τοῦ

Σοβιετικοῦ Πρωθυπουργοῦ εἰς Ἄγκυραν, ἡ ὁποία κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Τουρκίας νὰ κάμῃ τὰς χθεσινὰς αἰσιοδόξους δηλώσεις του, αἱ ὁποῖαι εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος σήμερον. Θέσις, ἡ ὁποία πιθανώτατα ἀποτελεῖ ἐπίσης τὸ αἷτιον τῶν ἐκπληκτικῶν δηλώσεων τοῦ Τούρκου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, περὶ συντριβῆς τῆς Κύπρου καὶ ἄλλων τινῶν. Δηλώσεων ἀκατανοήτων, δηλώσεων ἀχρήστων, αἱ ὁποῖαι προσφέρουν, αἱ ὁποῖαι ζημίαν προκαλοῦν, αἱ ὁποῖαι πιθανὸν νὰ ἐξυπηρέτησαν ἐσωτερικῶς τὸν κ. Τσαγλαγιανγκίλ, ἀλλὰ αἱ ὁποῖαι δὲν ἐξυπηρέτησαν τὸ διεθνές του κῦρος, δηλώσεων αἱ ὁποῖαι καὶ πρὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς ἀπέδειξεν, ὅτι, ὅταν τὸ καθῆκον τὸ καλῆ, δὲν διστάζει νὰ ἀντιμετωπίσῃ οἰανδήποτε δύναμιν, εἶναι ἐντελῶς ἀχρηστοί, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μᾶς πτοήσουν. (Χειροκροτήματα ἐκ τῆς ΕΡΕ).

Ἄλλὰ τὸ γεγονός, κύριοι βουλευταί, ὅτι τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ὀμιλοῦν πέραν τοῦ Αἰγαίου, ὅτι τὰς ἀπαντήσεις αὐτὰς ἀναγκάζομεθα νὰ δώσωμεν ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου, τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὸ θέμα ἀσχολοῦνται πολλαὶ Κυβερνήσεις καὶ πέραν τῶν ὠκεανῶν καὶ λαμβάνουν θέσιν δυσμενῆ δι' ἡμᾶς Κυβερνήσεις πέραν τῶν τσεπῶν, ἀποδεικνύει πόσον τὸ θέμα εἶναι δυσχερές, πόσον ἔχει δύσκολα ἀντικειμενικὰ δεδομένα, τὰ ὁποῖα, ἐὰν θέλωμεν νὰ σοβαρευώμεθα καὶ ἐὰν θέλωμεν νὰ εἴμεθα πράγματι πατριῶται, δὲν δυνάμεθα συνεχῶς νὰ ἀγνοοῦμεν ἀτιμωρητί. Δὲν θέλω αὐτὴν τὴν στιγμὴν, νὰ προβῶ εἰς τὴν κριτικὴν, εἰς τὴν ἀνάλυσιν αὐτῶν τῶν ἀντικειμενικῶν δεδομένων. Μερικὰ δὲν θὰ ἦτο ἴσως καὶ σκόπιμον νὰ τὰ ἀναφέρω. Θεωρῶ ὅμως ὅτι ἔχω χρέος νὰ ἀναφέρω ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δημιουργοῦμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, οἱ Ἕλληνες. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ποὺ τὸ Κυπριακὸν εἶχε γίνεи λογοπαίγνιον καὶ ἡ μεγαλορρημοσύνη, φθάνουσα μέχρι τῆς ἀναγγελίας τῆς ἀφίξεως τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς ἀναγγελίας τῆς ἐκκινήσεως τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ χειρισμὸς τοῦ Κυπριακοῦ εἰσηλθεν εἰς μίαν νέαν ἐπικίνδυνον φάσιν. Φάσιν δημοσίας πλειοδοσίας καὶ φάσιν ἀσυνεννοησίας. Ἀντιλαμβανόμενοι οἱ πλειοδοτοῦντες τί ἔπραττον, ἐσκέπτοντο συχνότατα, ἂν μὴ συνεχῶς, πῶς θὰ φορτώσουν τὰς εὐθύνas τῶν βομβαρδισμῶν, τῆς κακίστης ντὲ φάκτο διχοτομήσεως καὶ πρὸ παντὸς τῶν ἐνδεχομένων κακῶν ἐξελίξων, ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον. Ἄλλὰ μὲ αὐτὴν τὴν κατάστασιν, κύριοι, ὄχι δυσχερές, ἀλλὰ οὔτε εὐχερὲς πρόβλημα δὲν δύναται νὰ τύχῃ ψυχραίμου καὶ ἐποικοδομητικοῦ χειρισμοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ ἀνήκει τιμὴ εἰς τὴν Κυβέρνησιν Στεφανοπούλου, διότι κατάρθωσεν, ἀρχίσασα ἕνα διάλογον ὄχι πολὺ ἐποικοδομητικόν, ἀλλὰ πάντως ἐκτονωτικόν, νὰ φέρῃ μίαν ὕφεισιν εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις, ὡς πρὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ Κυπριακὸν καὶ νὰ φέρῃ καὶ μίαν σχετικὴν ὀμαλοποίησιν εἰς τὰς σχέσεις Ἀθηνῶν - Λευκωσίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀστείον νὰ λέγωμεν, ὅτι ἀπὸ τριετίας εἶναι καλαὶ καὶ εἰλικρινεῖς. Τὸ μαρτυροῦν

ἄπειρα γεγονότα. Καὶ δὲν ἀρκεῖ εἰς τὰς σχέσεις αὐτὰς νὰ ὑπάρξη ἡ διακήρυξις τῆς ταυτότητος τοῦ σκοποῦ. Πρέπει νὰ ὑπάρχη ἀπόλυτος ταυτισμὸς καὶ εἰς τὴν τακτικὴν. Διότι διὰ τῆς παρακολουθήσεως ἄλλης τακτικῆς, καταλλήγομεν πρακτικῶς, κατ' οὐσίαν, νὰ φθάνωμεν εἰς ὑπαρξιν ἄλλων σκοπῶν.

Ἡ Ἑλλάς μὲ τὸ βιοτικὸν τῆς ἐπίπεδον εἰς τὸ ἡμισυ περίπου τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῆς Κύπρου, μὲ πληγὰς καὶ προβλήματα, τὰ ὅποια δὲν ἔχει ἢ προσφιλεῖς Μεγαλόνησος, ὑφίσταται πολλὰς καὶ ποικίλας θυσίας δι' αὐτήν. Δικαίως. Διότι τὴν θεωρεῖ ἐν εἶδος ἑλληνικῆς ἐπαρχίας. Ἄλλὰ ἐὰν καὶ ἡ Κύπρος θεωρῆ ἑαυτὴν ἐν εἶδος ἑλληνικῆς ἐπαρχίας, μὲ τὸ ἀνώτερον βιοτικὸν τῆς ἐπίπεδον, μὲ τὰς ὀλιγωτέρας πληγὰς ἀπὸ ἐκείνας τῆς Ἑλλάδος, ὀφείλει νὰ μὴ θέτῃ τὴν Ἑλλάδα ἐνώπιον κεκλεισμένων γεγονότων, ἂν θέλῃ πράγματι νὰ ὀδηγηθῆ εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν, τὸν ὅποιον ὀλόκληρος ὁ Ἑλληνισμὸς ποθεῖ. Καὶ δὲν θὰ ἤρκει καὶ αὐτό. Δὲν θὰ ἤρκει καὶ αὐτό, διότι πρόκειται περὶ δύο μικρῶν δυνάμεων, ἀποτελοῦντων μίαν ψυχικὴν δύναμιν, αἱ ὅποια ὅμως, Ἑλλάς καὶ Κύπρος, συγκρούονται μὲ πολὺ ὑπερτέρας δυνάμεις εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῶν. Τοῦλάχιστον ἄς ὑπάρξη αὐτῇ ἡ ἀπόλυτος σύμπτωση, διότι μὲ τὴν πείραν, τὴν ὅποιαν ἔχω — διηύθυνον τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ἐπὶ πλέον τῶν 7 ἐτῶν — σὰς λέγω, ὅτι τὰ πράγματα εἶναι δύσκολα καὶ ἐπικίνδυνα, ὄχι μόνον δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν Κύπρον καὶ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ παίζωμεν, δημαγωγοῦντες, μὴ ὄντες εἰλικρινεῖς, μὴ ἐργαζόμενοι μὲ ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Λευκωσίας, μὴ ἐργαζόμενοι μὲ εἰλικρινῶς συμπεφωνημένην τὴν ἰσόρροπον κατανομήν τῶν εὐθυνῶν, ὅταν θὰ ὑπάρξουν εὐθῆναι. Ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν Παρασκευοπούλου δὲν ἀναμένομεν βεβαίως νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα, οὔτε κἂν νὰ βελτιώσῃ τὰ δεδομένα.

Ἀναμένομεν καὶ τὸ εὐχόμεθα νὰ μὴ χειροτερεύσουν τὰ δεδομένα. Καὶ ἐὰν αὐτὸ τὸ κατορθώσῃ, θὰ εἶναι ἤδη ἓνα ἐπίτευγμα, χρήσιμον διὰ τὴν περίοδον ποῦ θὰ παραδώσῃ τὸ θέμα εἰς τὴν πολιτικὴν Κυβέρνησιν, ἢ ὅποια θὰ προκύψῃ ἀπὸ τὰς ἐκλογάς. Ἐκλογάς τὰς ὁποίας, ὡς γνωστόν, ἐπιδιώκομεν καὶ διὰ πρωτοβουλιῶν μας ἐπεσπέυσαμεν.

Ι. Τ ο ὄ μ π α ς. Κύριοι συνάδελφοι, ἡ θέσις τοῦ κόμματός μας ἐναντι τῆς Κυβερνήσεως Παρασκευοπούλου ἔχει ἐκτεθῆ ἀπὸ τὸν Ἀρχηγόν, τὸν κ. Στεφανόπουλον. Τὸ κόμμα μας θὰ καταψηφίσῃ τὴν Κυβέρνησιν. Ὅφειλω καὶ ἐγὼ νὰ προσθέσω εἰς ὅσα εἶπεν ὁ κ. Στεφανόπουλος καὶ ὁ κοινοβουλευτικὸς ἐκπρόσωπος κ. Μητσοτάκης, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν προσωπικὴν ἐκτίμησιν τὴν ὅποιαν τρέφω καὶ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ πρὸς πολλὰ μέλη αὐτῆς, τὰ ὅποια τιμῶ...

Ἔρχομαι εἰς τὰ Ἑλληνοτουρκικά. Κύριοι, ὅταν παρελάβωμεν τὴν Κυβέρνησιν ἢ κατάστασις δὲν ἦτο οὐδόλως εὐνοϊκῆ, ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Γνωρίζετε εἰς ποῖον σημεῖον εἶχε φθάσει ἡ ὄξυν-

σις τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν δύο Κρατῶν. Εἶχομεν φθάσει εἰς τὸ σημεῖον ὥστε κάθε ἑβδομάδα σχεδὸν νὰ ἔχωμεν ἀπειλὰς ἀποβάσεως, κινητοποιήσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἀντικινητοποιήσεως τοῦ ἰδικοῦ μας στόλου, διάφορα γυμνάσια, διαφόρους κινήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶχον κανένα σκοπὸν καὶ εἶχον ὡς μόνον ἀποτέλεσμα νὰ δξύνουν ἔτι περαιτέρω τὰς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν καὶ νὰ τὰς περιάγουν εἰς κρίσιμον, ἐὰν ὄχι ἐπικίνδυνον σημεῖον. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συνεχισθῇ ἡ κατάστασις αὐτὴ διότι ἐὰν ὑπάρχη ἕνας συνεχῆς ἐκνευρισμὸς μεταξύ δύο χωρῶν καὶ ὁ ἐκνευρισμὸς αὐτὸς μεταδίδεται εἰς Στρατιωτικὰ ὄργανα, μεταφέρεται πλέον ἢ σχέσις καὶ ἡ καλὴ γειτονία καὶ ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης μεταξύ τῶν δύο χωρῶν εἰς τὴν ψυχραιμίαν τοῦ πρώτου τυχόντος λοχαγοῦ ἢ καὶ δεκανέως ἀκόμη. Εἶναι δὲ τοῦτο τὸ πλέον ἐπικίνδυνον σημεῖον, ἐὰν φθάσῃ ποτὲ ἡ κατάστασις τῆς εἰρήνης εἰς μίαν χώραν νὰ ἐναποτίθεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν, καλὴν ἢ κακὴν, ὀλεθρίαν ἢ εὐνοϊκὴν ἑνὸς λοχαγοῦ ἢ ἑνὸς δεκανέως. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐβάδιζαν τὰ πράγματα καὶ ὀφείλω νὰ εἶπω ὅτι ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ὑπερήφανος διότι ὅτε παρέδωσε πρὸ ἡμερῶν τὴν ἀρχὴν παρέδωσε τὴν Ἑλλάδα εἰς πλήρως ὀμαλὰς σχέσεις μετὰ τῆς γείτονος χώρας. Δὲν γίνεται ἴσως ἀντιληπτὸν ἕνα ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον ἔχομεν. Γίνεται ἀντιληπτὸν τὸ ἀγαθὸν αὐτὸ μόνον ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποὺ παύομεν νὰ τὸ ἔχομεν ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ χάσωμεν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐπίτευξις τῆς ὀμαλότητος, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὰς σχέσεις τῶν δύο χωρῶν δὲν ἔχει συνειδητοποιηθῇ ὅσον ἔπρεπε καὶ τοῦτο, διότι ἐνηρμονίζετο ὥραϊα εἰς τὴν καθημερινὴν μας ζωὴν καὶ οὕτω ἐχάσαμε τὸ αἶσθημα ὅτι ἀπεκτήσαμε τὸ εὐχάριστον ἀγαθὸν τῆς εἰρήνης καὶ ὀμαλότητος. Ἡ οὐσία εἶναι κύριοι ὅτι ὄντως ἐπετεύχθη μία ὀμαλοποίησις τῶν σχέσεων τῶν δύο χωρῶν καὶ εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν ἡ ὀμαλοποίησις αὐτὴ τὴν δυνατότητα ἐνάρξεως διαλόγου, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστὸν συνεστήθη καὶ ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν Πλάζα, ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν τῆς 18.10.65 τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τὰ ὁποῖα συνέστησαν ὅπως τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη ἔχουν ἀπ' εὐθείας ἐπαφὰς μεταξύ των διὰ τὴν ρύθμισιν τοῦ Κυπριακοῦ. Ἡ συνέχεια τῶν προτάσεων αὐτῶν καὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ τοῦ μεσολαβητοῦ Πλάζα εἶναι ὅτι αἱ δύο Κυβερνήσεις Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας προῆλθον εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀρχίσουν διάλογον μεταξύ τῶν ἐκκρεμῶν θεμάτων. Ὁ διάλογος ἀφεῶρα τὸ σύνολον τῶν Ἑλληνο-Τουρκικῶν σχέσεων ἐντὸς τῶν ὁποίων φυσικὰ τὸ μείζον μέρος κατεῖχε τὸ μέγα θέμα τῆς Κύπρου. Ὁ διάλογος ἀπεφασίσθη κατὰ μίαν συνάντησιν τὴν ὁποίαν εἶχα μετὰ τοῦ Τούρκου συναδέλφου μου, ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν εἰς τὰς Βρυξέλλας, τὸν Ἰούνιον 1966. Συνεστήθη εἰς ἐπίπεδον Πρεσβευτῶν καὶ ἀπεφασίσθη νὰ τηρηθῇ ἀπόλυτος ἐχεμύθεια πρὸς τὸν σκοπὸν περιφρουρήσεως τῆς πορείας καὶ τῶν στόχων τοῦ διαλόγου. Ὁφείλω νὰ εἶπω ὅτι διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατέστη δυνατόν νὰ τηρηθῇ τόσον ἀπολύτως καὶ ἐπὶ

τόσον μακρὸν χρόνον ἓνα μυστικόν, ὅπως ἦτο τὸ θέμα τοῦ διαλόγου. Οὐδείς μὴ ἀρμόδιος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ οὐδὲν Κράτος πέραν τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ τονίζω αὐτὸ διότι πλειστάκις ἔχουν ἐκφρασθῆ γινῶμαι περὶ δῆθεν πιέσεων τὰς ὁποίας ὑφίστανται ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Κυβέρνησις τῆς γείτονος Τουρκίας ἀπὸ τὴν Α' ἢ Β' δύναμιν. Ὅφειλω νὰ ἐπαναλάβω καὶ νὰ τονίσω ὅτι οὐδὲν πρόσωπον μὴ ἀρμόδιον καὶ οὐδὲν κράτος πέραν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας ἐγνώριζεν ἀπολύτως τίποτε ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ περὶ τῆς πορείας τοῦ διαλόγου. Ἡ Κυβέρνησις ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν της ἐπὶ παντὸς θέματος ἀποφασιστικοῦ εἰς τὸ τέλος ἐκάστης φάσεως τοῦ διαλόγου νὰ ἐνημερώνη περὶ τούτου τὴν Λευκωσίαν. Ὅφειλω νὰ ὑπενθυμίσω ὅτι δις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἐπεσκέφη τὰς Ἀθήνας καὶ εἶχομεν δύο συσκέψεις εἰς τὸ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν μεταξὺ αὐτοῦ, τοῦ κ. Στεφανοπούλου, τοῦ κ. Κυπριανοῦ καὶ ἐμοῦ καὶ ἀφοῦ ἐξετέθησαν λεπτομερῶς αἱ ἐνέργειαι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ κατὰ τὰς δύο αὐτὰς περιπτώσεις ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἐξεδήλωσε δημοσίᾳ τὴν συμφωνίαν του.

Θὰ πρέπει ἐνταῦθα νὰ τονισθῆ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς τὰς σχέσεις της ἐναντι τῆς Λευκωσίας ὑπῆρξε πάντοτε καὶ πλήρως εἰλικρινεστάτη. Φοβοῦμαι ὅμως, ὅτι δὲν ἔχει συνειδητοποιηθῆ ἀπὸ ὄλους, ὅσους ἐνδιαφέρει τὸ θέμα, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς κατευθύνσεως τῶν τυχῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατευθύνεται, κατὰ κύριον λόγον, ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἢ περιφέρεια, οἰαδήποτε περιφέρεια, νὰ κατευθύνῃ τὸ Κέντρον. Τὸ Κέντρον ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὅλας τὰς ἀνάγκας ὄλων τῶν περιφερειῶν καὶ κατευθύνει πάντοτε τὴν γραμμὴν του.

Αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, αὐτὴ ἡ γραμμὴ ἐτηρήθη ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐπεβλήθη μέχρις ἐσχάτων, μέχρι καὶ 10 ἡμερῶν πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ μὴ παράσχω περαιτέρω ἐξηγήσεις. Θὰ ἐπεθύμουν μόνον νὰ εἰσέλθω αὐτὴν τὴν στιγμήν εἰς τὸ θέμα τοῦ διαλόγου. Ἡ γραμμὴ, ἡ ὁποία ἠκολουθήθη εἰς τὸν διάλογον καὶ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο σαφὴς καὶ μία καὶ μόνη. Δὲν ὑπῆρχε καμμία ἄλλη γραμμὴ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλλάς ἐδήλωσε χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὄρον, διότι ὁ διάλογος, ὅπως θὰ ἐνθυμῆσθε ἀπὸ τὸ ἀνακοινωθὲν τὸ κοινὸν τῶν δύο Κυβερνήσεων, ἀνελήφθη ἄνευ ἐκατέρωθεν ὄρων, ἡ Ἑλλάς, ὅμως, ἐδήλωσε πάντοτε κατὰ τὰς συνομιλίας ὅτι ὡς γραμμὴν ἔχει τὴν Ἐνωσιν καὶ ὅτι διὰ οἰανδήποτε ἄλλην περίπτωσιν, ἐάν, δηλαδή, δὲν ὑπῆρξε περίπτωσις νὰ συμπέσωμεν εἰς τὸ αὐτὸ θέμα, τότε δὲν θὰ εἴμεθα ἡμεῖς συζητηταί, θὰ ἔπρεπε οἱ διαλέκται νὰ ἀπευθυνθοῦν ἀλλαχοῦ εἰς τοὺς Κυπρίους, εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον. Αὐτὴ ἦτο ἡ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος. Δεύτερον δὲν ἐθεώρησεν ἡ Ἑλλάς ὅτι ἔπρεπε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλόγου νὰ προβῆ εἰς οἰανδήποτε παραχώρησιν πρὸς τὸ ἄλλο μέρος. Καὶ ἐξηγοῦμαι. Συνέβη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ἀπελαύ-

νεταί συστηματικῶς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμείνουν ἐλάχιστοι πλέον Ἕλληνες μὲ Ἑλληνικὴν ὑπηκοότητα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐθεωρήθη εἰς τὸ παρελθόν, ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἀντίμετρα, εἰς ἀνταπόδοσιν τοιούτων πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἐχαρακτηρίζοντο ὡς μὴ πολιτισμένοι.

Ἡ Κυβέρνησις Στεφανοπούλου διεφώνησε πλήρως πρὸς τὴν ἄποψιν αὐτὴν. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὀπισθενεῖν μίαις θεωρητικῆς ἐκφράσεως νὰ βλέπωμεν ἀνενόητοι νὰ ξεριζώνεται ἕνας ὁλόκληρος Ἑλληνισμὸς καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὅταν ἀνηγγέλθησαν δύο ἀπελάσεις ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τότε χωρὶς μῖσος, χωρὶς βίαν, χωρὶς ὀργήν, χωρὶς ἐκνευρισμὸν, ἐδόθη αὐθωρεῖ ἐντολὴ καὶ ἀπηλάθησαν ἀμέσως καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους δύο Τούρκοι ὑπήκοοι ἐκ τῆς Δωδεκανήσου. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἄμεσον, ἀκαριαῖον. Αἱ ἀπελάσεις ἐσταμάτησαν ὡς ἐκ θαύματος. Αὐτὸ ὀφείλω νὰ τὸ τονίσω καὶ πιστεύω ὅτι ὅλα τὰ Κόμματα, συμπαθοῦντα ἢ ἀντιπαθοῦντα ἡμᾶς, πρέπει νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ τονίσουν ὅτι ἀποτελεῖ τοῦτο μίαν θετικὴν ἐνέργειαν τῆς Κυβερνήσεως Στεφανοπούλου.

Ἐπίσης ὀφείλω νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας ἐπειδὴ συχνάκις μᾶς ἀπησχόλησε τὸ ζήτημα τί θὰ γίνῃ ἡ εἰρηνευτικὴ δύναμις καὶ τὸ ἕως πότε θὰ ὑπάρχουν κράτη, τὰ ὁποῖα θὰ πληρώνουν τὰ ἔξοδα διὰ τὴν εἰρηνευτικὴν δύναμιν εἰς τὴν Κύπρον καὶ συνεπῶς, ὅτι πρέπει λόγῳ τούτου ἐπειγόντως νὰ ἐπιλύσωμεν τὴν διαφορὰν, ὥστε νὰ παύσουν νὰ καταβάλουν μερικὰ κράτη ὀλίγα ἑκατομμύρια δολλαρίων, ὀφείλω λέγω, νὰ ἐκθέσω τὴν ἀκόλουθον ἄποψίν μας.

Βεβαίως εἴμεθα εὐγνώμονες εἰς τὰ Κράτη, τὰ ὁποῖα μετέχουν εἰς τὴν εἰρηνευτικὴν δύναμιν τῆς Κύπρου. Θέλω νὰ δηλώσω ἀπὸ τοῦ βήματος αὐτοῦ ὅτι τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει ἡ δύναμις αὐτὴ εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ὄντως πολὺτιμον καὶ μεγίστης σημασίας. Θέλω ὅμως νὰ γνωρίζετε ὅτι κατέστησα γνωστὸν καὶ πρὸς τὸν κ. Μπερναντές, ἀντιπρόσωπον τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ ΟΗΕ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἴδιον Γενικὸν Γραμματέα τοῦ ΟΗΕ κ. Θάντ, ὅτι ἡ ἄποψίς μας ἐπὶ τούτου εἶναι ὅτι ἡ συμβολὴ εἰς χρῆμα τῶν Κρατῶν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς εἰρηνευτικῆς δυνάμεως, δὲν ἀποτελεῖ εὐλογίαν ἢ ἐλεημοσύνην πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Κύπρον, ἀλλ' ἀποτελεῖ εἰς τὴν οὐσίαν μίαν ὑπηρεσίαν πρὸς αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ χορηγὰ Κράτη, διότι εἰς τὴν οὐσίαν ἡ πληρωμὴ τῶν ἐξόδων τῆς εἰρηνευτικῆς δυνάμεως ἀποτελεῖ πληρωμὴν ἀσφαλίστρου τῆς εἰρήνης δι' ὅλα τὰ Κράτη αὐτά. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία. Ἡ ἄποψις αὐτὴ ἀποτελεῖ μίαν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν εὐθαρσῶς ἐθέσαμεν ἐνώπιον τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ ἡ ὁποῖα ἐγίνε δεκτὴ. Δὲν θέλω νὰ εἶπω, ὅτι ἡ ἄποψις αὐτὴ μᾶς ἐδημιούργησε τὸ δικαίωμα ὅπως ἐπ' ἄπειρον ἀπαιτοῦμεν νὰ πληρώνουν ἄλλα Κράτη. Ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ ἐλεημοσύνην

πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρον, διότι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦτο εἶναι ἡ καταβολὴ ἑνὸς ἀσφαλίστρου διὰ τὴν παγκόσμιον εἰρήνην.

Ι. Κ ο υ τ σ ο χ έ ρ α ς. Ἐὰν ἐφηρμόζετο ὁ καταστατικὸς χάρτης τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, θὰ ἐλύετο τὸ θέμα καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε θέμα καταβολῆς δαπανῶν.

Ν. Μ π α κ ό π ο υ λ ο ς. Μοῦ ἐπιτρέπετε μίαν διασάφησιν: Ὁμιλήσατε περὶ τοῦ διαλόγου καὶ εἶπατε ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐθεσεν ὡς βάσιν τοῦ διαλόγου, ὅτι δὲν θὰ μετάρχη εἰς καμμίαν συζήτησιν, ἢ ὁποῖα δὲν θὰ ἐδιδεν ἀμέσως ἢ ἠμέσως τὴν ἔνωσιν. Ἐὰν ἐπιτρέπετε, νὰ μοῦ ἀπαντήσετε εἰς τὸ ἐρώτημα.

Ι. Τ ο ύ μ π α ς. Κύριε συνάδελφε, μὲ συγχωρεῖτε, νὰ κάμετε, βεβαίως, τὴν ἐρώτησίν σας, ἀλλὰ προηγουμένως θὰ ἐπεθύμουν νὰ θέσετε ὑπ' ὄψιν σας τὰ ἐξῆς:

Μοῦ κάμετε μίαν ἐρώτησιν, εἰς τὴν ὁποῖαν δὲν δύναμαι νὰ ἀπαντήσω, διότι εἶναι δυνατὸν ἢ ἀπάντησίς μου νὰ δημιουργήσῃ ἐσφαλμένας ἐντυπώσεις διὰ τὸ θέμα.

Ν. Μ π α κ ό π ο υ λ ο ς. Νὰ μοῦ ἀπαντήσετε, ὅτι δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἀπαντήσετε, ἀλλὰ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀνάγκην διασαφήσεως εἶναι ἡ ἄλλη πλευρά, τὸ ἐδέχθη:

Ι. Τ ο ύ μ π α ς. Δὲν δύναμαι νὰ ἀπαντήσω.

Ν. Μ π α κ ό π ο υ λ ο ς. Τότε ἐὰν δὲν τὸ ἐδέχθη διατί ἐκρατοῦσε ὁ διάλογος ἐπὶ μερικοὺς μῆνας; Ἐὰν νομίζετε ὅτι ἠμπορεῖτε δίδετε διασάφησιν διότι ἄλλως παραμένει τὸ κενὸν ὅτι ἐὰν ἢ ἀντίθετος πλευρὰ δὲν ἐδέχετο αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐθέσατε, ὡς βάσιν διατί ἐγένετο ἢ παράτασις τοῦ διαλόγου ἐπὶ τόσους μῆνας.

Π. Κ α ν ε λ λ ό π ο υ λ ο ς. Τὸ θέμα αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συζητηθῇ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Βουλῆς, ἀλλὰ εἰς τὸ προσεχές Συμβούλιον τοῦ Στέμματος. Καὶ ἐκεῖ θὰ κατατοπισθῇ καὶ ὁ Ἄρχηγὸς τῆς Ε.Κ. καὶ ἐγώ, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζω τὰ πράγματα.

Ν. Μ π α κ ό π ο υ λ ο ς. Δὲν ἐπιμένω εἰς τὴν ἐρώτησιν, διότι καλῶς γνωρίζω τὴν λεπτότητα τοῦ θέματος.

Ι. Τ ο ύ μ π α ς. Δύναμαι νὰ σᾶς εἶπω ἀκινδύνως τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ὁ διάλογος παρετίνετο δι' ἓνα βασικὸν λόγον. Ἡ ἀνάγκη τῆς μυστικότητος πτέβαλεν ὅπως αἱ ἐπαφαὶ μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων μὴ γίνωνται οὔτε διὰ ἐηλ/των οὔτε δι' ἄλλων μέσων διὰ τῶν Πρεσβειῶν. Ἐφευγεν ἀπὸ ἐδῶ ὁ ἀρμόδιος διαπραγματευτὴς καὶ μετεβαίνειν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὅπου ἔκαμε τὰς ἐπαφὰς καὶ συνομιλίας καὶ κατόπιν ἐπέστρεψε διὰ νὰ ἀνακοινώσῃ μόνον τότε τὰ τῆς συνομιλίας. Αὐτὸ σημαίνει σπατάλην χρόνου. Ὁ ἄρτι ὀμιλήσας ἀγαπητὸς συνάδελφος καὶ πρῶην Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν κ. Ἀβέρωφ, τὸν ὁποῖον εὐχαριστῶ διὰ τοὺς λόγους του, εἶπε διὰ τὸ θέμα τῆς ἀνατροπῆς τῆς κυβερ-

νήσεως Στεφάνοπούλου καὶ τὸ συνέδεσε μὲ τὸν διάλογον καὶ εἶπε, νομίζω, ὅτι τινὲς ἰσχυρίζοντο ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ παραταθῆ ἡ ζωὴ τῆς Κυβερνήσεως μέχρις ὅτου λυθῆ τὸ Κυπριακόν. Νομίζω ὅτι ἀδικεῖ ἑαυτὸν ὁ κ. συνάδελφος. Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀνέπτυξε τὴν παραμικρὰν ἄποψιν ἐπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐθίγη τὸ θέμα πρέπει νὰ ἐκφράσω μίαν ἄποψιν πρὸς τὸν κ. Ἀρχηγὸν τῆς E.P.E. Δὲν πρόκειται νὰ κρίνω τὰς πράξεις του ὡς πολιτευόμενος, οὔτε ὡς ἄνθρωπος. Ἐγνωρίζετε, ἀξιότιμε κ. Ἀρχηγέ τῆς E.P.E., ὅτι ἐπρόκειτο εἰς Παρισίους νὰ μεταφερθῆ ὁ διάλογος ἀπὸ Πρεσβευτικὸν εἰς Ὑπουργικὸν ἐπίπεδον καὶ δὲν ἦτο ὀρθὸν ἐφ' ὅσον εἶχατε λάβει ἀπόφασιν ἀνατροπῆς τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἀφήσετε νὰ γίνῃ ἡ πρώτη ἐπαφὴ ἐπὶ ὑπουργικοῦ ἐπιπέδου. Θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἀνατρέψετε προηγουμένως διότι ἀνατροπὴ τὴν ἐπομένην τῆς ἐνάρξεως τοῦ διαλόγου ἐπὶ Ὑπουργικοῦ ἐπιπέδου ἐδημιούργησεν ὡς διαπιστοῦται ἀπὸ δημοσιεύματα φερεφώνων τοῦ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγκύρας μίαν δυσπιστίαν πρὸς τὸν διαλέκτην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὰς προθέσεις οὐδενός. Τοῦτο εἶναι λυπηρόν, διότι ἐγένετο διάλογος καὶ εἶναι ἐξῶφθαλμον ὅτι διὰ νὰ φέρῃ οὗτος ἀποτέλεσμα ἦτο πρὸς τοῦτο ἀναγκαία ἡ δημιουργία ἀτμοσφαιράς ἐμπιστοσύνης.

Π. Κ α ν ε λ λ ὀ π ο υ λ ο ς. Θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀντιστρέψω τὸν συλλογισμόν σας καὶ νὰ εἶπω ὅτι ἐπεβάλλετο νὰ ἀναμείνω καὶ ὄχι νὰ σπεύσω καὶ μόνον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν σας νὰ ἐκδηλώσω τὴν ἀπόφασιν τὴν ὁποίαν εἶχον διαμορφώσει μέσα μου ἀπὸ μακροῦ χρόνου, τὴν ἀπόφασιν τῆς φυσικῆς ἀλλαγῆς, ἡ ὁποία ἔπρεπε νὰ γίνῃ καὶ θὰ ἐγένετο μετὰ 15-20 ἡμέρας. Τὸ φυσικώτερον θὰ ἦτο νὰ γίνῃ πρὶν ἀπὸ τὸν Δεκέμβριον, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐγνώριζα ὅτι ὑπῆρχον ὀρισμένοι προοπτικαὶ συναντήσεων ἐνόμιζα ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὴν τιμὴν ὁ ἕνας ὡς πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ἄλλος ὡς Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, νὰ διαχειρισθοῦν φάσεις ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ φθάσουν μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου τῆς φάσεως, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ συνάντησις μὲ τὸν Ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἀνέτρεψα τὴν Κυβέρνησιν προηγουμένως καὶ αὐτὸ ἦτο νομίζω τὸ ὀρθόν. Καὶ ἀσχέτως τοῦ τί εἶναι δυνατόν νὰ εἶπουν φερέφωνα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγκύρας καὶ ἐὰν ἠδύναντο νὰ εἶπουν ὅτι ἡ ἀνατροπὴ τῆς Κυβερνήσεως εἶχε σχέσιν μὲ τὴν συνάντησίν σας εἰς Παρίσι. Ἐὰν κατὰ τὴν συνάντησίν σας αὐτὴν εἶχε σημειωθῆ κλίμα τοπικόν, καὶ προέβαινον εἰς ἀνατροπὴν, τότε θὰ εἶχεν σημασίαν βαρεῖαν, ἀλλὰ τοιοῦτον βῆμα δὲν ἐσημειώθη.

Ι. Τ ο ὑ μ π α ς. Κύριε Πρόεδρε, πρῶτον διαφωνῶ ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ χρόνου τῆς ἀνατροπῆς. Δεύτερον, εἶπατε εἰς τὸ τέλος ὅτι τοιοῦτον βῆμα δὲν ἐγένετο. Πόθεν τὸ γνωρίζετε;

Π. Κ α ν ε λ λ ὀ π ο υ λ ο ς. Ἐὰν εἶχε σημειωθῆ βῆμα οὐσιῶδες, εἶχατε ἐπιστρέψει 24 ὥρας πρὶν ἀνέλθω εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ εἶχατε καθῆκον τοῦλάχιστον ὡς πρὸς ἐμέ, ὡς ἐκπρόσωπον τοῦ μεγαλύτερου κόμματος ποῦ ἐστή-

ρίζε τὴν Κυβέρνησιν νὰ μὲ κατατοπίσετε. Ἐφ' ὅσον δὲν τὸ ἐκάματε, σημαίνει ὅτι δὲν ἐγένετο τοιοῦτον τί. Μὴν ἀφήνωμεν μυστήρια ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχουν.

Ι. Τ ο ὑ μ π α ς. Κανένα μυστήριον. Ἔχουν δοθῆ ἑγγράφως εἰς χεῖρας τοῦ νέου Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν καὶ παρακαλῶ νὰ ἀπευθυνθῆτε εἰς ἐκεῖνον διὰ νὰ λάβετε πληροφορίας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἔχω νὰ εἶπω περαιτέρω εἶναι ὅτι ὅταν ἦλθα ἐδῶ ὁ Τύπος ὀλόκληρος ὁ φιλικὸς πρὸς ὑμᾶς ἔγραφε μὲ κεφαλαῖα γράμματα:

«Ναυάγιον τοῦ διαλόγου». Πόθεν τὸ ἠρύσθη αὐτό; Ὅταν δὲν προέβην εἰς καμμίαν ἀνακοίνωσιν ἐγώ; Μόνον εἰς τὸν συνάδελφόν μου, κύριον Κωστόπουλον, ὅταν ἔφευγε διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ ἐνταῦθα τὴν Κυριακὴν καὶ ὅταν εἶχον τελειώσει τὴν πρώτην μεταμεσονύκτιον τὸν διάλογον ἀνέφερον σχετικῶς μὲ τὸν διάλογον διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως. Πόθεν, λοιπόν, ὁ Τύπος ἔλαβε γνῶσιν ὅτι ἐναυάγησεν ὁ διάλογος;

Π. Κ α ν ε λ λ ὀ π ο υ λ ο ς. Ἀσφαλῶς, ὁ Τύπος ἐπῆρε σύνθημα ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τὸ ἰδικόν σας.

Ι. Τ ο ὑ μ π α ς. Ὁ μόνος ὀμιλητὴς ἤμουν ἐγώ καὶ ὁ μόνος πού ἔπρεπε νὰ ὀμιλήσω ἤμουν ἐγώ καὶ δὲν ἤνοιξα τὸ στόμα μου. Καὶ ἠναγκάσθην νὰ κάμω ὅταν ἐπέστρεψα καὶ εἰδικὴν πρὸς-κόνφερανς καὶ τὴν ὥρα πού ἦσαν οἱ δημοσιογράφοι εἰς τὴν πρὸς-κόνφερανς καὶ ἀνέφερον ἐγώ ὅσον ἤμποροῦσα μὲ μείζονα ἐπιφυλακτικότητα ὅτι εἶχε δημιουργηθῆ μία πρόοδος τοῦ διαλόγου, τότε κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπληροφορήθην ὅτι ἤρατε τὴν ἐμπιστοσύνην σας. Δὲν ὑπῆρχε χρόνος διαθέσιμος διὰ νὰ σᾶς ἀναφέρω τὸ παραμικρόν. Οὔτε καὶ ἐφантаζόμενην τὰς προθέσεις σας.

Π. Κ α ν ε λ λ ὀ π ο υ λ ο ς. Εἶναι λάθος ἰδικόν σας καὶ τῆς Κυβερνήσεώς σας γενικώτερον, ὅτι δὲν εἶχατε κατὰ κάποιον τρόπον προἰδεῖσαι τὸν Τύπον καὶ τὸν ἀφήσατε νὰ γράφῃ περὶ ναυαγίου.

Σ. Σ τ ε φ α ν ὀ π ο υ λ ο ς. Πῶς νὰ τὸν ἐπηρεάσετε;

Π. Κ α ν ε λ λ ὀ π ο υ λ ο ς. Ἦμπορούσατε ὅταν ἐκαλούσατε εἰς τὸ Παρίσι τοὺς ἐκεῖ ἀνταποκριτὰς τῶν Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων. Εἶχατε δὲ καὶ τὸ πρακτορεῖον, τὸ ὅποῖον ἔπρεπε νὰ κινητοποιηθῆ, διὰ νὰ μὴ γραφοῦν αὐτά. Ἀλλὰ δὲν ἐκάματε τίποτε διὰ τὴν κατατόπισιν τοῦ Τύπου. Ἀφοῦ δὲν ἐκάματε τίποτε, καὶ διὰ τὴν κατατόπισιν τὴν ἰδικὴν μου.

Ι. Τ ο ὑ μ π α ς. Διαμαρτύρομαι, διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους. Πρῶτον, διότι τοὺς δημοσιογράφους τοὺς ἐκάλεσα ἐγώ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον καὶ ἔδωσα κατευθύνσεις καὶ ἔδωσα καὶ ἀνακοίνωσιν καὶ γραπτὴν εἰς τὸ Γραφ. Τύπου, λυποῦμαι δὲ νὰ εἶπω ὅτι δὲν μετεδόθη αὐτό, τὸ ὅποῖον τοὺς ἀνεκοίνωσα μέσφ τοῦ Γραφείου Τύπου ἢ δὲν ἐγράφη ἐδῶ. Καὶ δεύτερον, πῶς λέγετε ὅτι δὲν ἐγνωρίζατε τίποτε ὅταν ἐγώ ἐπανειλημμένως σᾶς ἐπεσκέφθην εἰς τὸ γραφεῖόν σας;

Π. Κανελλόπουλος. Δὲν λέγω πρὶν. Μετὰ ὅμως;

Ι. Τοῦμπας. Ὁ συνάδελφός μου, κ. Ἀβέρωφ...

Π. Κανελλόπουλος. Ἄλλὰ καὶ πρὶν κ. Τοῦμπα, ὅπως ἐνθυμείσθε, μὲ κατετοπίσατε, ὄχι ἐν σχέσει πρὸς τὴν μετάβασίν σας εἰς τὸ Παρίσι καὶ τί θὰ ἐσυζητούσατε μετὰ τοῦ Τούρκου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλ' ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐνδεχομένην νέαν συνάντησιν τῶν δύο Πρεσβευτῶν. Ἐκτοτε δέ, οὔτε ἐκ μέρους σας οὔτε ἐκ μέρους τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως ἐγένετό τι.

Ι. Τοῦμπας. Τὰς παραμονὰς τῆς μεταβάσεώς μου εἰς Παρισίους, σᾶς ἐπεσκέφθην καὶ σᾶς τὸ εἶπα ὅταν σᾶς κατετόπισα ἐπὶ τοῦ σοβαροῦ καὶ γνωστοῦ τότε θέματος.

Π. Κανελλόπουλος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει θέλω νὰ γνωρίζῃ ἡ κοινὴ γνώμη καὶ οἱ βουλευταὶ τῆς Ε.Ρ.Ε. ὅτι δὲν μὲ εἶχате κατατοπίσει περὶ τῶν προθέσεών σας διὰ τὴν συμφωνίαν καὶ τὰς συζητήσεις εἰς τὸ Παρίσι.

Ι. Τοῦμπας. Λυποῦμαι διότι αὐτὴν τὴν στιγμὴν σᾶς διαφεύγει. Θὰ παρακαλέσω νὰ σᾶς ἴδω μετὰ ἰδιαιτέρως διὰ νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὠρισμένα γεγονότα καὶ νὰ σᾶς ἐξαγάγω ἀπὸ τὴν πλάνην. Ὡς πρὸς ὅσα εἶπεν ὁ κ. Ἀβέρωφ περὶ τῶν ἀντιδράσεων τῆς Ρωσίας, ἐπιθυμῶ νὰ εἶπω ὅτι ὄντως ὑπῆρξαν ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας. Νομίζω ὅμως, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ διοχετεύεται μία ἀπαισιοδοξία ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν τῆς Κύπρου. Διότι ἡμπορεῖ διὰ λόγους πολιτικῆς ἢ συμφερόντων, μία μικρὰ δύναμις ἢ μεγάλη, νὰ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν α' ἢ β' ἐνέργειαν. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι δυνατόν καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλουν. Καὶ φέρω ὡς παράδειγμα ὄχι μόνον διάφορα κράτη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκοντο ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀποικιακῶν κρατῶν καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των, χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ ἀντιδράσουν καὶ νὰ κάμουν τίποτε αἱ μεγάλαὶ δυνάμεις. Ἄλλὰ, πέραν αὐτῶν, ὀφείλω νὰ ὑπομνήσω εἰς τὴν Βουλὴν ὅτι κράτη ἀνεξάρτητα μέλη τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν ἀπεφάσισαν καὶ ἠνώθησαν μὲ ἄλλα κράτη, ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὴν Συρίαν, καὶ οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἀντιταχθῇ. Ἐπομένως, δὲν εἶναι ὀρθὸν εἰς μίαν ἄποψιν τῆς α' ἢ τῆς β' δυνάμεως νὰ δίδεται πρωταρχικὴ ὀνομασία, διότι εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν δυσμενεῖς ἐντυπώσεις.

Λυποῦμαι διὰ τὰς δηλώσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Τούρκος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀψυχολόγητοι καὶ ἐπιβλαβεῖς εἶναι διὰ τὸν σκοπὸν εἰς τὸν ὁποῖον τόσους κόπους αὐτὸς ὁ ἴδιος ἄλλωστε καταβάλλει. Καὶ θὰ ἠθελα νὰ εἶπω ὅτι ἐνέχει ἀπειλᾶς. Ἄλλὰ εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἰσχυροί, οἱ δυνατοί, δὲν ἀπειλοῦν ποτέ. Καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπενθυμίσω, ὅτι ἀπειλαὶ ἀρμόζουν μόνον εἰς ἀδυνάτους, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἐμφανίζωνται δυνατοί. Ἐπιθυμῶ, ὅμως, ἔχω ὑπ' ὄψιν μου τὰς τελευταίας ἐξελιξεις, νὰ διαδηλώσω τὴν ἄποψιν καὶ θεωρῶ χρέος μου τοῦτο, πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Ἀντιπροσωπείαν, ὅτι ἡ κατάστασις, ὅπως ἐξελισσεται τὰς τελευταίας ἐβδομάδας, κατὰ τὴν γνώ-

μην μου, είναι λίαν άνησυχητική. Θα έπρεπε να ληφθῆ απόφασις εκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως ἀπο τοῦδε συνέλθῃ εἴτε Συμβούλιον Στέμματος, εἴτε ἄλλης μορφῆς σύσκεψις, ἢ ὁποία να ἐπιληθῆ τῆς ἐξετάσεως τοῦ θέματος ἀπο τοῦδε, καὶ να μὴ ἀφεθοῦν τὰ θέματα, ἐὰν παρ' ἐλπίδα ἐξελιχθοῦν δυσμενῶς, να ἀντιμετωπισθοῦν ἐν θερμῷ καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐξελιξεῶς των. Ἀπο τοῦδε πρέπει να ληφθῆ ἀπόφασις, να συγκληθῆ εἴτε Συμβούλιον Στέμματος, εἴτε ἄλλης μορφῆς σύσκεψις. (Διαμαρτυρίαι, κωδωνοκρουσίαι).

Κύριοι, θὰ ἤθελον δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους να τονίσω, ὅτι πρέπει ἀπαραιτήτως αἱ ἐκλογαὶ να ἐπισπευθοῦν καὶ να διεξαχθοῦν ταχέως. Δὲν θὰ ἐπεθύμουν να προσθέσω ἄλλο τι. (Χειροκροτήματα ἐκ τοῦ ΦΙΔΗΚ).

Ν. Μπακόπουλος. Εἶναι τόσον λεπτὸν τὸ θέμα τὸ Ἔθνικόν, ὥστε θὰ παρεκάλουν, τοῦλάχιστον τοὺς συναδέλφους τῆς Ε.Κ., να τερματισθῆ αὐτὴ ἢ συζήτησις, διότι ἄλλο τι δὲν δύναται να προσφέρῃ κανένα. Ἐλπίζω καὶ ἀπο τὴν ἄλλην πλευρὰν να εἶναι σύμφωνοι ἐπ' αὐτοῦ.